HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

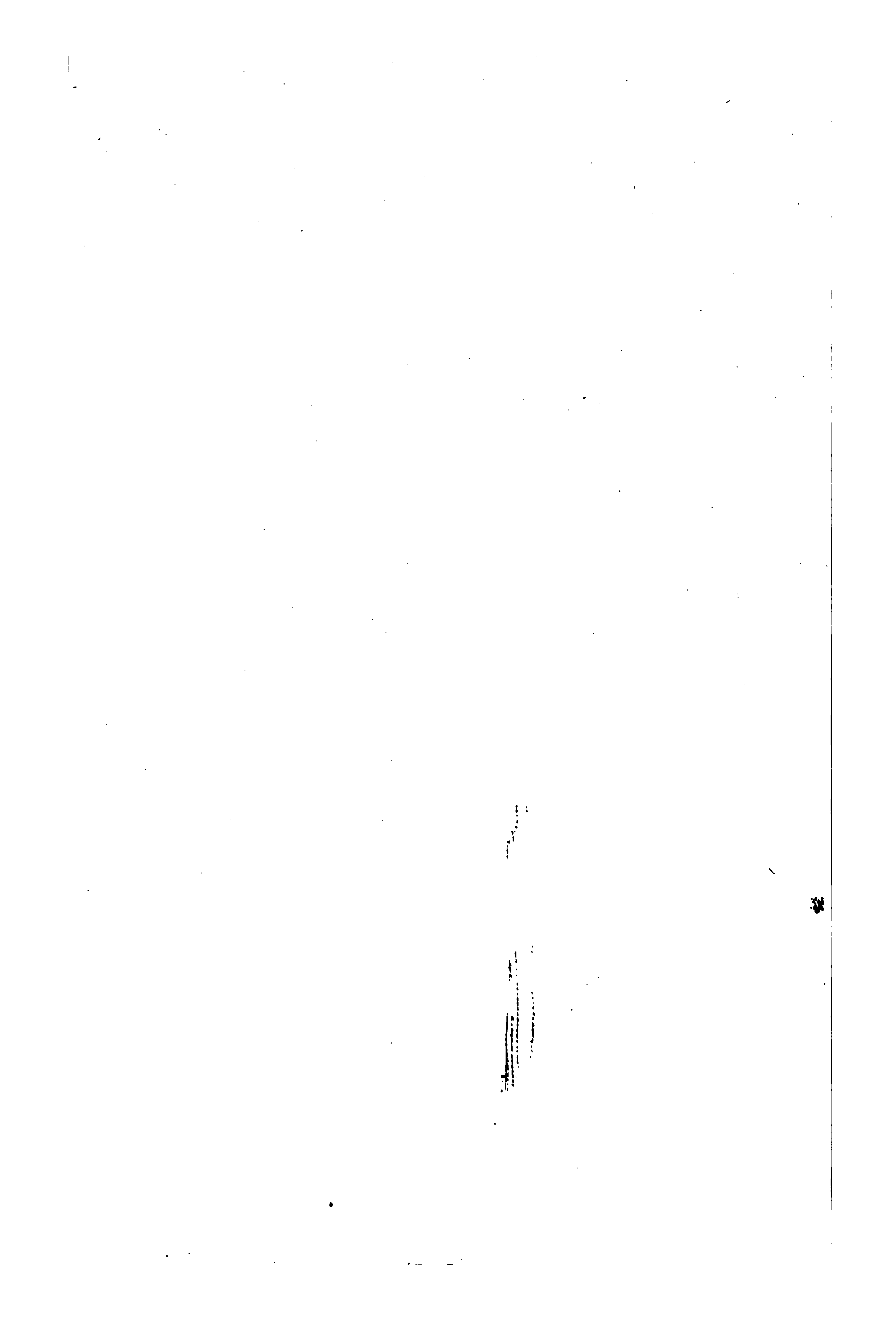

DE

TEGERNSEEËR GLOSSEN OP VERGILIUS.

PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE GRONINGEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. B. SYMONS,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,

TEGEN DE BEDENKINGEN DER FACULTEIT IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN,

OP DONDERDAG DEN 7 JULI 1892,

DES NAMIDDAGS TE ÉÉN UUR,

DOOR

HENDRIK JACOB VELTHUIS,

GEBOREN TE EUVELGUNNE.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1892.

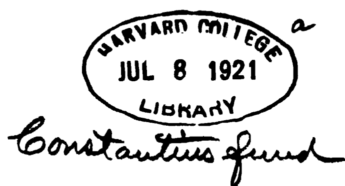

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

VOORREDE.

Ik heb op de volgende bladzijden eene zooveel mogelijk volledige grammaticale bewerking trachten te geven van de Tegernseeër glossen op Vergilius. Weliswaar heeft mijn boek daardoor een omvang gekregen, waarmede de wetenschappelijke uitkomsten niet in overeenstemming zijn. Zeker had ik mij kunnen bepalen tot het vermelden der hoofdzaken op het gebied van klank- en vormleer, maar eenmaal aan het werk zijnde kon ik niet besluiten tot eene zoodanige korte bewerking over te gaan. Bovendien houde men in het oog, dat dit boek een Proefschrift is en dus meer beoordeeld dient te worden als proeve van geschiktheid in het behandelen van taal- en (voor zooverre er hier sprake van zijn kan) letterkundige kwesties, dan als wetenschappelijk werk, waarbij alles, wat eenigszins overbodig mag heeten, moest worden weggelaten.

Bij het eindigen mijner academische studiën is het mij aangenaam mijn dank te mogen brengen aan allen, met wier onderwijs of hulp ik mijn voordeel heb kunnen doen. Aan de oud-hoogleeraren C. M. FRANCKEN *te Utrecht en* W. HECKER *te Groningen, en aan de hoogleeraren* W. L. VAN HELTEN *te Groningen en* Jhr. B. H. C. K. VAN DER WIJCK *te Utrecht betuig ik mijn hartelijken dank voor alles, wat ik van hen heb geleerd.*

—

Ook prof. H. E. MOLTZER *te Utrecht behoef ik niet met veel woorden te verzekeren, dat ik zijn onderwijs altijd dankbaar zal gedenken, al hebben mijne studiën ook eene andere richting genomen dan oorspronkelijk mijn plan was.*

Mijn hooggeachte promotor prof. B. SYMONS *heeft mij van het oogenblik af, dat ik het voornemen opvatte om deze glossen als dissertatie te bewerken, met raad en daad bijgestaan. Wat er goeds in mocht voorkomen, heb ik voor een groot deel aan zijne leiding te danken.*

Omtrent verschillende punten heb ik ook het oordeel gevraagd van prof. E. STEINMEYER *te Erlangen, die mij in een uitvoerig schrijven de gewenschte inlichtingen gaf. Uit de Inleiding kan blijken, dat ik van dat schrijven herhaaldelijk gebruik heb gemaakt. Ook hem zeg ik hartelijken dank voor zijne welwillende hulp.*

Eindelijk nog een woord van dank aan dr. W. N. DU RIEU *te Leiden, die mij met de grootste welwillendheid de gevraagde hulpmiddelen der Leidsche bibliotheek heeft toegezonden*

HOOGEZAND, Juni 1892. H. J. V.

INHOUDSOPGAVE.

INLEIDING.

I.

Behalve de Tegernseeër glossen, die op de volgende bladzijden behandeld worden, bezitten wij nog een groot aantal andere glossen op Vergilius, welke het laatst zijn uitgegeven door STEINMEYER in de groote verzameling *Die althochdeutschen glossen*, Deel II p. 671—723, n^os^ DCCCLX—DCCCLXXIV. Hierbij sluiten zich aan de glossen op Servius in Vergilium, p. 723—725, n^os^ DCCCLXXV—DCCCLXXX, en die op een Commentarius Anonymi in Vergilium, p. 725—727, n^0^ DCCCLXXXI. Eene korte beschrijving moge hier volgen [1]).

I. *Clm.* 305 en *Clm.* 21562, p. 671—675, door STEINMEYER onderscheiden als *a* en *b*. Vroeger uitgegeven door STEINMEYER, ZfdA XV, 97—100; Anmerkungen ib. p. 118. Blijkbaar is *b* — afkomstig uit Weihenstephan — een afschrift van *a*, waarbij de copiïst eenige glossen heeft weggelaten. GRAFF gebruikte alleen *b*, maar is zeer onvolledig; hij noemt de gll. VE.2, VG.2, VA.2.

II. *Codex Selestadiensis (Schlettstädter 6tes glossar)*, p. 675—686, vroeger uitgegeven door WACKERNAGEL, ZfdA V, 327—338; door STEINMEYER l.l. XV, 1—16; Anmerkungen p. 104—106. Het schijnt een Lat.-Duitsch Woordenboek bij de Eclogae benevens bij Georg. I en IV te zijn, ofschoon de volgorde der woorden niet zuiver alphabetisch is. Vreemd is het, dat er tal van woorden in opgenomen zijn, die bij Vergilius niet voorkomen; misschien zijn die afkomstig uit commentaren op V.

---

[1]) Vgl. PIPER, Die sprache und litteratur Deutschlands bis zum zwölften jahrhundert, I, p. 56. Geheel volledig zijn PIPER's opgaven niet, daar zijn werk in 1880 verscheen, dus vóór het tweede deel der Ahd. Gll. Bovendien is hij niet altijd nauwkeurig.

III. *Codex Selestadiensis* (*Schlettstädter 4tes glossar*), p. 686—688. Uitgegeven door WACKERNAGEL, ZfdA V, 325—327; vgl. de aanteekening van STEINMEYER, ib. XV, 16—17; Anmerkungen p. 106—107.

IV. *Codex Mellicensis non signatus* (*Melk*), p. 688—697. Vroeger uitgegeven door E. HOFFMAN, Germania XVII, 18—27; vgl. STEINMEYER ZfdA XVI, 110, waar verwantschap met de Parijsche gll. wordt aangetoond.

V. *Codex Parisinus*, 9344, p. 698—716. Het eerst in 1869 uitgegeven door STEINMEYER, De glossis quibusdam Vergilianis. Dissertatio inauguralis philologica [1]). Eene tweede, verbeterde uitgave gaf ST. 3 jaar later in: ZfdA XV, p. 17—34 Inl. en grammatica; p. 34—49 tekst der glossen; Anmerkungen p. 107—114.

VI. *Codex Oxoniensis.* Auct. F. 1. 16, p. 716—719. Door GRAFF geciteerd als *Ih.* Volgens opgave van STEINMEYER vroeger uitgegeven in Journal of philology X, 97—102. Deze uitgave is mij niet bekend. Vgl. nos XX en XXIII.

VII. *Codex Vindob.* Suppl. 2702, p. 719. Bevat slechts 7 glossen, die hier voor het eerst zijn uitgegeven.

VIII. *Codex Berolinensis* Ms. lat. 4°. 215, p. 719—721. Bevat alleen glossen op de Eclogae en de Georgica. Uitg. BETHMANN, ZfdA V, 208—209; STEINMEYER ib. XV, 101—103; Anmerkungen p. 119.

IX. *Codex musei Britannici* Add. 21910, p. 721. Bevat slechts 5 gll. op de Aeneis. Uitg. SIEVERS, ZfdA XV, 371.

X. *Codex monasterii heremitarum* 365, p. 721. Bevat slechts 16 gll., 11 op Ecl. VIII, 1 op Ecl. X, 4 op Georg. I. Hier voor het eerst uitgegeven.

XI. *Codex S. Galli* 1394, p. 722. Eene gl. op Georg. I, 75. Bij GRAFF VG. 3. Uitg. HATTEMER, Denkmahle des mittelalters I, 424b; vgl. STEINMEYER, ZfdA XV, 103.

XII. *Fragmenta Monacensia*, p. 722. In 't geheel 7 gll. STEINMEYER beschrijft ze aldus nader: „bruchstücke dreier hss.; der ersten gehört die erste, der dritten die beiden letzten gll. an." Hier voor het eerst uitgegeven, behalve de voorlaatste, vroeger medegedeeld door ST. ZfdA XV, 96.

XIII. *Codex Vindob.* Suppl. 2703, p. 722. Bevat 5 gll. op Georg. III. Hier voor het eerst uitgegeven.

XIV. *Clm.* 6221, p. 722. Eene glosse op Georg. III, 465. Hier voor het eerst uitgegeven.

---

[1]) In het vervolg door mij geciteerd onder den titel: De glossis.

XV. *Clm.* 6358, p. 722. Eene gl. op Georg. IV, 480.
XVI. *Codex Vindob.* 81*, p. 723. Vier gll. op Aen. I.

Glossen op Servius in Vergilium.

XVII. *Codex Lipsiensis civ.* Rep. I. 36[b] (*Leipziger rathsbibliothek*), p. 723. Uitg. Sievers, Z f d A XV, 372.

XVIII. *Clm.* 18059, p. 724. Hetzelfde hs. bevat de Tegernseeër gll. op Vergilius. Deze glossen op Servius zijn vroeger voor een deel uitgegeven door Steinmeyer, Z f d A XV, 96.

XIX. *Codex Carolsruh.* Aug. CXVI, p. 724. Hier voor het eerst uitgegeven.

XX. *Codex Oxoniensis.* Auct. F. 1.16, p. 724—725, vgl. n° VI.

XXI. *Codex Cassellanus* poet. et rom. fol. 6, p. 725. Bevat slechts ééne gl. op Aen. I, 174. Uitg. Sievers, Z f d A XV, 371.

XXII. *Codex S. Galli* 862, p. 725. Bevat slechts twee gll., op Aen. IX, 616 en XII, 412. Uitg. Hattemer, Denkmahle I, 423[a].

Commentarius Anonymi in Vergilium.

XXIII. *Codex Oxoniensis* Auct. F. 1. 16, p. 725—727. Vgl. n°s VI en XX.

Na het verschijnen van Deel II der Glossen werden nog nieuwe gll. op Vergilius gevonden en uitgegeven door Maschka.

XXIV. *Glosse Virgiliane*, in: Programma dell' I. R. Ginnasio di Stato in Rovereto alla fine dell' anno scolastico 1889—90. Rovereto Tipografia Roveretana (ditta V. Sottochiesa) 1890. Pag. 3—6 bevat eene korte Inleiding, p. 7—20 den tekst der glossen.

Het hs., dat in de Stedelijke Bibliotheek te Trente berust, bevat op 182 bladen fol., 2 kolommen op elke bladzijde, de werken van Vergilius, met Lat. scholia. Blad 7, inhoudende de 6 laatste verzen van Ecloga V en de 62 eerste van Ecloga VI, ontbreekt; eveneens ontbreken de laatste 20 verzen der Aeneis. Het hs. is geschreven door 2 handen en dateert, naar de meening van den directeur der Bibliotheek Tomaso Gar — zooals Maschka mededeelt —, van de 11de eeuw.

De Duitsche gll. schijnen niet van ééne hand afkomstig te zijn, maar van twee of drie. In den regel zijn ze boven het Lat. woord geschreven; in enkele gevallen in margine. Bij Ecl. I en Aen. VI en VIII komen geene glossen voor.

De meeste gll. in dit hs. vindt men op dezelfde plaatsen terug in

een of meer andere hss. van Vergilius; MASCHKA wijst dit telkens aan. In 41 gevallen daarentegen ontbreken in andere hss. glossen op de correspondeerende plaatsen. MASCHKA heeft de 1ste soort van gll. cursief, de laatste met vette letters laten drukken.

Wat het dialect dezer gll. betreft, vermoedelijk hebben wij hier te doen met een alemannisch taalmonument. Een vorm als capreoli *rechpocchiliu* Ecl. II vs 41 — plur. op *-iu* van *rechpocchili* — kenmerkt het dialect als hoogalemannisch, vgl. BRAUNE, ahd. gr.[2] § 196 anm. 3.

Den ouderdom van deze glossen durf ik niet met zekerheid te bepalen; ouder dan de 2de helft der 11de eeuw schijnt de taal echter niet te wezen.

II.

Het handschrift, waarin de Tegernseeër glossen voorkomen, bevindt zich in de Koninklijke 'Hof- und Staatsbibliothek' te München; *Clm.* 18059 (*Teg.* 59)[1]). Het bevat 233 bladen fol., twee kolommen op elke bladzijde. „Die hs. gehört zweifellos dem 11 jh. an, und zwar eher seiner zweiten als seiner ersten hälfte."[2]) ST. Met uitzondering van de Latijnsche scholia, de Duitsche glossen en de opgave der Tegernseeër leenen, is alles van éene hand afkomstig. „Die schrift ist eine sehr schöne und saubere." ST.

Den inhoud van het hs. maken de volgende stukken uit: fol. 1 de commentaar van Servius op de Bucolica; fol. 13 op de Georgica; fol. 37 op de Aeneis. Fol. 162 bevat: Vita P. Virgilii discipuli Epidii oratoris; Versus Octaviani; versus Ovidii 'Virgilius magno'. Daarop volgen fol. 163 Virgilii Bucolica, fol. 167 Georgica, fol. 178 Aeneis, met Latijnsche scholia en Duitsche glossen; fol. 230 Virgilii epitaphium, Moretum, Maecenas, Dira, Priapeia, Copa. Op de keerzijde van fol. 1, die oorspronkelijk was opengelaten, staat de windroos (GRAFF's *Tg.*); op de keerzijde van fol. 33 „das verzeichniss der Tegernseer lehen.... von späterer hand eingetragen" ST.

---

1) Ikzelf heb het hs. niet gezien. Mijne beschrijving ervan berust op de volgende gegevens:

1° Catalogus codicum latinorum bibliothecae regiae Monacensis II, 3 p. 130 (Monachii 1878).

2° De mededeelingen van E. STEINMEYER bij de uitgave der Duitsche glossen in ZfdA XV, 50

3° Den brief van prof. STEINMEYER, in de voorrede vermeld.

2) De Catalogus l.l. spreekt van 's. XII.' STEINMEYER schrijft mij echter: „Die angabe des Catalogus a. a. o.: '12 jh.' kann ich nicht billigen."

Over de waarde van het handschrift, wat de Latijnsche teksten betreft, valt een beslist oordeel moeilijk uit te spreken, daar RIBBECK in zijne uitgave van Vergilius de varianten niet mededeelt, ja zelfs het hs. niet noemt. Het komt mij echter voor dat het voor de vaststelling van den tekst van Vergilius volkomen zonder waarde is.

III.

Voor zoover mij bekend is, zijn deze glossen het eerst door GRAFF gebruikt bij de samenstelling van zijn „Sprachschatz"; hij citeert ze als *VE*, *VG* en *VA*, voegt in den regel het Latijnsche woord, waarvan ze de vertaling zijn, er bij, met verwijzing naar den Latijnschen tekst. Een onderzoek naar de betrouwbaarheid van GRAFF's werk leidt tot de volgende uitkomsten.

De verwijzingen zijn over het algemeen vrij nauwkeurig; fouten zijn betrekkelijk zeldzaam.

Meestal stemmen, wat de naamvallen der substantieven, adjectieven, enz. aangaat, de Duitsche glossen overeen met de Latijnsche woorden. Toch zijn hierop tal van uitzonderingen. In zulke gevallen is GRAFF dikwijls in twijfel, hoe hij den vorm moet opvatten, en vaak plaatst hij een vraagteeken of sic achter het Duitsche woord. Zoo, om een paar voorbeelden te noemen, *g.s.?* *tilli*, aneti, *VE*.II.48, met de opmerking: „ist wohl *n.s.*" (Sprachschatz V. 400). Elders: *hahen*, suspendunt (oscilla ex alta pinu) *VG*. II. 389, en daarna: (*sie*) *hahen* (sic). *VG*. II. 389. (IV. 764). Zoo handelt GRAFF in meer gevallen. In de aangehaalde voorbeelden is *tilli* natuurlijk een nom. sing., en *hahen* waarschijnlijk een infinitief.

Daar GRAFF bij de samenstelling van zijn „Sprachschatz" alleen het hs. kon gebruiken en dit geheel moest excerpeeren, behoeft het ons niet te verwonderen dat hij meer dan eens verkeerd gelezen heeft, zooals blijkt uit eene vergelijking met de 2[de] uitgave der glossen van STEINMEYER. Hoe gemakkelijk men zich hiermede vergissen kan, leert ons de 1[ste] uitgave van STEINMEYER, bewerkt naar een afschrift van dr. KEINZ; zie hierover beneden.

Niet alle woorden, die in onze glossen voorkomen, vindt men bij Graff terug. Toch is hij tamelijk volledig en zoekt men niet dikwijls te vergeefs. Misschien ook heeft GRAFF enkele woorden, die hem niet duidelijk waren, met opzet weggelaten, terwijl hij andere met een vraagteeken vermeldt. Van den anderen kant mag niet onvermeld

blijven dat GRAFF reeds fouten verbeterd heeft, zooals blijken kan uit de aanteekeningen van STEINMEYER, die GRAFF's emendaties in den regel heeft overgenomen. Het oordeel over den „Sprachschatz" kan derhalve ten opzichte van deze glossen, in spijt van enkele bezwaren, nog altijd gunstig luiden.

Het schijnt dat na GRAFF niemand zich om deze glossen heeft bekommerd, totdat STEINMEYER ze uitgaf. Zoover ik heb kunnen nagaan, hebben alle grammatici — HOLTZMANN zelfs niet uitgezonderd —, die er vormen uit aanhalen, geciteerd volgens GRAFF.

Na GRAFF heeft zich vooral prof. STEINMEYER met deze glossen beziggehouden. Reeds in zijn Proefschrift (de glossis p. 2) vestigde hij er de aandacht op, en in de Annotationes p. 47—55 worden o. a. de Tegernseeër glossen vergeleken met de Parijsche glossen, en de gemeenschappelijke vormen medegedeeld.

In HAUPT's Zeitschrift für deutsches alterthum XV p. 53—96 gaf dan STEINMEYER de Tegernseeër glossen uit, „nach einer abschrift des herrn F. Keinz," voorafgegaan door eene korte maar zeer belangrijke Inleiding, p. 50—53, en gevolgd door critische en verklarende aanteekeningen [1]). Tevens levert STEINMEYER eene critiek op GRAFF's werk. „Um meine arbeit sogleich für besagtes werk nutzbar zu machen werde ich die von Graff gar nicht citierten wörter mit einen sterne, diejenigen aber, bei denen er nach irgend einer seite hin abweicht, sei es dass er ein falsches citat beibringt, sei es dass er eine abweichende lesung bietet, mit einem kreuze kennzeichnen," p. 50. „Vielleicht — voegt hij er bij — bin ich nach dieser richtung etwas zu consequent. die hs. kennt nämlich drei arten glossen: 1) vollständige worte 2) endungen 3) praepositionen, die bei der übersetzung lateinischer dative und ablative zu verwenden sind. ich habe nun auch die unter 2 und 3 namhaft gemachten kategorien regelmässig mit einem sterne versehen, obwohl ein wörterbuch dieselben gar nicht oder doch nur einmal zusammenfassend aufführen kann."

Deze uitgave van STEINMEYER is voor de studie van onze glossen van groot gewicht, daar we hier het taalmonument in zijn vollen omvang onder de oogen krijgen, waardoor ook de beteekenis van het geheel eerst naar waarde kan worden geschat.

Bovendien was eene critiek op GRAFF's werk niet overbodig, daar — zooals we zagen — schrijvers van grammaticale werken zich herhaaldelijk op GRAFF beriepen en daardoor licht in dwalingen vervielen,

---

[1]) p. 114—118. Over een paar aant. vgl. echter STEINMEYER, ZfdA XVI, 111.

daar elke onjuiste lezing aanleiding kan geven tot onjuiste gevolgtrekkingen.

Toch was, ook na de eerste editie van STEINMEYER, eene nieuwe uitgave gewenscht. Zooals STEINMEYER mededeelt, gaf hij de glossen uit naar een afschrift van dr. KEINZ; hij zelf had toen het hs. nog niet ingezien. Vergelijkt men nu de 2de uitgave met de 1ste, dan vindt men een betrekkelijk groot aantal afwijkende lezingen; dr. KEINZ heeft zich blijkbaar hier en daar vergist, en de lezingen van GRAFF zijn soms juister dan de zijne. Voorts heeft KEINZ niet gezien dat wij hier een werk van verschillende schrijvers, of liever afschrijvers, voor ons hebben; eene omstandigheid, die bij eene grammaticale bewerking wel in het oog dient te worden gehouden. Verder zijn in de glossen, en ook eenige malen in den Latijnschen tekst, kleine veranderingen — meestal verbeteringen — aangebracht, schijnbaar onbeduidend, maar soms toch niet van belang ontbloot; veranderingen, die in elk geval in eene uitgave moeten worden vermeld. De nieuwe uitgave is door STEINMEYER bewerkt, nadat hij tweemaal het handschrift had gecollationneerd; in de aanteekeningen, aan den voet der bladzijden, deelt de bewerker elke, zelfs de kleinste bijzonderheid mede, die op de glossen betrekking heeft. Deze bewerking is afgedrukt in het 2de Deel der „*Althochdeutsche glossen*" pag. 625 vlg., waarnaar ik citeer [1]). De glossen duid ik op de algemeen gebruikelijke manier aan.

IV.

Zooals ik reeds zei, zijn niet alle glossen afkomstig van ééne hand, maar moeten twee handen wel onderscheiden worden, die ik kortheidshalve A en B zal noemen. A heeft het eerst den tekst van glossen voorzien; B komt na hem, corrigeert op vele plaatsen het werk van zijnen voorganger en voegt er nog een aanzienlijk aantal nieuwe glossen bij. Deze glossen duidt STEINMEYER aan met de bijvoeging „*von zweiter hand*"; de correcties met „*corr. von zweiter hand.*"

Behalve de glossen van A en B afkomstig, zijn er nog een tiental andere, die ik eerst wensch te bespreken, door mij genoemd glossen van *a*, *b* en *c*. Het zijn de volgende:

---

[1]) Slechts twee drukfouten, die onbeduidend zijn, heb ik gevonden p. 632 aant. 1) staat ***kelîhinon***, l. ***kilîhinon***, en in de glosse 636_{64} (albis) ***planchen*** G. III, 82 [*vgl.* DCCCLXVIII] l. DCCCLXXVIII.

a. 632_{39} ingeniis *sinnin.* „*Vom schreiber des lat. wortes*," zegt St. in de aanteekening. De schrijver van den Lat. tekst heeft alleen op deze plaats een Duitsch woord ter verklaring bijgevoegd. Het woord *sin* is een *a*-stam; de uitgang *-in* is verzwakt uit *-un.*

b. Deze glossen zijn „*von and. hand*", zooals St. ze noemt. Er zijn er in het geheel vijf.

635_{26} rusci *hulises.* Deze glosse is van A. Ter verduidelijking voegt *b* in eene kantteekening er bij: genus arboris *hûlis.*

637_{14} nimbus harenę *stovpes unst.* Het woord *unst* is „*von and. hand*", dus van *b.*

642_{6} protinus *sar.*

667_{50} obuius *gaganuuerter.*

670_{16} proterret *farsterc.*

Over deze glossen de volgende opmerkingen. De glosse 635_{26} genus arboris *hûlis* komt ook voor in *Clm* 305 (= *Clm.* 21562) en luidt: rusti (l. rusci) genus est arboris *hulis*, Gll. 673_{30}. Of hier verband bestaat, is niet uit te maken. Op onze plaats wordt *hûlis* geschreven met lange *u*, in *Clm.* 305 ontbreekt het accent. Elders, in de Parijsche glossen, staat: rusco *hulis* 698_{30}, maar ook: rusci *hûlisboum* 702_{14}; de laatste plaats is dezelfde als in de Teg. glossen. De spelling met lange *u* is dus niet zeker [1]).

Merkwaardig is de vorm *gaganuuerter* 667_{50} naast *gaganuuartoro* (ọ, met *e* er boven) 663_{48}.

Den vorm *farsterc* [2]) 670_{16} begrijp ik slechts, zoo hij mag worden opgevat = *farsteroz.*

Bovendien heeft *b* den Lat. tekst verbeterd op de volgende plaatsen:

632_{61} non deerunt *nigipresten*; *b* schrijft boven deerunt: desunt.

638_{45}. In het hs. stond ac;u,&, met *t* er boven, *b* verandert dit in at;ulit, met *t* er boven.

643_{43}. In het hs. stond in met *ue* er boven, *b* corrigeert in met *que* er boven.

645_{43}. fletus *umpi.* Steinmeyer teekent hierbij aan: „fletus nocte hs., daneben *von anderer hand* fl& noctem. flet noctem Ed.; *umpi* geht dann wol auf nocte."

655_{17}. Het hs. heeft &lapsus; *b* verbetert &lapsus, met *e* boven de &.

656_{21} memorans *pitenter.* De glosse is van A. De vertaling is onjuist; *b* verandert memorans in: idem orans, zooals de lezing der uit-

---

1) Het ohd. kent de vormen *hulis*, mhd. *huls*, en *hulsa*, mhd. *hülse*; de laatste vorm althans pleit voor de korte *u.*

2) Sprekende over den vorm *steraz*, met *i* boven de *t* (arietat) 669_{50} zegt St.: „die form, aus der gebessert, ist wohl zu erklären aus dem alten *steraz*, *steroz*, worüber zu vgl. Müllenhoff in dieser Zeitschr. XII, 291. ebenso muss meiner ansicht nach *farsterc* gedeutet werden." ZfdA XV, 118.

gaven luidt. Daar deze veranderingen niet enkel verbeteringen van schrijffouten zijn, maar bepaald verbeteringen in den tekst, heeft *b* ons hs. met een ander hs. vergeleken, waaruit hij wellicht ook de glossen overschreef.

c. Deze glossen beschrijft Steinmeyer als „*von ganz and. hand mit blasser tinte*". Het zijn de volgende:

643_{71} stelio *olm.*

644_{1} blattis *fledarmusin.*

644_{3} fucus *treno.*

644_{7} aranea *spinna.*

Over deze vier glossen het volgende. stelio komt in drie andere glossenverzamelingen op Vergilius voor, n.l. 704_{8}, 716_{34}, 719_{15}, maar daar luidt de vertaling telkens *mol.* Eene andere afleiding is *molm*; de lezing *olm* is dus waarschijnlijk eene schrijffout òf voor *mol*, òf voor *molm*. Steinmeyer vermeldt de glosse zonder er iets bij te voegen; dit is echter nog geen bewijs dat hij den vorm juist acht, als men zich herinnert wat hij in de voorrede van Deel II der glossen zegt. [1])

644_{1}. Deze glosse komt ook voor 704_{10} *fledrpmusin* (*p* geheimschrift voor *o*), dus in eenigszins afwijkenden vorm.

644_{3} correspondeert met 716_{36} fucus *brana* (l. met St. *drana*) en 719_{17} fucus *dran*; verwantschap met de Teg. glossen blijkt hieruit niet.

644_{7} aranea *spinna* komt letterlijk overeen met 704_{14} aranea *spinna*. Misschien is dit louter toeval.

De overige glossen zijn afkomstig van A en B. Dr. Keinz had, zooals reeds gezegd is, het onderscheid tusschen de beide handen niet opgemerkt, wat gemakkelijk te verklaren is, daar het verschil bijna niet in het oog valt. Steinmeyer deelt mij hieromtrent het volgende mede: „Die beiden hände der glossen sind so ähnlich, dass ich ihren unterschied erst bei meiner zweiten collation der handschrift — ich habe sie zum ersten male 1873, zum zweiten male 1880 verglichen — erkannte. Der hauptsächlichste unterschied beruht auf der farbe der tinte, die zweite hand schreibt mit viel dunklerer tinte und hat vielfach die gll. der ersten hand corrigiert." Om de glossen van A en B te kunnen onderscheiden, zijn de eerste *cursief*, de laatste *gespatiëerd* gedrukt. Soms was Steinmeyer zelf niet geheel zeker, en voegt hij bij eene glosse of bij eene verandering de opmerking „*von*

[1]) „Mit anmerkungen habe ich dann gespart, wenn die verbesserung oder erklärung eines fehlers aus den entsprechenden gll. verwandter hss. zu entnehmen war und die verweisungszahlen dem benutzer des buches als correctiv zu dienen vermochten." Vorwort s. VII—VIII.

zweiter hand?" Om den juisten stand van zaken te doen kennen, heb ik die aanteekeningen overgenomen.

De meeste glossen zijn geschreven door A, ongeveer 2700; B voegde er ongeveer 470 bij. Zooals STEINMEYER reeds opmerkte en men op elke bladzijde zijner uitgave kan zien, heeft B de glossen van A doorloopend gecorrigeerd. Ook die verbeteringen heb ik vermeld, ofschoon vele slechts schrijffouten betreffen, die alleen de groote slordigheid van A bewijzen.

Behalve Duitsche glossen bevat het hs. ook Lat. scholia, zoowel van A als van B. Een onderzoek naar den oorsprong en de waarde ervan ligt buiten mijn bestek. Soms heeft B, nadat A reeds eene Duitsche glosse bij een woord geschreven had, er nog een Lat. woord ter opheldering bijgevoegd, zie b.v. 628_{72}, 629_{69}, enz.

Beide, zoowel A als B, hebben bovendien verbeteringen aangebracht in den Lat. tekst. Deze verbeteringen kunnen dienst doen bij het beantwoorden der vraag, waartoe ik nu overga: zijn de glossen oorspronkelijk afkomstig van A en B, hebben deze eigen werk geleverd, of zijn beide slechts copiïsten, die de glossen uit een ander hs. of uit andere hss. in dit handschrift hebben overgeschreven?

V.

STEINMEYER vermoedde reeds in zijn Proefschrift (de glossis p. 2), dat de vorm van sommige glossen ouder is dan het handschrift, m. a. w. dat de glossen, althans voor een deel, afschriften zijn. Na vermeld te hebben, dat het hs. van de 11de eeuw dateert, zegt hij: „vocum vero formae aliquanto mihi videntur esse vetustiores, ita ut de apographo cogitari possit."

Zeer beslist verklaart STEINMEYER, bij de 1ste uitgave der glossen, dat wij een afschrift voor ons hebben. „Dass die uns vorliegenden glossen abgeschrieben sind, würden schon die dem elften jahrhundert nicht mehr adaequaten alten formen der ersten p. pl. praes. und praeteriti........ beweisen," temeer daar ze voorkomen „neben den jüngsten darstellungen des gen. dat. sg. adj. fem.," en naast woorden „in denen ich umlaut des *uo* zu erkennen glaube." En niet minder juist zegt STEINMEYER: „nicht aus derselben hs. sind text und glossen abgeschrieben, sondern die letztern aus der hs., für welche sie original waren, in eine von ihr unabhängige eingetragen." (Z f d A XV, 50—51). Over den ouderdom der glossen kan ik eerst later spreken;

daarom volgen hier eerst de uiterlijke kenteekenen dat de glossen afgeschreven zijn.

De glossator A vergist zich herhaaldelijk door òf Duitsche woorden te schrijven boven Lat. woorden, òf te verwijzen naar Lat. woorden, waarvan de glossen onmogelijk de vertaling kunnen zijn. Dit geschiedt o. a. in de volgende gevallen, waarbij ik de aanteekeningen van STEINMEYER mededeel.

637_{20} egerit *tripi*, „über dem vorhergehenden uersos".

637_{34} superare *ubaruaran*, *neman*, „mit verweisung auf passus".

639_{24} mappalia *huttun*. „über dem vorhergehenden habitata".

641_{8} argenti *qvëchsilpar*, „über miscent".

647_{4} premeret *uviesa*. „gehört zu uti der vorhergehenden zeile".

659_{35} monilia *in furipuogin*. „glossiert das vorhergehende pectoribus".

666_{4} (pila) *girusti*. „die verweisung gilt dem vorhergehenden saxea". Vgl. voorts 626_{67}, 633_{64}, 634_{29}, 640_{20}, 641_{27}.

Eene dergelijke fout vermoedt STEINMEYER 668_{17} morantur *chlaphont*; „die glosse sollte wohl zu fremunt..... gehören" [1]).

Vergissingen als de hier opgenoemde zijn blijkbaar het werk van een slordig copiïst, en niet van iemand, die zelf glossen bij een tekst schrijft.

Dat A een tekst van Vergilius met glossen voor zich had, blijkt m. i. uit een drietal plaatsen, waar hij verbeteringen aanbrengt in den Lat. tekst. [2])

633_{9} prebere *arpietan*. In de aanteekening zegt ST. dat prebere afkomstig is „vom schreiber der deutschen gl. über ausgestrichenem referre". Blijkbaar stond in het hs., dat A copiëerde, terecht prebere en niet referre.

659_{30} occup$\overset{e}{a}$t *piui$\overset{n}{e}$egi*. A ziet dat de vorm occupat niet overeenkomt met *piuiengi* [3]) en verandert het woord in occupet; of liever: het hs., dat hij afschrijft, had de juiste lezing: occupet *piuiengi*.

---

[1]) Ook de glossen 635_{29} effectus, compositus *arlitana*, en 645_{43} fletus *umpi* schijnen in dit verband te behooren. De copiïst heeft misschien zijne fout verbeterd 645_{37}. Vgl. de aanteekeningen van ST. bij deze glossen.

[2]) Ook elders, b.v. 627_{39}, 630_{11}, 636_{75}, 637_{17}, 637_{66}, 639_{5}, 639_{18}, 643_{56}, 661_{44} en 669_{32} brengt A kleine verbeteringen aan in den Lat. tekst, die ik echter liever beschouw als verbeteringen van in 't oog vallende schrijffouten. Alleen 636_{75}, waar ^{s}enior wordt verbeterd in segnior, zoude hierop eene uitzondering kunnen maken. Of 639_{5} de Duitsche glosse wel in orde is, betwijfel ik, vgl. Inl. cap. VIII.

[3]) A schrijft *piuieegi*, eene schrijffout, door B gecorrigeerd.

670_{56} se incusans *sih inchunda.* Ook hier hebben wij iets dergelijks; A corrigeerde de lezing incusans naar den voor hem liggenden tekst, waarin stond: se incusat *sih inchunda.*

Wijst reeds hetgeen ik tot dusver vermeld heb op een afschrift, nog duidelijker zal dit blijken uit het volgende. In een aantal gevallen komen n.l. de Duitsche glossen òf maar half òf in 't geheel niet overeen met de Lat. woorden, waarvan zij de vertaling zijn. Men zou hier aan onkunde van de bewerkers der glossen kunnen denken, want maar al te vaak kan bewezen worden dat de schrijvers van glossen eenvoudige uitdrukkingen niet kenden en daardoor de onzinnigste vertalingen leverden. Werkelijk leveren ook de Teg. gll. een paar bewijzen, dat de glossatoren den tekst niet altijd begrepen hebben. STEINMEYER heeft er echter op gewezen — zie het citaat op bladz. X — dat deze glossen oorspronkelijk behooren bij een hs., welks tekst op sommige plaatsen verschilt van den tekst in het onze. Indien wij nu de varianten inzien, dan blijkt dat sommige glossen, die met den Lat. tekst van ons hs. niet overeenkomen, volkomen passen bij de varianten. Deze omstandigheid is een afdoend bewijs dat wij een afschrift voor ons hebben. In den tekst van A zijn de volgende voorbeelden te vinden. [1])

630_{10} recedunt *giuallent.* De Duitsche glosse is echter de vertaling van recumbunt.

636_{32} dimissę *nidergisantero.* De varr. hebben de lezing demissae, en daarbij behoort de glosse.

641_{29} obduxerat *zisamanagizoch.* De lezing adduxerat, zie de varr., past bij het Duitsche woord.

641_{45} adtactu *in pirúorido.* De vertaling — de Lat. abl. weergegeven door *in* c. dat. — levert wel is waar geen onoverkomelijk bezwaar op. Veel juister is de glosse evenwel, als wij, in plaats van adtactu, met de varr. lezen ad tactum.

642_{54} curruscant *lohe*$\overset{z}{n}$*zen.* De Duitsche glosse past niet bij dit woord, maar bij de lezing coruscant, vgl. 643_{7} coruscant *lohezent.*

646_{19} (casum) *missipuri.* De teksten hebben de lezing occasum, en daarbij behoort *missipuri.* casus is *gipuri*, vgl. 648_{15}.

650_{30} tanta *so michil.* De variant heeft ampla, waarbij de glosse zeker beter past.

651_{37} dilapsę *naderslihento* (l. met St. *niderslihento*). De glosse is echter de vertaling van delapsae, zooals de varianten hebben.

---

[1]) Met groote nauwkeurigheid heeft ST. de varr. van den Lat. tekst in de aanteekeningen opgegeven, zoodat ik die aanwijzingen slechts behoef uit te werken.

653_{9} adigat *gitripe.* De glosse behoort oorspronkelijk niet bij adigat, maar bij de lezing abigat, zie de varr.

656_{21} memorans *pitenter*, vgl. bladz. VIII. De Duitsche glosse behoort bij de lezing orans.

657_{26} emouet *ginam*, oorspronkelijk eene glosse bij amovet, zooals in de varianten staat.

657_{28} hortatur *anazari*; de Duitsche glosse onderstelt de lezing hortator.

662_{26} uillosi [pelle leonis] *zatohtemo.* Het handschrift verbindt terecht het adj. uillosus met het substantief leo. Andere hss. lezen uilloso en met deze lezing stemt de Duitsche glosse overeen.

662_{70} (lautis) *uuiten.* De glosse zou volstrekt onverstaanbaar zijn, als de varianten niet de lezing latis hadden in plaats van lautis; latis = *uuîten.*

671_{28} demittere *gineman.* Het Duitsche woord past veel beter bij de lezing der varr. dimittere.

Deze opmerkingen zijn, geloof ik, voldoende om te doen zien dat A uit een ander handschrift glossen heeft afgeschreven. Dat hij de onjuistheden niet opmerkte, is een bewijs van zijne geringe nauwkeurigheid.

Wat van A geldt, geldt ook van B; ook deze heeft glossen gecopiëerd. Ofschoon de bewijzen, dat wij een afschrift voor ons hebben, niet zoo talrijk zijn, daar B beter voor zijne taak berekend was dan zijn voorganger, meen ik toch dat de volgende glossen duidelijk op een afschrift wijzen.

Onjuiste verwijzingen, evenals bij A voorkomen, zijn:

631_{70} purpureę radoripho. „die gl. gehört aber zu dem folgenden preciae, vgl. Servius: hae cito maturescunt.”

659_{26} repetit uvidarferit. „über huc.”

In de volgende gevallen passen de Duitsche gll. beter bij de varianten, dan bij de lezingen van den tekst:

635_{59} paruo [adsueta] lucciles. De gl. past beter bij exiguo, zooals in de varr. staat.

639_{33} agmine scaro. De vertaling is juist, het verschil van naamval geen groot bezwaar. Maar de gl. past volkomen bij agmina, zie de varr.

643_{69} haustus truncha. Het woord *trunch* behoort tot de *i*-decl., en analogievormen in het meerv. naar de *a*-st. komen niet voor. In plaats van haustus leze men volgens de varr. haustu. truncha is dan dat. sing.

655_{59} dimitte frumi. De gl. behoort echter bij demitte [morti], zooals in de varr. staat.

664_{37} ex^{sc}tinguere zistoaran. B copiëerde naar een tekst, waarin gelezen werd: exscindere zistoaran. Daarom verbetert hij *t* in *sc*, maar hij verzuimt *gu* te veranderen in *d*.

669_{60} ex^{t}pendere gilengan. De oorspronkelijke gl. luidde natuurlijk extendere gilengan. B ziet de fout en verbetert ze.

Deze plaatsen zijn m. i. voldoende om te bewijzen dat de gll. van B niet alle eigen werk zijn. Sommige taalvormen, zoowel in de glossen van B als in die van A, zijn trouwens ook ouder dan het einde der 11[de] of het begin der 12[de] eeuw. Hiermede is natuurlijk niet beweerd, dat alle gll. van de beide schrijvers afschriften zijn; beide kunnen gedeeltelijk eigen werk geleverd hebben.

VI.

Een onderzoek naar de betrekking, waarin de gll. van A en B tot elkander en tot de overige gll. op Vergilius staan, kan — vooral wat het 2[de] gedeelte betreft — niet tot zulke streng wetenschappelijke uitkomsten leiden, als bij volledige vertalingen mogelijk is, daar het toeval hier allicht eene grootere rol speelt.

Op meer dan 150 plaatsen heeft B den tekst van A gecorrigeerd, en toch heeft hij nog tal van fouten laten staan, die verbeterd zijn door GRAFF, maar vooral door STEINMEYER. In den regel duidt B de verbeteringen aan door streepjes en punten, b.v. *hinag^{r}ilitanen*, d. i. *arlitanen* actis 630_{14}; *gilezesent*, d. i. *gilezent* (retardent) 638_{46}; soms op eene andere wijze, b.v. *gizzan* splendescere A, *g^{l}izzan* B 626_{39}; *giliezzænt* dedere A, *gili^{a}ezzænt* B 628_{63}. Men vergelijke verder de aant. van ST., door mij overgenomen.

Enkele veranderingen verdienen eene nadere beschouwing.

626_{67} [per] leuia *h^{a}elæn*. B, die de gl. corrigeerde, vatte den vorm zeker op als dat. plur. van het adj. *hâli*. Vreemd is het echter dat het woord boven murmur staat. STEINMEYER voegt het als vertaling bij [per] leuia, vgl. ZfdA XV, 114—115, en construëert aldus: [per] leuia [saxa] [*after*] *halen* (l. *halæn*) [*steinen*]. Deze opvatting is zonder twijfel juist.

627_{5} egestas *zâdal*. De circumflexus is van B. Maar de lezing *zadal* is ook juist; beide vormen laten zich door rijmen staven, vgl. *Denkm*[3]. II, 442. Zie ook *zadal* egestas 639_{13} penuria 658_{65}.

635_{68} uolentia *vuilligv* schrijft A; B corrigeert *vuillig^{i}v*. Eene soortgelijke verandering 649_{4} stupea *hanaphinu* A, *hanaphin^{i}u* B. Elders

laat B den uitgang *-u* staan of schrijft dien zelf, waar wij in deze gll. *-iu* zouden verwachten, vgl. § 13.

636_{21} cestu *cholpun* A, *cholpun* B. Vreemd dat B zelf (cestu) plicholpun 654_{29} schrijft.

646_{71} opulentum *otagaz* A, *e^h^tagaz* B; de laatste vertaling is juister.

649_{32} ineluctabile tempus *unuparuuntanlih zit* vertaalde A, die het adj. onverbogen liet. B veranderde dit in: *unuparuuntanlih^a^zit*, d. i. ineluctabile, waarbij dan een onzijdig subst. als vertaling van tempus moet worden ingevuld. [1])

651_4 (virgulta) *z* schreef A. B vulde aan: *z*einin; maar nu past de vorm niet bij virgulta. St. beschouwt het, en zeker terecht, als vertaling van hastilibus. Toch zou virgulta door *zeina* kunnen worden vertaald.

627_6 horreret *uuassiu* A. Zeer terecht verbetert B *uuass*eti.

652_{32} antemnarum *segalpoum* A. B voegt er eene *o* bij en maakt dus de naamvallen gelijk.

657_8 (resoluit [immania terga]) *nidirligit* A. Terecht verbetert B *nidirl*egita.

653_{1-2} quę bella exhausta *uueliha deganheit arlitaniu.* B ziet dat *arlitaniu* wel past bij exhausta, maar niet bij *deganheit*, en schrijft er naast arlitana, accus. sing. fem. [2]).

In twee gevallen maakte B zelf eene soortgelijke fout, als hij hier verbeterde. Het zijn:

627_{4-5} urgens egestas duingentiv *zâdal*;

654_{20-21} prereptus amor apagapizaner *uvarza.*

In deze gevallen komt het geslacht der part. niet overeen met dat van de daarbij behoorende Duitsche subst. Het woord *zâdal*, *zadal* (Graff V, 639), mhd. *zâdel*, *zadel* (Mhd. wb. III, 833^b^; Lexer III, 1017) is altijd mannelijk; *warza* is altijd vrouwelijk.

Onnoodig was de correctie 664_1 ferri *giuuorit uuesan* A, *uue^rd^san* B, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 301 anm. 1.

Over een paar andere veranderingen van B in de gll. van A, zie Inl. cap. VIII.

Zijn deze correcties eigen werk van B, of heeft hij daarvoor een ander hs., of andere hss., gebruikt? Ik acht dit laatste niet waarschijnlijk. In de ons bekende hss. met gll. op Vergilius komen slechts

---

[1]) Waarschijnlijk het woord *zît*, dat in den regel fem. is, maar ook als neutr. voorkomt.

[2]) Niet altijd heeft B zulke vergissingen van A opgemerkt, vgl. Inl. cap. VII.

weinige glossen voor, correspondeerende met die, welke door B verbeterd zijn.

Tusschen de gll. van A en B bestaat dikwijls eene merkwaardige overeenkomst. Geheel gelijk zijn de volgende; slechts de spelling der woorden verschilt soms iets [1]).

arlostun expediunt 646_{12}.	*arlostun* expediunt 647_{56}, 654_{63}.
dincstat forum 655_{66}.	*dincstat* forum 635_{69}.
duing& urget 630_{35}.	*dvinget* urget 643_{49}.
gimundi hostia 652_{61}.	*gimundi* ostia 646_{57}, 658_{31}.
giuveihto fractę 651_{10}.	*giuueihto* infractę 665_{34}.
iagont̄ agens 646_{13}.	*iagonter* agens 640_{38}.
carra plaustra 632_{65}.	*carra* plaustra 627_{17}.
lutreisigan canoris 656_{22}.	*lutreisigen* canoris, sonoris 634_{13}.
napfa cimbia 651_{12}.	*na^{p}pha* cymbia 655_{2}.
piuiienc occupat 657_{9}.	*pifienc* occupat 666_{18}.
pivindan discere 632_{7}.	*pivindan* discere 629_{47}.
rivmin habena 665_{50}.	*rivmin* habena 660_{6}.
rocho colo 662_{5}.	*rocho* colo 663_{10}.
runsi alu^{e}o 657_{4}.	*runsi* alu^{e}o 659_{44}.
sarfiu aspera 627_{7}.	*sarphiv* aspera 636_{43}.
sea lacus 629_{55}.	*sea* lacus 632_{35}.
scaro agmine 639_{33}.	*scaro* agmine 663_{47}.
trost spem 646_{16}.	*trôst* spem 650_{66}.
	trost spem 664_{62}.
uuihtir animalia 664_{52}.	*vvihtir* animalia 644_{45}.
uvintent̄ torquens 640_{63}.	*uuintenter* torquens 639_{34}.
zilun ordine 664_{5}.	*zilun* ordine 655_{3}.
zisamanahaftun impediunt 655_{45}.	*zisamanemihaftun* impediunt 655_{46}.
	zisamanehaftun impediunt 663_{26}.

Overeenkomst tusschen de gll. van A en B schijnt er ook te bestaan in gevallen als de volgende.

aruvartan violari 671_{21}.	*aruvartan* foedare 651_{38}.
gimachon conponent 671_{25}.	*gimachon* conponere 662_{62}.
girit equitatus 663_{46} ala 669_{2}.	*girit* alę 653_{20} alas 669_{33}.
gisemini agmina 640_{50}.	*gisemini* agmen 633_{57}.
	gisemine agmine 639_{58}.
cherta contorsit 652_{40}.	*cherta* torquet 646_{3}.

[1]) Een vrij groot aantal particulae, die bij A en B gelijk of bijna gelijk luiden, kunnen hier buiten beschouwing blijven; de overeenkomst van zulke woorden is zeer natuurlijk.

pringe ferat 640_{11}.	*pringe* referto 666_{38}.
zugun ducunt 661_{29}.	*zugun* duxere 632_{27}.

Ruim 30 gll. van deze soort komen voor.

Bij eene derde reeks van glossen zijn de afwijkingen iets grooter. Als voorbeelden mogen de volgende dienen.

gimachaz habilis 636_{47}, vgl. 665_{8}.	*gimacho* habiles 631_{64}, vgl. 645_{9}.
leidsamvn inuisos 642_{3}.	*leidsaman* invisam 632_{45}, vgl. 634_{9}.
pisuichina capti 627_{51}.	*pisuichaner* captus 667_{69}.
pisuichaniu capta 653_{66}.	
plavuę ceruleę 628_{19}.	*plavuiv* ceruleus, niger 630_{44}.
sconon lęta 629_{31}.	*scônnaz* lętum 633_{49}, vgl. 634_{44}.
vnnuzer ignaua 629_{1}.	*unnuza* ignaua 632_{68}, vgl. 643_{44}, 644_{11}.
mit uvinte turbine 645_{68}.	*uvint* turbo 641_{22}.
zuruvariv suspecta 652_{34}.	*zuruuaro* suspecta 648_{26}.

Van zulke glossen komen er ongeveer 85 voor.

Met zekerheid durf ik niet te zeggen, dat de gelijkheid of de overeenkomst voortkomt uit de omstandigheid, dat B de gll. van A onveranderd, of naar het zinsverband gewijzigd, heeft overgenomen. Maar dat er eene in het oog vallende overeenkomst bestaat tusschen deze glossen van A en B, is niet te ontkennen, en ik twijfel er aan of alles het werk van het toeval kan zijn.

Een aantal glossen, zoowel van A als van B, vindt men als vertaling van hetzelfde Lat. woord door hetzelfde of nagenoeg hetzelfde Duitsche woord, op dezelfde plaats, terug in andere hss. met gll. op Vergilius. Eene korte behandeling dezer correspondeerende glossen is hier voldoende, omdat de overeenkomst niet groot genoeg is, om met zekerheid te kunnen zeggen, welk verband er tusschen de hier behandelde glossen en de overige bestaat. Vond men in onze glossen fouten, die op dezelfde plaats ook in andere hss. voorkwamen, dan zou men daarin bewijzen mogen zien van nauwe verwantschap, maar zulke fouten komen niet voor. En de overeenkomst van vele vormen moge groot zijn, er is toch dikwijls ook een vrij groot verschil. In betrekkelijk weinige gevallen zijn de correspondeerende glossen geheel gelijk.

Ik moet er nog op wijzen dat Steinmeyer de correspondeerende glossen reeds aangewezen heeft, waardoor mij het onderzoek gemakkelijk is gemaakt.

I. Bij A komen 23, bij B 18 correspondeerende glossen voor. De overeenkomst is vrij groot. De gll. van A komen mij over het algemeen iets ouder voor dan die in I; dit geldt m. i. ook van B, b.v.

chuili frigora 625_8 en *chuila a, b* 671_{33}. De vorm *chuila* — *ui* umlaut van *uo* — onderstelt den ouderen vorm chuili.

piost lac nouum 625_{14} en *piest a* 672_1.

arpizzanemo occiso 669_{45} en *erbizzenemo* [1] *a, b* 674_{29}.

II. A 57 gll., die voor een groot deel gelijkluidend of bijna gelijkluidend zijn. De glossen van A zijn jonger dan die in II.

B 20 gll., voor een deel gelijk aan II, maar in het algemeen jonger, b.v.

argin parcis 626_{32} en *argen* 682_{23}.

chlaffantero quassante 626_{49} en *claffontero* 682_{66}.

sea lacus 629_{55} en *sewa* 680_{56}.

Reeds STEINMEYER, de glossis p. 2—3 heeft op de in het oog vallende overeenkomst gewezen en tal van voorbeelden aangehaald.

III. A 27, B 10 gll. In sommige gevallen is de overeenkomst groot; meestal echter loopen de vormen nogal uiteen.

IV. A 30, B 17 gll. De overeenkomst met B schijnt grooter te zijn dan die met A, b.v. daz si nu so (esto) 659_{50} en *nu si ez so* 697_{75}.

V. A 95, B 26 gll. Ofschoon het dialect verschilt van dat van A en B, is er toch veel overeenkomst.

VI. A 23, B 4 gll.; de overeenkomst is niet groot.

VIII. Hiermede heeft A 16, B 3 gll. gemeen; de overeenkomst is gering.

XXIII. A 7, B 7 gll.; de overeenkomst schijnt mij niet groot te zijn.

XXIV. Hiermede hebben de 38 corr. gll. van A geene, de 15 van B zeer weinig overeenkomst.

De overige hss. kunnen, wegens het geringe aantal correspondeerende glossen, niet in aanmerking komen. A heeft 2 gll. gemeen met VII, en maar ééne met X, XIII, XIV, XVII, XVIII, XX en XXII; B 2 gll. met X, XII, ééne met XI, XVII.

Uit bovenstaande opgaven blijkt, dat er waarschijnlijk verband bestaat tusschen de gll. in ons hs. en die in sommige andere hss., vooral in I, II en V. Maar van welken aard dat verband is, is moeilijk uit te maken; met zekerheid durf ik dienaangaande niets te zeggen. Om tot betrouwbare uitkomsten te komen, zouden de oudere en jongere bestanddeelen, waaruit de glossenverzamelingen bestaan of kunnen bestaan, eerst moeten worden gescheiden, en op dit terrein zou de subjectieve opvatting allicht eene grootere rol spelen dan de objectieve critiek.

---

[1] hss. *erbizzenerio*; de corr. is van St.

Misschien bestaat er ook verband tusschen onze glossen (zoowel die van A als van B) en andere uit Münchener hss. Meer dan eenmaal trof mij eenige overeenkomst van deze glossen met sommige gll. op Prudentius. Maar bepaalde uitkomsten heb ik hier niet kunnen verkrijgen.

VII.

Wat de bewerking dezer gll. betreft, STEINMEYER wees er reeds op — zie het citaat op blz. VI — dat bij de vertaling van de Lat. woorden soms alleen de uitgangen der Duitsche woorden worden opgegeven, in andere gevallen alleen praeposities, om bij de vertaling van Lat. casusvormen te dienen. Bij nader onderzoek blijkt dat deze vreemde wijze van glossen te maken eene eigenaardigheid is van A, bij wien men 28 uitgangen [1]) en ongeveer 55 maal eene praepositie vindt [2]).

Eene andere eigenaardigheid van A bestaat hierin, dat hij bij de vertaling van werkwoorden alleen een praefix of een bijwoord opgeeft, waarbij dan het werkwoordelijk deel ingevuld moet worden, wat STEINMEYER meestal doet. In het geheel heb ik 9 zoodanige gll. gegevonden [3]). Eene gedeeltelijke vertaling is ook uacat *ist* 667_{37}, vgl. § 36 p. 46.

Daar het Lat. het bepalend lidwoord niet kent, terwijl het in de Duitsche vertaling niet weggelaten kan worden, schrijft A eenige malen als glosse bij een subst. of adj. het lidwoord *der*; de vorm regelt zich in geslacht, getal en naamval naar het Duitsche woord, dat de glossator in zijne gedachten had. Hiervan komen 7 voorbeelden voor.

Op zichzelf staat de gl. 644_{27} inuenta *nussi*, door ST. aangevuld 'etwa *arfuntnussi*'.

Alle overige woorden zijn voluit geschreven; slechts enkele malen is een uitgang op de bekende wijze aangeduid. Het in glossen veelvuldig gebruikelijke geheimschrift ontbreekt bijna geheel. Zonderling is alleen, dat de gll. bij de 2de helft van Boek VII der Aeneis voor een deel in dien vorm zijn overgeleverd, zoodat STEINMEYER zelfs een paar malen de beteekenis der woorden niet ontraadselen kan.

De naamvallen en persoonsuitgangen komen in de Duitsche gll. in

---

[1]) STEINMEYER vult telkens den vermoedelijken vorm in. Wat met de gl. 645_{51} uenerabere *es* bedoeld wordt weet ik niet.

[2]) B. geeft slechts éénmaal eene praepositie op, om den naamval aan te duiden.

[3]) De zonderlingste glosse van dien aard is 664_{58} excipiam *uzgi*, door STEINMEYER aangevuld: *uzgi[nimo]*. B geeft eenmaal een bijw. als glosse van een werkw. op.

den regel overeen — natuurlijk voor zoover dit mogelijk is — met de Lat. vormen. Toch zijn uitzonderingen niet zeldzaam; het is evenwel onnoodig ze hier op te noemen, daar het verschil gemakkelijk in het oog valt [1]).

Aan het slot der korte Inleiding bij de 1ste uitgave van onze gll. zegt STEINMEYER, Z f d A XV, 52—53: „ich schliesse diese vorbemerkungen mit hinweis auf einen umstand, der für das richtige verständnis mancher in den glossen vorkommender formen von wichtigkeit ist. sehr häufig sind nämlich adj. nicht nach dem genus des lateinischen, sondern nach dem des zu ergänzenden deutschen wortes construiert. in solchen fällen habe ich, GRAFFS vorgange nachfolgend, das lateinische substantivum in eckigen klammern zugefügt.” Niet zonder reden vervolgt ST.: „doch ist an mehreren stellen die auffindung der richtigen oder wenigstens passenden altdeutschen bezeichnung nicht ganz leicht und ich glaube nichts unnützes zu thun, wenn ich die schwierigeren ergänzungen hier aufführe.”

Ik heb, op het voetspoor van STEINMEYER, de ohd. subst. trachten te vinden, die in zulke gevallen bij de adjectiva moeten of althans kunnen behooren. Dat ik daarin altijd geslaagd ben, durf ik niet beweren. Bij voorkeur heb ik de vertaling van het subst. gezocht in onze of in de overige gll. op VERGILIUS [2]).

627_{96} prono amni *dratero* [*runsi*].
628_{22} via secta *gimahoter* [*wëc*].
629_{5} pressę carinae *piduġunganⁱv* [*skëf*].
629_{22} grauidam segetem, maturam *giladanen* [*weizi* ST.; *ezisc*].
629_{34} corusca fulmina *lohezenta* [*plichī*].
630_{15} dulcis nidos amabilis *livpiv* [*nëst*].
630_{22} concentus *daz* [*sang*].
630_{44} ceruleus, niger color *plavuiv* [*farawa*].
630_{51} liquefacta saxa *zismalzta* [*fèlisa*, *steina*].
630_{59} minaces fibrae *drolihiv* [*innodli* ST.].
631_{32} factura arbos *tuon scolanter* [*poum*].
632_{25} arduus equus *hohaz* [*ros*].
632_{29} rapidę tigres *raziu* [*tigertier* ST.].
632_{32} labentia flumina *rinnanto* [*runsi*].
632_{68} ignaua nemora *unnuza* [*walda*].
633_{1} ieiuna glarea *truchnas* [*sant* ST.].

[1]) De Lat. ablativus wordt in den regel door den datief uitgedrukt; soms door den nominatief.

[2]) Over dit verband bij eenige geographische namen zie p. 52.

633_{31} tristia ora *gizuo*$_{,}^{c}$*hana* [*munda*].
633_{58} horrida proelia *egisliha* [*strîta*].
633_{61} inanem animum *italaz* [*muot* St.].
634_{2} elapsus ignis *inpharnas* [*fiur*].
634_{9} inuisa avis *léidsamar* [*fogal*].
634_{10} rapidus sol *draitta* [*sunna*].
635_{57} illusas vestes *gispilotiv* [*giwâti*].
636_{8} mitis vindemia *ripher* [*wintemôd?*].
636_{22} tonsę olivae *gisneitotes* [*oliperes*].
636_{34} seuerum amnem *sarpha* [*runs*].
636_{41} hirtę aures *r*^{v}*hiv* [*ôrun*].
636_{59} obęsa terga *ueizta* [*rucka*].
636_{61} animosum pectus *michilmuoto* [*puoc?* St.].
637_{43} concussus aether *gitrophaniv* [*luft* St.].
637_{48} orto sole *runnanero* [*sunno*].
637_{50} quos vitulos *dei* [*chalbir*].
637_{62} uescas frondes *azigiu* [*loup*].
637_{63} palustrem ulvam *mosalichaz* [*riotgras* 702_{59}, vgl. *merigras* 705_{23}, 710_{23}].
638_{47} torquentia flumina *vvintanto* [*runsi*].
638_{73} incocta vellera *gisotana* [*scâpâra* St., vgl. 685_{18}].
640_{14} excretos haedos *giuuahsaniu* [*pochili* St.].
640_{17} primaque ora *ioh fornantiga* [*munda*].
640_{68} lubrica terga *vvanchala* [*rucka*].
641_{5} secundo amni *rinnentero* [*runsi*].
641_{35} moribunda hostia *stíripiger* [*friskinch*].
641_{53} uolutus amnis *gipolotiv* [*runs*].
641_{57} repostę epulae *giporganiv* [*muos* St.].
641_{63} contenta cervice *givagemo* [*nacche*].
642_{16} vicina ripa *naher* [*stad* St.].
642_{18} obuia arbos *gaganvurter* [*poum*].
642_{21} [ad] estiuum [solem] *heizero* [*sunno*].
643_{34} pacto foedere *gidingotero* [*uviniskefti*].
643_{60} septima aestas *der sibanto* [*sumar*].
644_{15} rapidus ignis *drataz* [*fiur*].
644_{21} aureus flos *faravviu* [*pluoma* St.].
644_{28} quoque modo *iovh zi vueliero* [*vvîs*].
644_{29} insincerus cruor *unlutra* [*pluot.*].
644_{36} obliqua luce *scélahemo* [*liohte*].
644_{37} bima fronte *zuiiarigemo* [*anasiune? horne?*].
644_{52} extremi amnis *opanentigero* [*runsi*].
645_{9} habilis vigor *gimachiv* [*chraft*].

645_{16} tepefacta flumina *gisótana* [*klingun*, *prunnun* St.].
646_{31} terna hiberna *drisca* [*wintara* St.].
647_{22} placido pectore *māmuntero* [*prusti*].
647_{41} horrentia terga *egisslia* [*rucka*].
648_{26} suspecta dona *zuruuaro* [*gëpa*].
649_{5} fęta machina *follas* [*girusti*].
649_{24} secreta domus *gisuntrota* [*hiwiski? hûs?*].
649_{31} summa dies *oparosto* [*tac*].
650_{8} peruius usus *duruhfartigu* [*giuuonheit* St.].
650_{27} emoti postes *vzaruuegitiu* [*turistal?* St.; *turistuodil?* 682_{14}].
651_{5} horrida myrtus *wasser* [*mirtalpoum*].
651_{40} ambesas mensas *frezana* [*tisca*].
651_{47} inanem tumulum *italâz* (!) [*grap; lê?*].
651_{55} obscenam famem *unchuscen* [*hungar*].
652_{21} picturatas vestes *giprortotiu* [*giwâti*].
652_{36} fractas voces *diozentv* ?
652_{39} rudentem proram *ruzentaz* ?
652_{46} confecta forma *gineiztaz* [*pilidi?*].
652_{48} inmissa barba *nidergilazzaner* [*part*].
652_{63} errata litora *arfarana* [*stada*].
653_{39} furtiuum amorem *farholanliha* [*liupî*, *liupa*].
653_{54} stellatus ensis *gisteintaz* [*swërt*].
654_{3} frondentis remos *giüloupiu* [*ruodar?*].
654_{22} recincta veste *ungagurte*mo [*giwâte*].
654_{38} inclusa litora *piuangana* [*stada*].
654_{59} illisa prora *anagislaganer* [*prort*].
655_{43} (ostentans) albam frontem *plasas* [*anasiuni*].
655_{69} non tollerabile nomen *unfartragantlihiu* [*ginemnida?* St.].
656_{36} scrupea spelunca *steinigaz* [*hol*].
656_{50} maligna luce *tunchalemo* [*liohte*].
656_{54} strictam aciem *arzoganaz* [*swërt?*].
656_{56} sordidus amictus *unsupra* [*wât* St.].
656_{58} defuncta corpora *hinagiuarana* [*lîhhamun*].
657_{21} populata tempora *pistūpl&a* [*dunwengi?* 684_{53},
thunuuenge? 714_{32},
teniuuana? 720_{63}].
657_{34} elisium iter *sunnalihiu* [*fart*].
657_{35} sonantia saxa *chlafenta* [*fëlisa*, *steina*].
658_{8} lętheum amnem *agezilinun* [*runs*].
658_{14} noxia corpora *suntiga* [*lîhhamun*].
658_{22} pura hasta *paremo* [*spëre*].

658_{24} postuma proles *uparlepaz* [*kunni* St.; *gipor*].
659_{7} lenta spicula *uveicha* [*tarta*, vgl. 673_{59}, 708_{28}].
659_{13} captiui currus *giuvnnano* [*reita* St.].
659_{34} instratos alipedes *gisatalotiv* [*ros*].
659_{55} iugalis ignes *gihileihiv* [*fiur*].
659_{56} funestę taedae *relihha* [*chiena*, vgl. 706_{38}, 713_{40}].
660_{31} virgea flamma *spahhiner* [*louc*, *prant?*].
660_{49} secundo fluvio *rinnantero* [*runsi*].
661_{10} cecum consilium *unfruota* [*gistungida*, *lêra* St.].
661_{57} falcati enses *gifalztiu* [*swërt*].
661_{62} aeratę peltae *giertiu* ?
662_{26} uillosi pelle leonis *zatohtemo* [*fëlle*].
662_{34} inaccessam speluncam *unzuofartigaz* [*hol*].
662_{43} quod saxum *der* [*fëlis*, *stein*].
662_{64} decolor aetas *ungilihaz* [*altar*].
663_{23} vulnificus chalyps *uuntun tuontaz* [*swërt*].
663_{39} quas poenas *uvelihu* [*wîzi*].
663_{41} hesternum larem *êrtagigas* [*fiur* St.].
663_{44} quemuis laborem *eina iouweliha* [*arabeit*].
663_{64} lapsa ancilia *quemana* [*scirmscilti*].
664_{40} cęco in alvo *in finstrero* [*tiufî* St.].
665_{4} religatos equos *gispannaniu* [*ros*].
665_{9} instructa legio *giuuarnotaz* [*gisemini*].
665_{15} horrida silva *uuasser* [*wald*].
665_{16} perplexum iter *giuuntana* [*fart*].
665_{23} ensis adactus *angislaganās* [*swërt*].
665_{24} cervix conlapsa *piuallaner* [*nach*].
665_{59} biforem cantum *zuifaltes* [*sang*].
666_{40} prodentia murmura *offanonta* [*dozza*].
666_{59} inoffensum mare *unuvidarpollanar* [*sêo*, *sê*].
666_{62} inflicta puppis *anagistozanas* ?
666_{63} sustentata puppis *gistiurtaz* ?
667_{16} sublata mens *ginomaner* [*sin*].
667_{64} cernuvs quadrupes *nidersihtigas* [*ros*].
667_{66} petitum thoraca *duruhstozana* [*prunna*].
668_{4} sequestra pace *suntrigemo* [*fride*].
668_{5} actas pinus *givuassana* [*pînpouma*].
668_{52} potitus equus *niozentaz* [*ros*].
668_{67} contortum hastile *giuueniten* [*scaft*].
669_{4} furentes equos *peitentiu* [*ros*].
669_{8} acti ponderis *gitripanero* [*wâga* St.].

669_{13} extremam harenam *uzanentigaz* [*sant; grioz?*].
669_{29} pura parma *paremo* [*scilte*].
669_{47} purpureus color *rotiu* [*farawa*].
669_{70} candentem ensem *gluentaz* [*swërt*].
669_{73} adnixa^{vs} hasta *zuolinenter* [*scaft*].
670_{44} diuersos equos *danagichertiu* [*ros*].
671_7 futilis / fusilis } glacies *unpidarapaz* / *gigozanlihaz* } [*îs*].
671_{53} concita saxa *gitripana* [*fëlisa*, *steina*].
626_{33} frementem equum fnattontaz [*ros*].
627_{22} uilis supellex smahaz [*giziugi*].
627_{63} multo labore mihilero [*arabeiti*].
628_{13} gnosia stella gretigisco [*sterro*].
628_{34} tempestiuam pinum zitigan [*pînpoum*].
629_1 ignaua hiemps vnnuzer [*wintar*].
632_2 amin^{n}eę vites unrota [*drûpun*].
632_{12} tenuia vellera chleina [*scâpâra*].
636_{44} ima cauda mit aftanantigemo [*zagile*].
636_{47} habilis aetas gimachaz [*altar*].
638_1 plausę cervicis gitollotes [*nacches*].
638_{18} cęci amoris gitouganer [*liupî*, *liupa*].
651_{42} excussos rudentes arlôstiu [*seil*].
651_{59} inuia via auvicger [*wëc*].
653_{42} uigiles oculi uvachaliu [*ougun*].
654_{19} messę herbae gisnitaniu [*gras*].
656_{18} quas gentes vueliha [*diot?*].
656_{67} excussa navis aritaletaz girtaz [*skëf*].
658_9 placidas domos stilliv [*hiwiski? hûsir?*].
658_{35} desuet:a agmina intvonata ?
669_{19} arduus sonipes ufarleintaz [*ros*].
671_{41} solutos crinis inpuntaniv [*hârir*].

Deze overeenstemming tusschen adj. en subst. werd in de gll. niet altijd in het oog gehouden. Bij A vond ik de volgende fouten.

628_{16-20}. De Latijnsche verzen, waarboven ik de gll. van A en B geschreven heb, luiden:

strichi *lohenzentemo*
quinque tenent caelum zonae; quarum una corusco
prinnentiv
semper sole rubens et torrida semper ab igni;

quam circum extremae dextra laevaque trahuntur
plavuę girunnana
caeruleae, glacie concretae atque imbribus atris. Georg. I vs. 233—236.

Het woord *strich* is masc. en daarbij past *prinnentiv* nom. sing. fem. niet. Waarschijnlijk dacht de glossator niet meer aan het geslacht van het Duitsche woord.

corusco sole *lohenzentemo* [1]). In deze gl. kan sole dus niet door *sunno* (f.) vertaald worden. Misschien moeten wij een ander ohd. subst. invullen, b.v. *liohte* of **sunnunliohte*, vgl. mhd. *sunnenlieht*, althans, indien de glossator het verband in 't oog hield.

633_{18} ora *die enti*, vgl. p. 81 aant. [1]. Het woord *enti* is masc. of neutr. Als sing. opgevat zou de gl. dus moeten luiden *der* of *daz enti*; als plur. *die enta* (analogievorm naar de *a*-st.) of *dei enti*. *die* op te vatten als accus. plur. neutr. komt mij te gewaagd voor. De vormen passen dus niet bij elkaar. Is *die* misschien eene schrijffout voor *dei?*

639_{3-4} setas comantis *harir lochonta*, *zeisenta*. De gl. is onjuist, vgl. $656_{42,44}$ summas saetas *fornantigiu harint* (l. *harir*).

639_{34-35} torquens Ister *uuintenter tuonoua* De riviernaam kan niet masc. zijn, vgl. § 38 p. 52.

642_{66-67} hi motus *svslicha arpolganvssi*. *svslicha* is nom. plur. masc. en past dus niet bij het subst.

643_{36-37} lentum, planum gluten *cleparaz clep*. Het tamelijk zeldzame woord *clĕp*, bijvorm *clĕpo*, is masc., evenals in het mhd.

Deze onjuistheden van A zijn niet opgemerkt door B, vgl. bladz. XV.

B maakt zelf eene soortgelijke fout 649_{55} dio gisith, vgl. p. 81 aant. [2]. Een accus. sing. fem. *dio* is onaannemelijk. Is het misschien eene schrijffout voor *dia?*

Wat de vertaling der werkwoorden betreft, valt het volgende op te merken.

In een aantal gevallen worden vormen van een werkwoord door den ohd. infinitief verklaard. Waar dit niet het geval is, stemmen persoon en getal in het Lat. en Ohd. in den regel met elkaar overeen.

Het Lat. praesens wordt meestal door het praesens vertaald. Maar beide glossatoren hebben ook de eigenaardigheid, dat zij soms het praesens door het Duitsche praeteritum weergeven. Omgekeerd wordt eenige malen een Lat. praeteritum vertaald door het praesens. De reden daarvan is duister.

---

1) l. *lohezzentemo*.

Het Lat. futurum wordt in het Duitsch meestal uitgedrukt door het praes. ind., soms door het praes. conj. Enkele vormen zijn niet zeker, zie b.v. p. 100 aant. [4].

Het part. fut. wordt omschreven door den infinitief met het werkw. *scolan*, zooals blijkt uit de volgende vormen:

gisehan scolantiu uisura 631_{38}.

pichorn scolontiu temptatura 631_{68}.

arsterapen scholonten morituris 641_{44}.

duopon scolontiv domitura 643_{5}.

sentan scolonta missuram 663_{37}.

zistoran scolonten excisurum 671_{11}.

Gen. en dat. van het gerundium zijn in deze gll. verbogen vormen van den infinitief, vgl. de §§ over de werkw. De ablativus van het gerundium wordt vertaald door den instrumentalis — want een andere vorm kan het, naar ik meen, niet wezen — van het part. praes. De volgende voorbeelden komen voor:

vvesento habendo 633_{41}.

dvruhvuesanto durando 633_{68}.

giarnento merendo 657_{69}.

tualonta (!) cunctando 658_{40}.

Het passivum wordt omschreven door het part. praet. met het verbum substantivum of met *wërdan;* het laatste is het meest gebruikelijk. De vormen met het verbum subst. omschreven zijn: *gitan ist* agetur 647_{35}, *gistedit sint* conduntur 659_{43}, farholan uvas delitui 648_{50}, gistrechit vuas porrigitur 657_{46}, *arlivtit vuesan* resonare 630_{60}, *gilihtit uuesan* leuari 648_{57}, *giuuorit uu*rd*esan* ferri 664_{1} (de onnoodige verandering is van B). Op zichzelf staat *gichoŏfit hapen* emptum 667_{17}.

Sommige passieve vormen worden uitgedrukt door het part. praet., terwijl het hulpwerkwoord is weggelaten. Daarentegen moet het part. praet. worden ingevuld in de glossen: *ist* eligitur 644_{32}, *uuerda* feratur 633_{51}, *uvard* paretur 633_{50}, *uurti* consumerer 626_{27}. De glosse *vuerdent* aquantur 643_{55} is zeker onjuist; het Lat. werkw. is een verbum deponens, geen passivum.

Als passieve vormen zijn te beschouwen *giarn vverdento* arando 633_{28}, *pidechet vuerdantëro* tegendo 641_{14} en *gisehan uvesanto* uidendo 638_{24}, ofschoon de beide laatste vormen in het Lat. actieve beteekenis hebben.

Kleinere syntactische bijzonderheden komen voor in de volgende glossen.

635_{52} [quid] memorandum *givuahantlihes* en

659_{46} [nil] inausvm *ungitorranes.* De genitief der Duitsche woorden

wordt verklaard door hier in te vullen: *iowiht* = quid en *niowiht* = nil [1]).

659_1 oratores [centum] *sprahmanno.* Vul in: (*ein*) *hunt* = centum.

Verschil van rectie tusschen het Lat. en het Duitsche adj. blijkt uit de glosse:

635_{59} paruo [adsueta] lucciles; in te vullen is *giwoniu*, dat den genitief regeert.

Verschil van regeering bij de werkwoorden:

656_{69} quod [oro] *des*, sc. *pitto ih; pitten* regeert hier den genitief.

Eenigszins anders dan in het Latijn, is het Duitsche zinsverband in de glosse:

637_{67} gementem rotam *cherrentes rades.* De Lat. woorden luiden:

„primus equi labor est, animos atque arma videre
bellantum lituosque pati tractuque gementem
ferre rotam.....", GEORG. III, 182—184.

De glossator vertaalde, alsof er stond: tractum gementis rotae.

Van soortgelijken aard is ook de glosse:

652_{12} secto *gigrapaniu*, 'nach dem sinne construiert' zegt STEINMEYER. De woorden van den Lat. tekst luiden:

„Quae postquam vates [sc. Helenus] sic ore effatus amico est,
dona dehinc auro gravia ac secto elephanto
imperat ad navis ferri....", AEN. III, 463—465.

De glossator construëert aldus: dona.... ex elephanto secta, '*ûz elefantes beine gigrapaniu*'.

In dit verband schijnt ook te behooren de glosse:

644_{70} caput *ûrspringe*, 'construiert nach dem folgenden unde' ST. Hoe de glossator zich de Duitsche constructie gedacht heeft, durf ik niet met zekerheid te zeggen.

Foutief zijn de twee volgende glossen: [2])

634_8 satio *sêzi.* De glossator las zeker statio d.i. *sêzi*, vgl. 642_9. satio is in het Ohd. *sât.*

634_{55} frons *anasûni.* De Lat. tekst — GEORG. II, 372 — spreekt echter van frons, gen. frondis = *loup.*

---

[1]) Vgl. ook 667_{57} dignum [quid] [*uuirdig*]*es.* De aanvulling is van STEINMEYER; als glosse staat in den tekst alleen de uitgang *es.*

[2]) Ook de juistheid der gl. 642_4 schijnt twijfelachtig, vgl. p. 38 aant. [5],

VIII.

In onze glossen komen een aantal vormen voor, die eene nadere bespreking eischen. Sommige heb ik in de grammatica opgenomen met een vraagteeken; andere, die mij te onzeker schenen, heb ik weggelaten. De laatste soort behandel ik hier het eerst.

626_{41} regio, *plaga zelga*. De correspondeerende gl. heeft alleen regio *celga* 683_{19}. Daar de *p* onverschoven bleef, moet *plaga* wel als een Lat. woord beschouwd worden, al komt het ook enkele malen in Ohd. glossen voor.

631_{2} in spacia *invuit;°uiphi*. „Eine leidliche erklärung weiss ich nicht" zegt Steinmeyer, ZfdA XV, 115, met verwijzing naar Graff I, 772, die *uuito* aarzelend opvat als accus. plur. van *wîtî*, dat werkelijk spatium beteekenen kan, zie Gll. I, 614_{9}; vgl. ib. 607_{61} spaciose *vuîto*. In elk geval moet men dan naast *wîtî* een bijvorm *wîta* aannemen. Voorts zou *uiphi* accus. plur. moeten zijn van *uuipf* (d. s. *uuipphe*, Otfrid IV, 16_{28}), mhd. *wif*, *wipf*, 'schwung, schnelle bewegung', mhd. wb. III, 625^b; Lexer III, 878. De glosse zou dus luiden:

in spacia *in vuito*; *in uiphi*.

vuito zou ook accus. plur. fem. van het adj. *wît* kunnen zijn; maar dan zou *uiphi* ook accus. plur. fem. moeten wezen, en zulk een vorm is mij niet bekend.

Of begrepen de afschrijvers de glosse misschien niet en stond er oorspronkelijk:

in spacia *in uuîtuofli* of *uuîtuobili?* over welke vormen vgl. Kluge, Stammbildungslehre § 97.

631_{60} crustumiis *sperameisa*.

631_{61} Syriisque piris *pecmarun*.

In de woorden:

„nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris gravibusque volemis." Georg. II, 87—88,

wordt crustumiis vertaald door *sperameisa*, Syriisque piris door *pecmarun*, volemis door *uvalihiscun pir°n;* de laatste worden in de correspondeerende gl. 701_{49} *curbezberon* genoemd.

Het woord *sperameisa* begrijp ik niet. Graff VI, 359 zegt: „*spere* in *spere-boum*, *sper-boum* (esculus, sorbus), *sper-pira*, crustuma, *sperameisa*, crustumus (birnart); vgl. malorum nomina — *spirauca*. Capit. de vill. 70." Dit alles is mij niet duidelijk. In de correspondeerende gll. heeten ze 701_{48} *bratbiron* 'stoofperen'; 721_{14} *sperthpirv°n*.

Het woord *pecmarun* (Graff III, 325) is mij geheel onbekend.

634_{68} oscilla *seilrís tochun* ritascopha padast.

In de correspondeerende gll. 702_9 wordt oscilla vertaald door *docchun*, 726_{32} door *scocga*. Van de hier voorkomende gll. is mij slechts het woord *tochun* bekend; de andere ken ik niet. GRAFF II, 340 ziet er niet minder dan 5 woorden in: *seil*, *rís*, *tochun*, ritascopha, padast.

636_6 mergite *tâphari*. De Lat. woorden luiden:

„nec requies, quin aut pomis exuberet annus
aut fetu pecorum aut Cerealis mergite culmi,"

(sc. agricolam) GEORG. II, 516—17; 'mit körnigen gaben der Ceres', zooals Voss 'Cerealis mergite culmi' vertaalt. Het woord 'merges' beteekent hier dus 'korenschoof'; maar hoe de vertaling *tâphari* hierbij past is mij niet duidelijk. Te oordeelen naar den vorm is *tâphari* een subst. op *-î* van het adj. *taphar*, ndl. 'dapper', en welke beteekenissen dit woord ook moge aannemen (GRAFF V, 394; SCHADE[2] 923), deze glosse wordt daardoor niet verklaard. Toch moet ik er op wijzen dat ook 681_{22} merges *tafphri* voorkomt.

636_{23} pompas, uictimas *tauri*. De dichter zegt:

„iam nunc sollemnis ducere pompas
ad delubra iuvat caesosque videre iuvencos", GEORG. III, 22—23;

en ik twijfel of hier niet gelezen moet worden, zooals er oorspronkelijk stond, uictimas *tauri*, een Lat. scholion. Is mijne gissing niet juist, dan is *tauri*, d. i. *turi* = *tiurî* 'kostbaarheid'.

639_5 ^in^uelamina *inpihelida*, 'in vom glossator'.

GRAFF IV, 844 weet deze gl. niet te verklaren. De woorden van Vergilius luiden (GEORG. III, 311—313):

„nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci saetasque comantis
usum in castrorum et miseris velamina nautis."

De glossator wil blijkbaar lezen: in uelamina *in pihelida*. Ik twijfel aan de juistheid dezer opvatting. velamen wordt vertaald door *heli* Gll. I, 305_{50}, en omdat de vormen op *-î* en *-ida* met elkaar afwisselen, mogen wij een vorm **helida* onderstellen. Maar een vorm *pihelida* blijft daarom even onzeker. Mij komt het voor dat er oorspronkelijk gestaan heeft: uelamina *unpi(= umpi)helida*, vgl. GRAFF IV, 843.

640_{39} galbaneo, herba *rasina*.

Ik geloof niet dat *rasina* een Ohd. woord is, vgl. Gll. I, 289_{48} resina *fliad;* ib. II, 159_6 gummi *rasina. fliad*, vgl. ib. 160_{13}.

653_{51} talaria *nechala* sporun.

Het woord *nechala* komt ook voor in de correspondeerende gl. 673_{37} talaria, calciamenta *nechala*; vgl. Gll. I, 362_{10-15} periscelides (περισκελίς bij PLUTARCHUS 'band om het been') *nechala*, zooals 2 hss. lezen;

nchala (!) één hs.; *nichala* in vier hss. Ik begrijp het woord niet; GRAFF II, 1018 evenmin.

650_{23} cauę [aedes] *ca:merata.* 'deutsch?' vraagt ST.

„cavae aedes, bezeichnung des cavum aedium oder cavaedium, d. h. des inneren hofes, um den die übrigen teile des hauses umherlagen". LADEWIG—SCHAPER, aant. op AEN. II, 487. Men vergelijke hierbij de glosse:

650_{14} tabulata *pretir.*

„Die tabulata sind stockwerke von hölzernen balken, welche in der mauer des turmes befestigt waren. Die tabulata heissen summa, weil sie noch über das fastigium summi culminis (des hauses) emporragen". Voorts wijs ik op de glosse:

634_{39} tabulata chamara, waarmede correspondeeren:

702_{2} tabulata *cameratun*, *spreithi;* en

721_{37} tabulata *camerata.* LADEWIG—SCHAPER, aant. op GEORG. II, 361, teekenen bij het woord tabulata aan: „junge reben stützte man durch zwei niedrige rohrstangen, calami, oder durch dünne abgeschälte stäbe, rasae hastilia virgae; waren sie älter, durch mächtige, dem winde widerstehende gaffeln, furcae, bis sie die äste der bäume erreichten, an denen sie dann gleichsam von stock zu stock, tabulata, immer höher stiegen."

De schrijvers dezer gll. stemmen in zooverre met elkander overeen, dat ze eene zekere verwantschap zien tusschen de woorden cavae aedes en tabulata. Misschien ware het juister, indien onze gll. 634_{39} en 650_{14} van plaats verwisselden.

De vraag van ST. of *ca:merata* een Duitsch woord is, dient wel ontkennend beantwoord te worden. Had het woord anl. *ch* of den buigingsuitgang *-un* als 702_{2}, dan zou men het als Ohd. mogen beschouwen, maar nu niet. Hoe weinig bekend het woord was blijkt ook hieruit, dat het in het mhd. niet voorkomt, in tegenstelling van het Lat. woord caminata, Ohd. *chæmenata*, Gll. II, 560_{10} en elders, GRAFF IV, 400; mhd. *kemenâte.*

650_{42} capulo [tenus] *hiltis.* „Diese form sieht sehr ndd. aus; wie sie hier construiert werden soll, weiss ich nicht anzugeben". STEINMEYER, ZfdA XV, 116.

Het gebruikelijke woord voor capulus is *helza* (GRAFF IV, 930) of *hilzi*, vgl. Gll. II, 568_{9} *hilzk* (d. i. *hilzi*); ib. 706_{46}; bij GRAFF ontbreekt het. Hiermede zouden in het ndd. de vormen *helta* en *hilti* overeenkomen. Een vorm *helta* komt voor in de gl. 726_{65} clauum . quod dicimus. *helta*. in summitate est. Het woord clavus beteekent 'roerpen'; de beteekenis levert geen bezwaar op om het gelijk te stellen met

helza. Een nom. **hilti* ken ik niet, maar wel den dat. sing. *hilte* [ad] capulum, Gll. II, 579_{33}. Den vorm *heltes* capulum ib. 557_{36} begrijp ik niet. Onze glosse is mij dus onverklaarbaar. Kwamen misschien in het Ohd. de vormen *helza* en *helta*, *hilzi* en *hilti* naast elkander voor?

662_{67} asylum *fecta*. „deutsch?" vraagt Steinmeyer. Ik ken het woord niet. Kan *fecta* ook eene schrijffout zijn voor het Lat. *tecta?*

626_{44} sulco sega, in de uitdrukking: tellurem sulco tenui suspendere, 'los overheen ploegen'. Volgens Graff VI, 88 misschien dat. sing. van *saga*, serra, ags. *saga*, oudn. *sög*, waarbij hij verder verwijst naar Grimm's gramm. III (l. II), 346. Mij komt deze verklaring onaannemelijk voor. Kan *sega* ook dat. sing. zijn van *seh*, Graff VI, 89; mhd. *sech*, *seche* 'ploegschaar', mhd. wb. II, 2, 234[a]; Lexer II, 841?

626_{62} terga zurft. Het woord, dat bij Graff ontbreekt, is mij geheel onbekend. „Man pflügte zuerst gradaus, dann querüber, um die durch das aufreissen der erde entstandenen rücken (quae suscitat terga) zu durchbrechen". Ladewig—Schaper, aant. op Georg. I, vss. 94—99.

626_{63} farra, frumentaria kilassini.

Uit den Lat. tekst blijkt duidelijk, dat kilassini 'spelt' moet beteekenen. Ik begrijp het woord niet, evenmin als Graff II, 279. Naar den vorm zou het verklaard kunnen worden als subst. op -*î*, van het part. praet. *gilâz(z)an*. Maar daardoor wordt de beteekenis niet duidelijk.

629_{69} pensa *vuicchili* vulgo peisa.

Peisa wordt met een vraagteeken vermeld door Graff III, 352. Ik beschouw peisa als mlat. vorm van pensa en niet als een Ohd. woord, ofschoon vulgo vaak 'in de volkstaal' beteekent.

644_{57} caesariem [effusae] antarfahsa.

Deze vorm is mij niet duidelijk. Vgl. Gll. I, 790_{1} capillaturae *antfbhsi* ('d h. *antfahsi*'). Moet er misschien gelezen worden ant-(h)arfahsa?

660_{13} hastas tamarun. Graff V, 424 vermeldt alleen deze plaats; een tweede voorbeeld is mij evenmin bekend. Ik kan het woord niet verklaren.

631_{57} orcades *sinuvel*.

631_{58} radii langescie.

Orcades (Gr. ὀρχάδες) en radii zijn substantieven, waarmede twee soorten van olijven worden aangeduid; de eerste soort meer rond, de tweede meer langwerpig, vgl. de aant. van Steinmeyer: „Servius: Radii; olivae [ita] a longinquitate nominatae". Het woord *sinuvel* — zie Graff I, 840, waar deze gl. niet wordt geciteerd; Schade[2] 765 —

is een adjectief, nom. plur. neutr. bij olivae, Ohd. *oliberi*, *oliperi*, GRAFF III, 204. Om dezelfde reden moet langescie ook nom. plur. neutr. zijn, maar dit woord is mij duister.

660_{18} ardea *heigaro*. De correspondeerende glosse heeft ardea auis *heiger* 687_{16}. GRAFF IV, 799 heeft dus wel gelijk, als hij *heigaro* opvat als subst. Merkwaardig is het echter dat overal, althans voor zoover mij bekend is, het woord tot de sterke verbuiging behoort, behalve op onze plaats. De mogelijkheid dat het hier adjectievisch kan zijn gebezigd, en dat de glosse moet ingevuld worden:

ardea [auis] *heigaro* [*fogal*] is gering.

669_{40} carbaseos *chleina*. Het Lat. woord beteekent 'fijn linnen, lijnwaad', en de Duitsche gl. zou men dus moeten opvatten als gen. sing. fem. van het subst. *chleina*. Ook elders vond ik: carbasea *cleina*, Gll. II, 546_8. Een zelfst. nw. *cleina*, *chleina* is mij niet bekend, en het te beschouwen als wisselvorm van *chleinî*, GRAFF IV, 562, vgl. Gll. II, 626_{30}, komt mij te gewaagd voor. GRAFF l.l. 559 vat *chleina* op als adj., maar dat begrijp ik niet. [1])

634_{32} arua *trâga*. „Gehört vielleicht zu dem vorhergehenden hiulca oder zu [aesti]fer". Mij niet bekend.

639_{51} indutę [vestes] *anagilegi*. „l. *anagilegito?* GRAFF II, 96 fasst das wort als subst." Als substantief komt de vorm mij zeer twijfelachtig voor.

653_{11} praemia *liuper*. „durch unterstreichen getilgt". „ich erkläre diese bildung als einen allerdings sonst nicht belegten acc. pl. auf *-er* von *liup*". ZfdA XV, 116. STEINMEYER zal deze gissing thans wel stilzwijgend hebben herroepen.

661_{27} flectunt *zxntxntxn*. 'die beziehung ist in ermangelung eines verweisungszeichens unsicher. l. *zxntxn*, dh. *zûntun?*'

671_{46} corruscat *uuenita*, *inlaz*. 'l. *inlazit?*' Misschien eene schrijffout voor *inliez?*

659_{25} expertus est *arfindenter in en uvas*. Wat *in en* beteekent begrijp ik niet.

633_{59} [non] modo uti *nals daz is echrodo*. *daz is* = uti? Mij echter onbekend. De gll. 634_7, 640_{19}, 660_{44}, 661_{47} kan ik niet verklaren.

De gll., die thans volgen, heb ik met een vraagteeken in de grammatica opgenomen.

665_{63} amenta *laazt*. Ofschoon het woord *laz* neutr. kan zijn, beschouw ik het hier als accus. sing. masc., omdat de correspondeerende gl. 715_{21} *laza* heeft.

---

1) Meent GRAFF dat bij *chleina* 'fijn' het subst. 'linnen' is weggelaten?

640_{49} nexus *chofa*. GRAFF IV, 371 kent het woord niet. Hij scheidt het t. a. pl. zeker terecht van de woorden *coph*, *copf*, *chof*, *chopf* enz., met de beteekenissen cyphus, crater, cuppa, calix. Is het misschien hetzelfde woord als *choffa* neruos, circulos, Gll. II, 545_{60}?

661_{45} pero *pâsocha*. *socha* is, naar mij voorkomt, nom. plur. van *soch* caliga, GRAFF VI, 134. Maar de samenstelling (?) *pâsocha* begrijp ik niet.

631_{33} sucos *sŏa*, d. i. *souwa*. Het woord *sou* wordt door GRAFF VI, 63 en SCHADE [2] 845 als neutrum opgegeven. Maar op deze plaats moet het, blijkens den uitgang, masculinum zijn.

625_{19} siluis *fach*. „*fach* steht in VE. II, 31 über in silvis. Cf. *fachia* silva. Gehört die ortsbezeichnung: *in zuisgen facchon*. trad. fuld. hieher?" Aldus GRAFF III, 385. Is *fach* een ander woord dan *fah*, dat GRAFF III, 410 in dezer voege vermeldt, in verband met het werkwoord *fâhan*: „*fah*, moenia, *Ra*. gl. *K*. hieher? Cf. *fach* in SCHMELLERS baier. wörterb." Mhd. wb. III, 200[a] en LEXER III, 1 geven geene opheldering.

665_{21} tantum — nimium *zi solihemo ungimeze*. De aanteekening van STEINMEYER bij deze gl. is m. i. volkomen juist: „GRAFF II, 899 setzt *ungimeze* als adj. an; mir scheint besser tantum nimium und das deutsche *zi solihemo ungimeze* zusammenzufassen, sodass das letzte wort subst. ist." Zf d A XV, 117.

631_{21} fruticum *spreida* 631_{21}. *spreida* moet wel beschouwd worden als gen. plur. in plaats van *spreido*, van den nom. sing. *spreid*, vgl. accus. plur. *spreid* sarmenta 635_{20}. In het Ohd. schijnt nog geen vorm *spreida* voor te komen, overeenstemmende met mhd. *spreide* st. fem., mhd. wb. II, 2, 521[b]; LEXER II, 1113.

638_{13} esseda *sápoh*.

Een tot dusverre onverklaard woord. GRAFF III, 31 wil het blijkbaar als samenstelling *sam-poh* opvatten. Ik twijfel er aan of dit juist is.

Het woord schijnt nu eens mannelijk, dan weer onzijdig te zijn. Op deze plaats is *sápoh* accus. plur. en moet dus wel als neutrum opgevat worden.

Of het tot de *a*-stammen behoort is onzeker. Daar in den datief, als vertaling van den Lat. abl., soms de uitgang in het Duitsch ontbreekt, zou men kunnen denken aan een consonantstam.

Niet alle plaatsen, die GRAFF opgeeft, heb ik kunnen controleeren. In de Gll. vond ik de volgende vormen, die hier vermeld worden, omdat de schrijfwijze der woorden niet altijd overeenkomt met de opgaven van GRAFF.

I, 591_{41} *sambv̊ch* basterna.
II, 17_{21} *sābuch a* basternam. *sambuch* basterna *c*, *e*.
536_{50} *sambuch* esseda.
556_{27} *samboch* esseda.
382_{21-22} *samboh* essedo vehicvlum gallicanvm *a*. *sambuh b*.
388_{74} *sampoh* essedo, basternvm.
393_{66} *sampvch* essedo, vehicvlo gallico.
400_{17} *sābuch* essedo, vehiculo gallico.
492_{8} *sābuhc* essedo, uehiculo.
509_{1} *sābuoh* essedo *a*, *sambouh b*.
521_{39} *sambuohc* pilento *a*, *sambuoh b*.
525_{46} *sambouch* (essedo) essedum genus uehiculi gallicani.
562_{26} *sāboc* essedo, uehiculum gallicum *a*, *sambuc b*.
571_{66} *sambuhc* pilento, carruca *a sàbuch b*.
573_{19} *samboc* essedo.
529_{52} *sbmbpxchf*, 'dh. *sambouche*', pilento.
448_{49} *sambocha* essedo *a*.
sābocha essedo, genus curriculi *b*.
551_{48} *sambuho* pilento (dat. sing. fem.? of instrum.?)
20_{64} *sābuch* basternam.
361_{30} *sampoha* esseda, basterna.

644_{18} *sivd* defruta.

Volgens den Lat. tekst moet *sivd* accus. plur. neutr. zijn, maar het woord is mij als subst. niet bekend. Meende de glossator soms, dat defruta 2 p. s. imper. van het werkw. defrutare was, welken vorm hij — misschien lettende op *sívd* incoque 644_{24} — door *sivd* vertaalde?

650_{2} infula *alba*, '*b* von zweiter hand corr. aus *p*.' Het woord schijnt Ohd. te zijn, blijkens de afwisselende vormen *alba* en *alpa*.

653_{27} fibula *nusca*. Het woord komt in de Gll. veelvuldig voor en moet om die reden wel als Ohd. beschouwd worden.

645_{12} statio *stédir*. Zeker eene schrijffout voor *stédi*, vgl. de correspondeerende gl. 684_{29}; voorts statione *stedi* 666_{61}, statione *stedi*, Gll. II, 33_{18}. Onjuist is zeker *stedit* statione, Gll. II, 38_{9}, door St. veranderd in *stedi*. Als dat. plur. van *stedî* beschouw ik ook *stédin* faucibus 645_{15}, door Graff VI, 643 opgevat als dat. plur. van *stad*.

637_{36} [saltibus] uacuis *vviti*. Dit woord is dat. sing. fem. van *wîtí*. Hoe Graff I, 770 het als nom. sing. masc. van het adj. *wît* kan opvatten, begrijp ik niet.

627_{17} plaustra *carra*.

632_{65} plaustra carra.

Het woord *carra* komt vaak voor in Ohd. gll. en is daarom te beschouwen als een Duitsch woord.

665_{57} manicas *zistellum*. Zonder twijfel te beschouwen als de Duitsche vorm van het Lat. cistella.

649_{39} Erynis *pagalin*.

GRAFF III, 24 brengt dit woord in verband met *bâga* rixa, contentio, conflictus. Het is echter de vraag of het subst. of adj. is. STEINMEYER, ZfdA XV, 115 citeert eene menigte adjectiva op *-lîn*, van subst. afgeleid, vgl. *scamalina* uereccundi. Gll. II, 186_{45}. Zulk eene samenstelling zou *pagalin* ook kunnen zijn. De mogelijkheid bestaat echter, dat het een subst. is, nom. sing. neutr., in zijne vorming herinnerende aan *wihtelîn*, vgl. MOGK in PAUL's Grundriss I, 1031.

631_{10} siler velarin. In de correspondeerende gll. *uelarn a*, *uelārn b* 673_{14}. Volgens GRAFF III, 518, die ook een vorm *felarn* uuinus *Em.* 31 aanhaalt, uit ouder *felwar* paliurus, *Wn.* 460; volgen SCHADE[2] 146: „[*fëlawâri*, *fëlwâri*] ahd., amhd. *vëlwâre*, *fëlwar*, mhd. *vëlwære*, *velwer*, st. masc., *felber*, *weidenbaum*." De vorm *velarin* is mij echter niet duidelijk.

632_{55} exta *intuoma*. GRAFF I, 298 geeft het geslacht niet op; hij voegt er alleen bij: „Noch in Nürnberg *ingetum*." SCHADE[2] 446 vermeldt *ingetuome* mhd., md. *ingetûme*, st. neutr. Hiernaast staat mhd. *ingetüeme*, st. neutr., mhd. wb. III, 133[b]; LEXER I, 1434. Ofschoon de woorden op *-tuom* in den regel onzijdig zijn, moet *intuoma* — blijkens den uitgang — mannelijk wezen. Misschien heeft het meer gebruikelijke *ingeweide*, mhd. wb. III, 554[b]; LEXER I, 1434 invloed gehad op den vorm en het geslacht van het minder gebruikelijke *intuoma*.

Hetzelfde woord komt ook voor in:

663_{53} uatum *uvizintuoma*. Deze vorm zal echter als gen. plur. moeten worden opgevat. De uitgang *-a* in plaats van *-o* is in deze gll. geen bezwaar.

626_{8} palmite *zuocko*. GRAFF V, 625 twijfelt of het nom. sing. is, of dat. sing van **zuoga*. Een nom. sing. **zuoga* (**zuocka*) is mij niet bekend. Eerder zou men kunnen denken aan den instrumentalis van *zuog*, maar dit woord heeft in deze gll. te veel de beteekenis van *brachium*, vgl. 633_{69}, 634_{51}. Daarom beschouw ik *zuocko* als n. s. m.

627_{50} horrea mûttun.

De correspondeerende gl. 679_{24} heeft *mutocha*. GRAFF II, 700 is niet zeker. Trouwens, de nom. sing. kan niet *mutti* zijn maar *mutta* of *mutto*, en het woord behoort waarschijnlijk òf tot de *jôn-*, òf tot de *jan*-stammen. Het is zeker hetzelfde woord als het mhd. *mütte*, *mutte* (*müt*, *mut*), mhd. wb. II, 2, 280[a]; LEXER I, 2260. Als het van het

Lat. modius afkomt, mag het als masc. worden opgevat. De beteekenis 'horreum', 'korenschuur' — al is het dan ook maar van eene muis — is wel wat kras.

628_{59} lycia harluvi.

De correspondeerende gl. 700_{57} heeft *harlouk*. De gewone vormen zijn *harluf*, st. neutr. en *harlufa*, st. fem. Daarmede is harluvi in strijd en zal moeten worden opgevat als accus. plur. fem. naar de *i*- declinatie.

655_{13} faleris gisaltalscirren.

Deze vorm is eigenaardig 1° omdat het praefix *gi*- vóór de beide deelen der samenstelling staat, 2° wegens de consonantenverbinding *lt*, in plaats van *t*, vgl. *gisatalotiv* 659_{34}. Van het eerste is mij geen tweede voorbeeld bekend [1]); voor het tweede verwijs ik naar hetzelfde woord falera *saltilge:scirre*, Gll. II, 10_{26}. Is *lt* uit oudere *d* eene analoge ontwikkeling aan *rd* uit oudere *þ*, vgl. § 30?

655_{64} meos congressus mina gagangenni.

'*gagangengi?*' vraagt STEINMEYER, Z f d A XV, 116. *mina* zou in deze gll. accus. plur. masc. kunnen zijn, en dan zou de gl. geheel overeenstemmen met het Latijn. Maar ST. herhaalt zijne gissing niet in de nieuwe uitgave en m. i. terecht. Ik beschouw mina als accus. sing. en gagangenni als subst. op *-î* van het part. praet. *gagangan*.

640_{56} improbus *unerer*. Ontbreekt bij GRAFF. Een adj. **unêr* is wel denkbaar, vgl. *unerar* improba, Gll. II, 548_{12}. Of *unera* indecores 659_{21} ook als adj. te beschouwen is, schijnt twijfelachtig; misschien is het een subst.

653_{61} triaterica orgia *trinahtigun sang*. De glosse is niet juist. orgia werd vertaald door *nahtigun sang*, vgl. orgia *nahtsanc* Gll. II, 467_{10}, orgiis *uhtisangan* ib. 477_{26}. De schrijver der glosse, die dit niet begreep, verbond triaterica met *nahtigun*, en onder den invloed van het Lat. tri- schrijft hij *trinahtigun*. Op soortgelijke wijze verklaar ik ook den vorm: 640_{70} trisulcis *trispaltigen*.

626_{24} uuidus, pingvis *drozenter*.

drozenter is een twijfelachtige vorm, vooral wanneer onmiddellijk daarnaast staat: pinguis girozetes 626_{64}, van het werkw. **rozzen*. Toch schijnt de vorm *drozenter* juist, vgl. de correspondeerende gl. *drozanter* 685_{56}; vgl. *drozinta* 677_{48}.

652_{54} excitum *gihalitaz*. Deze vorm is mij van elders niet bekend. Ik kan dien niet anders verklaren dan als part. praet. van een werkw. op *-jan*, afgeleid van het adj. *hâli*, GRAFF IV, 854. Het verschil van beteekenis van het Lat. en het Duitsche woord is echter wel wat groot.

---

1) Misschien is het eene schrijffout.

658_{28} turrita *gihufa?tiu.*

664_{65} exstructus *gihufarter.*

Hierbij komt nog *kih?uirta* extructos 678_{21}. Hoe Graff IV, 834 deze woorden als vormen van het werkw. *gahûfôn* kan beschouwen, begrijp ik niet. Hangen zij niet samen met het subst. *hofar*, Graff IV, 838; Schade[2] 411?

628_{49} incusum *giholeten.*

Graff IV, 848 beschouwt dezen vorm zeker terecht als part. praet. van *holôn* (niet *holên*). En dat geldt ook van den vorm

633_{22} (in solido) *holanti*, zonder twijfel part. praes. van *holôn*. De glosse dient echter wel gelezen te worden:

(in solido) demitti *holanti.*

653_{43} tenax *festinara.*

Deze vorm zal zeker een comparatief zijn, waarin de *-ô-* van het suffix geassimileerd is aan de *-a* van den uitgang. Volkomen duidelijk is de vorm mij evenwel niet.

668_{8} ruebant *rahhun.* 'l. *prahhun*' zegt Steinmeyer, ZfdA XV, 118. Ib. XVI, 111 herroept de schrijver die meening en, naar mij voorkomt, terecht. Ik beschouw *rahhun* als praet. van *(w)rëhhan.*

640_{69} micat *lecheezat.*

Men vergelijke over dezen vorm Steinmeyer, ZfdA XV, 110. Toch komt *lecheezat* mij zeer twijfelachtig voor. Moet er misschien *lechezta* staan? Graff II, 151 vereenzelvigt het ten onrechte met *lôhezzen.*

626_{55} (sustuleris) uvihohes, een vorm, dien ik niet begrijp. Moet er wellicht gelezen worden: uvihohes = *ufhohes?*

659_{22} abolescit *fartigilot.* Graff V, 400 leest *fartiliget* (drukfout voor *fartiligot?*). De vorm *fartigilôn*, met metathesis voor *fartilgôn*, levert geen bezwaar op, vgl. Gll. II, 195_{15} eradicare *firtigiligon a*, *firtigiligun d*, maar *fir:ti::ligon c*, 'rasuren von *i* und *gi c*'. St.

637_{21} (secant) *heigrasont.* „Graff IV, 334 unter *gagrason*, IV, 951 unter *heim.* eine deutung weiss ich nicht". Steinmeyer, ZfdA XV, 115. *heimgrasôn* — want zoo moet de verkorting opgelost worden — is een werkwoord op *-ôn*, afgeleid van *heimgras*, 'gegensatz des alpengrases', zooals mhd. wb. I, 566a; Lexer I, 1220 het woord vertaald wordt, met verwijzing naar Grimm, Weisthümer III, 732. [1])

---

1) De aanhef van dit 'weisthum' luidt:

Hye ist vermerckt dy gewonhait vnd gerechtichait der nachpäwrnn ze Stumb gegen ein annder ye vnd ye gehalten habent von etzung vnd besuch wegen.

Item es ist ze mercken, daz dy nachpäwren ab dem Gasserperg für mich pracht haben, wie die schwaiger ausz ainem anndernn gericht ein nemen auf ***haimgrass*** schaff

Zou deze gl. niet moeten luiden:

secant herbas *heigrasont?*

653₁₀ resoluo intueren. 'vgl. GRAFF V, 278?' STEINMEYER denkt dus aan een st. ww. *antdwëran. Is het niet het ww. *intwerên* GRAFF I, 943?

Ten opzichte van de volgende gll. kan ik mij niet vereenigen met de meening van GRAFF.

629_{64} largos [rores] *ginuhtsami*. Volgens GRAFF II, 1011, accus. plur. (masc.?) van het adj. *ginuhtsam*.

630_{63} latos [campos] *preiti*. Volgens GRAFF III, 294 accus. plur. masc. van het adj. *preit*.

644_{6} laxos [cassis] *vuiti*, accus. plur. masc. van het adj. *wît* volgens GRAFF I, 770.

646_{72} nexę [trabes] *gihap*[h]*ti*, nom. plur. masc. volgens GRAFF IV, 743, die *gihafti* schrijft. Eigenlijk moest *gihap*[h]*ti* nom. plur. fem. zijn, daar GRAFF het geslacht opgeeft overeenkomstig het Lat. woord.

Maar vormen op *-i* van den nom. accus. plur. masc. zijn in het Ohd. wel niet aannemelijk.

Naar mij voorkomt moeten deze gll. aldus geconstruëerd worden:

629_{64} largos [rores] *ginuhtsami* [*touwes*], vgl. 647_{20} copia fandi *ginuhtsami sp*r*echannes*.

630_{63} latos [campos] *preiti* [*feldes*].

644_{6} laxos [cassis] *vuiti* [*nez(z)es* of *nez(z)o*].

646_{72} nexę [trabes] *gihap*[h]*ti* [*palchono*].

Dus is *gihap*[h]*ti* nom. s. f., en zijn *ginuhtsami*, *preiti* en *vuiti* accus. s. f. van abstracta op *-î*.

Over den dat. plur. der subst. dient nog het volgende te worden opgemerkt.

De uitgang *-in* van den dat. plur. der neutrale *a*-stammen, zie p. 42, in de woorden *feridin* remigiis 627_{65}, *flogarin* foribus 644_{25} (daarnaast *-un* 643_{42}, 644_{10}), *volchin* cateruatim 641_{72}, *gisigin* [ad] stagna 639_{21}, moet wel beschouwd worden als verzwakking van *-un*. Aan analogievormen naar den uitgang *-in* van de neutrale *ja*-stammen is zeker niet te denken. Van deze vormen moet *volchin* in § 34 geschrapt worden, daar het zeer zeker een bijwoord is [1]). Of de andere vormen ook bijwoordelijk moeten worden opgevat, durf ik niet beslissen.

De dat. plur. op *-in* van de mannelijke *a*-stammen *selpomin* stirpibus, radicibus 631_{31}, *sinnin* ingeniis 632_{39} en het onzekere zeinin

---

vnd schwein, daz nicht von alter recht ist, sy pringen dann aus alz recht ist, daz hat mit namen der Hofer tan.

[1]) Zie p. 104.

651_4, zie p. 37, is ook te beschouwen als verzwakking van *-un*. Minder zekerheid bestaat er omtrent de vormen *rigin* hamis 652_{16}, *ri*^{n}*gin* circensibus 663_{56}, *ringin* torquibus 644_{23}, *ringin* spiris 671_{36}. De vorm *ri*^{n}*gin* 663_{56} is door B gecorrigeerd uit *rigin*. Maar dan zal ook *rigin* 652_{16} moeten worden veranderd in *ri*^{n}*gin*, vgl. *ringin* hamis Gll. II, 400_{30}, *ringin* amis ib. 412_{14}; maar *ri*^{n}*gun* 1) hamis 654_{72}.

De vorm *ringin* 644_{23}, 671_{36} kan staan in de plaats van ouder *ringun*, dus *-in* verzwakt uit *-un*. Maar *ringin* kan ook een analogievorm zijn naar de *i*-declinatie, vgl. *ringi* orbes Gll. II, 35_3, 79_{12}. Met zekerheid durf ik hier niet beslissen.

IX.

In welk dialect zijn deze gll. geschreven en hoe oud zijn ze?

Een blik op de vormen is voldoende om te zien, dat de taal van deze gll. Opperduitsch en meer bepaaldelijk Beiersch is. Wie de moeite neemt de hoofdstukken over het vocalisme en het consonantisme na te gaan, zal overal vormen vinden, die alleen in dit dialect voorkomen. En waar dit het geval is, hebben wij natuurlijk het recht aan te nemen dat ook die vormen, die geene dialectische eigenaardigheden vertoonen, van Beiersche herkomst moeten wezen. In het klooster te Tegernsee, vanwaar het hs. afkomstig is, zullen de gll. ook wel gemaakt zijn. Ik acht het overbodig hier nog met bewijzen het Beiersche karakter van ons taalmonument te staven.

Slechts ééne eigenaardigheid zoude op Frankische invloeden kunnen wijzen, n.l. de buigingsuitgang *-u*, in plaats van *-iu*, dien A 6, B 1 maal schreef, zie p. 14. Maar ook deze bijzonderheid bewijst niets als wij bedenken, dat A ongeveer 100, B ongeveer 25 maal *-iu* schreef, terwijl B bovendien 2 maal den uitgang *-u* bij A in *iu* veranderde, zoodat er van A slechts 4 vormen met den uitgang *-u* overblijven. Die 4 vormen van A en dien éénen van B zullen wij waarschijnlijk als schrijffouten moeten beschouwen.

Minder gemakkelijk is het den ouderdom dezer gll. vast te stellen. STEINMEYER wees er reeds op — zie de citaten op bladz. x — dat sommige vormen ouder zijn dan de 11de eeuw. Dit was ook mijne meening, en ik verbaasde mij dan ook niet weinig over het oordeel van KÖGEL, die Beitr. VIII, 131 spreekt van „[die] sehr jungen Tegernseer glossen."

---

1) 'die corr. von zweiter hand'. Bestaan misschien de vormen *rigî* en *riga* = Lat. h a m u s?

Immers, juist de vormen, die Kögel aanhaalt, had ik beschouwd als vrij oude vormen, nog behoorende tot de 9de eeuw. Daarom raadpleegde ik prof. STEINMEYER over deze kwestie. Ik had — meent deze geleerde — de uitdrukking van KÖGEL wel niet juist opgevat. „KÖGEL in den Beitr. VIII, 131 hat wol nur das alter der vorliegenden Münchner hs. bei seiner bemerkung im auge." Is dit het geval, dan vervalt mijne opmerking. En wat den ouderdom dezer gll. in het algemeen aangaat, hierover schrijft STEINMEYER het volgende: „Wie alt die Vergilglossen sind, ist schwer zu sagen: einzelne teile gehen wol noch in das ende des 9 jhs. zurück, andere sind viel jünger. Wir haben eben nirgends in diesen glossenabschriften des 11 jhs. etwas einheitliches vor uns, sondern schichten verschiedenen alters und verschiedener herkunft, welche vollständig durch kritik zu scheiden schwerlich jemals gelingen wird." Het is geen iurare in verba magistri als ik meen, dat STEINMEYER met deze woorden den stand van zaken volkomen juist weergeeft. Ik durf geene poging doen om de verschillende lagen, waaruit deze gll. bestaan, van elkander te scheiden. Slechts den terminus a quo en den terminus ad quem kan men eenigszins nader bepalen.

Als oudste gll. van A beschouw ik:

1. de met het praefix *ga-* samengestelde, in het geheel 8, zie § 15;
2. de vormen van den dat. sing. fem. op *-u*, zie pag. 47;
3. de verbale vormen: *fargultun mez* 630_{65}, *frumitun es* 649_{54}, *arsûochemen* 632_{64}, *lazamen* 665_{5}, *scidomen* 669_{67}, *piuuindemes* 633_{36}, *machomes* 668_{20}. De manier, waarop 5 dezer gll. verminkt zijn, bewijst dat de copiïst ze niet meer begreep. Tot de oudste vormen behooren ook wel de woorden met *ua* uit *ô*, *ruaz* 626_{10} en *ruahta* 664_{50}. Vermoedelijk gaan deze vormen nog terug tot het einde der 9de of het begin der 10de eeuw; men vergelijke de §§ uit BRAUNE's grammatik.

Betrekkelijk oud zijn m. i. ook schrijfwijzen als *ŏo* en *uô* uit oudere *ô*; de genitief sing. *hovvua* 633_{17}; de uitgang *-an* van den accus. sing. masc. der adj. en part.; de nog herhaaldelijk voorkomende uitgang *-an* van den infinitief der st. ww.; de uitgangen *-is* en *-ôs* van den 2 p. s. praes. ind. Daarbij komt nog dat middenvocalen dikwijls goed zijn bewaard, terwijl ook het consonantisme dezer gll. op betrekkelijk vroegen tijd wijst. Toch is het moeilijk met zekerheid den ouderdom van zulke vormen vast te stellen, daar men ze sporadisch ook in jonge bronnen vindt.

Tot de jongste vormen onzer gll. behooren umlautsvormen als *draitta* 634_{10}, *uipari* 629_{3}, *arlivtit* 630_{60}, *rivdi* 633_{18}; misschien ook *durihloiphit* 628_{67}. Vaak blijft de diphthong *ou* bewaard, maar *selpomin*

631_{31}, *lopun* 634_{43}, *flogarin* 644_{25} en *flevgarun* 643_{42} zijn stellig vrij jonge vormen. De uit Germ. *eu* ontstane *io* blijft in den regel bewaard, maar A. schrijft ook reeds een paar malen *ie*. Ook de monophthongiseering van *iu* tot *û*, benevens *ui* in *nidarflvizit* 641_{6} zijn vormen van jongeren datum.

De vocalen der midden- en eindlettergrepen en die der praefixen zijn voor een deel vrij zuiver bewaard; voor een deel echter behooren zij in eene jongere taalperiode.

Het consonantisme is minder aan wijzigingen onderhevig. Toch vindt men hier reeds *sch* voor ouder *sc*, en worden consonanten in den auslaut verscherpt, b.v. *d* tot *t*; of ze zijn afgevallen als in *mittun* 668_{6}.

Oudere vormen zijn bij B. zeldzaam, maar ontbreken toch niet geheel. *ua* uit *ô* staat in puaçha 627_{33}; nog 2maal heeft B. het praefix *ga-*. Maar daarnaast staat b.v. chuili 625_{8}, terwijl de praefixen *ant-* en *fur-* reeds een enkelen keer den vorm *ent-* en *fer-* hebben aangenomen. Ook de vocalen der midden- en eindlettergrepen, vooral in de declinatie en de conjugatie, hebben bij B. vele wijzigingen ondergaan.

Zeer jong zijn de vormen gen. s. f. gitouganer cęci [amoris] 638_{18} en dat. s. f. kalter gelidâ [nocte] 628_{62}. Als deze vormen niet foutief zijn, dan naderen zij de mhd. periode, en slechts de *i* van het praefix en de *a* als middenvocaal kenmerken gitouganer nog als ohd. woord.

Het aantal Beiersche taalmonumenten, die men met voldoende zekerheid tot een bepaald decennium der 11de eeuw kan brengen, is niet groot. Een van die stukken is *Ôtlohs gebet*, *Denkm.*[3] I, 267 vlg. Hoewel de tijd van vervaardiging niet volkomen nauwkeurig te bepalen is — zie *Denkm.*[3] II, 415 —, mag men het stuk toch plaatsen omstreeks 1070. Van dit stuk heeft VOGT eene uitvoerige grammaticale ontleding gegeven, Beitr. II, 262 vlg. Vergelijkt men hiermede de meerderheid der gll. van A., dan blijkt het, naar mij voorkomt, dat deze en *Ôtlohs gebet* niet veel in ouderdom kunnen verschillen, maar dat zij nagenoeg uit denzelfden tijd dateeren.

De gll. van B. zijn over het algemeen jonger dan die van A. en behooren wel eerst geplaatst te worden in het 1ste of 2de tiental jaren der 12de eeuw.

De uitkomsten van dit onderzoek naar den ouderdom der gll. zijn niet zeer positief. Wellicht zijn zekerder resultaten te bereiken dan waartoe ik gekomen ben. Veiliger schijnt het echter, zich te houden aan de spreuk: In dubiis abstine.

X.

De meerdere of mindere belangrijkheid van een taalmonument, dat geene eigenlijk litteraire waarde bezit, hangt af van den ouderdom van het stuk en van de omstandigheid, of zulk een stuk alleen staat als vertegenwoordiger van eene bepaalde periode in de ontwikkelingsgeschiedenis eener taal, of dat wij meerdere overblijfselen uit dezelfde of ongeveer dezelfde periode bezitten. Zeer belangrijk b.v. om beide redenen is het *Vocabularium St. Galli*, door HENNING bewerkt; belangrijk zijn de eigennamen, die wij in oorkonden vinden, voor een deel uit een tijd, waarin van ohd. taalmonumenten geen spoor te vinden is. Belangrijk zijn stukken als het glossarium *Rb*, de *Benedictinerregel*, de werken van *Notker*, die met het *Voc. St. Galli* de schakels vormen der keten in de ontwikkelingsgeschiedenis van het Alemannisch dialect gedurende drie eeuwen; belangrijk vooral is *Notker* ook, omdat wij hier met een samenhangend geheel te doen hebben, wat zelfs met de *Benedictinerregel* nog niet het geval is.

Op zulk een belang als de hier genoemde stukken — om van *K*, *Ra*, de *Hymnen* e. a. niet te spreken — kunnen de hier behandelde gll. waarlijk niet bogen. Indien alle gll. en de kleinere stukken, die in het Beiersch dialect geschreven zijn, behoorlijk bewerkt worden, dan krijgen wij een vrij goed inzicht in de ontwikkeling van dit dialect tot het midden der 12de eeuw, en kunnen wij deze gll. desnoods missen.

Eene zeer groote waarde kan ik dus aan het hier behandelde taalmonument niet toekennen, en eene zekere voorliefde, die men onwillekeurig opvat hij eene grammaticale bewerking, zal mij niet verleiden het te hoog te schatten. Voor eigen oefening is dit boek geschreven. Ik wilde één enkel stuk volledig bewerken aan de hand van BRAUNE's voortreffelijke *ahd. grammatik.* Bij vergelijking zal men zien, dat de meeste eigenaardigheden, die BRAUNE in andere stukken vond, ook in deze gll. voorkomen, een bewijs voor de voorbeeldige nauwkeurigheid van BRAUNE's opgaven. Waar ik op enkele zaken wees, die BRAUNE niet heeft opgemerkt, althans niet heeft medegedeeld, of waar ik een enkelen keer BRAUNE's bewering moest weerspreken, mogen anderen over de meerdere of mindere juistheid mijner opmerkingen oordeelen.

Op ééne bijzonderheid, die in § 39 had moeten worden vermeld, wil ik hier nog de aandacht vestigen. Zooals bekend is, hebben de nom. en accus. plur. masc. soms (hoofdzakelijk in het Beiersch) den uitgang *-a*. Toch komt dit verschijnsel maar sporadisch voor in

Beiersche stukken. Van een sporadisch voorkomen van den uitgang -*a* kan in deze gll. evenwel niet gesproken worden; deze uitgang is hier regel geworden, en deze regel kan moeilijk anders worden verklaard, dan door aan te nemen dat de uitgang van den nom. en accus. plur. van de mannelijke subst. der *a*- declinatie doorgedrongen is in het adjectief. Deze gll. leveren derhalve een voorbeeld van den zeer sterken invloed der substantievische declinatie op de declinatie van het adj.

Wat de lexicographische waarde dezer gll. betreft, hierover valt het moeilijk een bepaald oordeel uit te spreken. Toch zal het, naar mij voorkomt, blijken, wanneer wij eenmaal een volledig Ohd. Woordenboek bezitten, dat hier enkele woorden voorkomen, die men elders niet vindt.

Op een paar vergissingen, in den tekst der grammatica ingeslopen, wil ik hier nog wijzen.

Sprekende over den umlaut der *a* voor *r* + cons. (resp. *rr*) — zie § 1, sub *e* — heb ik gezegd: „naast *gaganuuerter* 667_{50} ['von anderer hand'] staat *gaganuuartọͤro* 663_{48}". Aan umlaut moet men hier misschien niet denken, maar aan trappen van ablaut, vgl. got. *andwaírþs*; zie ook *gaganvurter* 642_{18} in deze gll.

Eene ergerlijke fout staat in den aanhef van § 21: „Door assimilatie ontstond *nn* uit *nj*." Bedoeld is natuurlijk niet assimilatie, maar westgermaansche geminatie, waarna de *j* wegviel, vgl. BRAUNE, ahd. gr.[2] § 96 anm. 1.

642_{57} ad pretoria *zi phalanza*. Ik beschouw *phalanza* thans niet meer, overeenkomstig den Lat. vorm, als accus. plur., maar als dat. sing., waarin dus de praepositie *zi* ook den datief regeert, vgl. § 67, p. 107.

Tot mijn leedwezen zijn de volgende vormen onvermeld gebleven, die hier nog eene plaats mogen vinden.

629_{16} glaciem *rosun*. Van een nom. *rosa* of *roso*. Dit geldt ook van 639_{47} crustę *rósun*, 'über *u* kleine rasur'. Misschien van een circumflexus?

634_{7} trapetis *olitorculun*. Van een nom. sing. *olitorcul* st. neutr., of *olitorcula* st. zw. fem.

627_{8} lappę chlettun. Van een nom. sing. *chletto* zw. masc. of *chletta* st. zw. fem.

639_{9} rubos, spinas *pramun*. Van een nom. sing. *prâmo* zw. masc. of *prâma* st. zw. fem.

628_{12} farra, frumenta *spelta*, accus. sing. fem. of accus. plur. masc.

De volgende substantiva behooren tot de §§, die erbij vermeld worden.

§ 32. *a*-st. nom. sing. *zadal* egestas 639_{13} penuria 658_{65}.

dat. sing. *miste* fimo 655_{26}.

accus. sing. *chien* tedas 635_{39}, *clep* gluten 643_{37}, *leichod* hymeneos 636_{46}.

dat. plur. *hileichun* conubiis 651_{21}.

scefcartun naualibus 654_{27}.

accus. plur. *chárala* mares 636_{49}, *vuiphila* comas 634_{50} ('am *p* radiert').

ja-st. nom. sing. *uipari* colono 629_{3} ('unterstrichen').

i-st. dat. plur. *enginotin* (l. *engotin*?) faucibus 656_{59}.

accus. plur. *engin̈odi* fauces.

Komen deze vormen van een nom. sing. masc. **engôd*? Over de wisseling van *d* en *t* zie § 30.

§ 33. *an*-st. nom. sing. *amstra* gurgulio 627_{55}. De aphaeresis der *h* had moeten worden vermeld in § 27. De uitgang *-a* staat in plaats van *-o*.

nom. plur. *zatun* iuba 662_{1}.

dat. plur. drupun racemis 632_{5}, vuerfun u$\overset{o}{e}$rticibus 638_{41}.

§ 34. *a*-st. nom. sing. *chasiuuazzar* sero 640_{29}, *qvèchsilpar* argenti 641_{8} ('über miscent'), uogalchrut (uitiae) 626_{51}, chasichar (fiscina) 628_{38}.

dat. sing. *saphe* libro 631_{51}.

ja-st. nom. sing. *stuchi* crusti 658_{67}.

nom. plur. *heimuoti* patrię 648_{16}.

§ 36. *ô*- en *ôn*-st. nom. sing. *himachara* pronuba 653_{37}, 659_{53}, *rusina* panthere[terga] 663_{29}, *lacha* palus 640_{61}, *vuaganleisa* (orbita) 638_{66}.

dat. sing. *hovun* curuo[dente] 635_{17}.

accus plur. *gipara* signa 640_{71} ('beide *a* aus *u* und *e* von zweiter hand corr.'), *fehtun* pugnas 669_{53}.

Subst. op *-î*, nom. sing. *dichi* seges 660_{64}.

accus. sing. *zieri* insigne 671_{59}.

accus. plur. *hohi* fastigia 649_{26} ('*i* aus *a* corr.').

Als substantiva zijn te beschouwen *hantfol* maniplis 638_{69} en *durupht* in *duruphtiist* usus 663_{21}.

§ 39. *jô*-st. accus. sing. *vuilda* 625_{22}.

accus. plur. *uuosto* uasta 664_{64}.

§ 40. nom. plur. *scalatragun* ostriferi 628_{3}.

dat plur. *tuphun* penetralibus 649_{23}.

Misschien zijn nog enkele vormen aan mijne aandacht ontsnapt, wat bij het groote aantal zeer licht mogelijk is.

HOOFDSTUK I.

DE VOCALEN DER STAMLETTERGREPEN.

A. KORTE VOCALEN.

a.

§ 1. I. Umlaut, steeds uitgedrukt door *e*, heeft plaats gehad volgens de in 't ohd. algemeen geldende regels. De *i* der derde lettergreep veroorzaakt in eenige gevallen umlaut, b.v. *gisemini* 633_{57}, met assimilatie dus van den voorafgaanden klinker.

De umlaut ontbreekt in *grapin* 658_{70}, 659_{5}, *krapin* 664_{18}, analogievormen naar de andere naamvallen; *unmuozhaftigero* 628_{53}, daar op *-haftig* niet de hoofdtoon ligt; *zisamina* 626_{36}, waarnaast vele vormen als *zisamana*, *zisamane* voorkomen; *pihap*it [1]) 649_{49} voor *pihapêt; hantigore*: [2]) 626_{59} naast *hantagoro* 637_{46}, *hántago* 641_{10}, *hantagora* [3]) 641_{67}.

II. De umlaut der *a* vóór bepaalde consonanten en verbindingen van consonanten.

a. Vóór Germaansche *h* staat de umlaut in *slehit* 637_{8} en *ehirlies* 636_{5}. *Trachiisca* 646_{42} is een vreemd woord.

b. Vóór *hh*, *ch* (Germ. *k*) ontbreekt de umlaut in *spahhiner* 660_{31}; komt daarentegen voor in *techi* 645_{62}, *pechinun* 670_{38}, *pidechet* 641_{14}; *ch* is hier geen spirans maar affricata. *gimachiv* 645_{9} is een analogievorm naar den nom. masc.

c. Vóór *ht* ontbreekt de umlaut in *fornahtigiu* 650_{13}, *trinahtigun* 653_{61}, *prahten* 653_{29}, m a h t i g e r 655_{30}.

d. Vóór *l* + cons. (resp. *ll*) komt geen umlaut voor, dus *spaltit* 634_{31}, *trispaltigen* 640_{70}, *inpfállit* 645_{5}, *uohaldi* 650_{10}, p a l d i 655_{54}, f a l s c o 653_{72}. Het ontbreken van den umlaut in *uohaldi* en p a l d i is zeker toe te schrijven aan de consonantenverbinding *ld*, en niet aan

---

1) '*it* auf rasur von zweiter hand'. 2) 'rasur von *s*'. 3) 'das letzte *a* aus *o* corr'.

den invloed der adjectieven *uohald* en p a l d, daar van het adj. *naz* het subst. *nezi* 641_{30} voorkomt. Zoo is ook f a l s c o geen analogievorm naar het tweemaal voorkomende *gifalscon* 669_{58}, 670_{61}.

e. Vóór r + cons. (resp. *rr*) komt soms umlaut voor, soms niet. Naast p i d e r p i t 632_{6} staat *umpidarpa* 636_{58}, *unpidarper* 650_{59}, *unpidarapaz* 671_{7}; naast *gaganuuerter* [1]) 667_{50} staat *gaganuuart$\overset{e}{o}$ro* 663_{48}. Van de abstracta op *-î* staat *sterichi* 661_{15} naast *suarzi* 630_{49}. Zonder umlaut: *sáruisot* 640_{64}, *giüuariuuit* 669_{66}, *pharricha* 641_{23}, *insparrit* 642_{37}, f a r h i r 651_{62}, *fartiḡer* 667_{48}; het laatste woord nog viermaal in samenstellingen. Analogievormen naar den nom. zijn *farti* 651_{25}, 670_{31}, *frāfarti* 670_{57}, s a r f i u 627_{7}, *sarphiv* 636_{43}. a r g i n 626_{32} staat voor a r g e n. *hartero* 637_{35}, oorspronkelijk een *u*-stam, is in 't ohd. een *a*- of *ja*-stam.

f. Vóór de verbinding *tw* ontbreekt de umlaut in *scátivui* 644_{51}.

g. Het suffix *-lîh* veroorzaakt nergens umlaut: *unhantlihes* 628_{6}, *uvaraplihen* 646_{34}, *unaruuar$\overset{t}{,}$liha* [2]) 648_{60}, *gi$\overset{v}{,}$u$\overset{a}{,}$ltlihiu* 671_{43}.

III. Andere wijzigingen der *a*.

Deze veranderingen zijn weinig in aantal. Het Gotische *jah* heeft in deze glossen altijd *o*; zeven- of achtmaal heb ik het gevonden. Het naast *ioh* of *ioch* eenige malen voorkomende *iouh* of *iouch* is een ander woord met dezelfde beteekenis.

De *a* in i o n a l t r e s 658_{51} wisselt af met *o* in *nionoltres* 639_{43}.

Zonder uitzondering is *a o* geworden in de praepositie *fona*, driemaal, *fonna*, tienmaal, *fonno*, éénmaal 636_{39}.

ë.

§ 2. De oorspronkelijke ë wordt in deze glossen tweemaal weergegeven door het teeken *æ*, *pisæhan* 660_{27} en *dægonod* 663_{35}; overal elders door *e*.

De verandering van ë in *i* heeft in deze glossen plaats gehad volgens de in 't ohd. algemeen geldende regels. Een vreemde vorm is *gipergist* 627_{26}, waarvoor we *gipirgist* zouden verwachten. Een zwak werkw. *bergen* (*e* umlaut van *a*) naast het sterke ww. *bërgan* is mij niet bekend. Heeft de glossator 'repones' opgevat als conjunctief, en staat *gipergist* in plaats van *gipergest*?

Vóór eene oorspronkelijk volgende *u* is ë *i* geworden in (zi) s i t e 635_{5} en *síti* 637_{6}, oorspronkelijk een *u*-stam; in f i r g i l t a 648_{61}, *uvirdo*

---

[1]) 'von anderer hand'. [2]) 'die corr. von zweiter hand'.

659_{48}, *farnimo* 662_{22}; *sipun* 664_{11}, vgl. *sipunfalta* 663_{24}; het herhaaldelijk voorkomende *filo*, en daarnaast *fila* 658_3. Het suffix *-ungô-* heeft geen invloed op eene voorafgaande *ë*; naast *spehot* 641_{65} — waarvan geene vormen met *eo/io* voorkomen — staat *spehungun* 664_{57}; van *bellan* (3. p. s. praes. ind. *pillit* 657_7) komt voor *pellungun* 640_{36}. De *i* in *slihtungun* 637_{70} is zeker niet uit *ë* ontstaan onder den invloed van de *u* van het suffix (vgl. *slechtun* 634_{35} en *slehtemo* 671_{12}), maar het woord is afgeleid van het zwakke ww. *slihten* (part. praes. a. s. m. *slihtenten* 645_{38}).

Het suffix *-lîh* heeft misschien overgang van *ë* tot *i* veroorzaakt in *vuilichiv* 633_{33}, vgl. 633_{20}, 633_{52}, 665_{54}; tenzij de *i* hier als *î* = *ie* in *vuielihen* 667_{42} moet worden opgevat, uit ouder *(h)wiolîh.*

Eindelijk werd *ë o* in *odo*, *oda*; na *w* in *uuola*; hiervan komen in deze glossen geene vormen met *ë* meer voor. *nôh* komt voor; samenstellingen als *nih(h)ein* ontbreken, evenals composita met *dih-* of *deh-*. Daarentegen bleef *ë* in *echrodo* 633_{59}, *ècchrot* 636_{18}, *ecchrod* 636_{54}.

i.

§ 3. In de volgende gevallen is oude *i* in *ë* overgegaan: *chlep&* 633_{40}, *cleparaz* 643_{36}, *clep* 643_{37}, *clep&a* 654_{49}, *uzcesso* 638_{40}, *qvèch(silpar)* 641_8, *pleh* 656_{33}, *uuesle* 657_{32}, *uparlepaz* 658_{24}, s c e f(c a r t u n) 654_{27}, s k^{h}e s i n 654_{58}, vgl. Paul Beitr. VI, 82 vlg. en Kögel ib. VII, 184 vlg., en in het vreemde woord *sckella(vvrz)* scillam 641_9. De *i* van *ibu* en *nibu* ging over in *u*: *upa* 633_{23}, *vba* 635_{61}, *nvba* 643_{10}.

Door den acutus wordt de korte *i* aangeduid in *snítilinc* 631_{59}, *ríztun* 641_2, *duohítamvn* 644_{59}, *rísota* 666_{50}.

u, o.

§ 4. Aan de regels, die in 't ohd. voor *u*, *o* gelden, beantwoorden ook de vormen in deze glossen. Als bewijzen geef ik die woorden op, waarin *u* en *o* met elkaar afwisselen, onder den invloed der volgende vocaal: *gipurti* 628_{52}, dat. sing. van *gipurt*, *i*-stam, en *gipor* 638_{74}, *a*-stam, vgl. 636_{31}, *gipores* 644_{26}; *furi(hercida)* 635_{62}, *furi(stechent)* 640_{18}, *furi(varent)* 646_{32}, vgl. 655_{17}, en *fora* 665_{68}, *fora(sprechenter)* 668_{18}; *ubar* 638_{22}, *upar(trefan)* 639_{60} en *zoporost* 648_5, *oparosto* 649_{31}; *durri* 640_{65} en a r d o r r e t i u 640_{59}; *zurnta* 648_{39}, *zurnanter* 661_{66}, en *zornagen* 655_{56}, *zornagiv* 660_{14}, *zorn* 662_{40}; *russinero* 665_{61} en *rosse* 653_{34}; *giturris* 662_{71} en *ungitorranes* 659_{46}.

Kort is de *o* in de vreemde woorden *opfar* 629_{37} en *(oli)torculun* 636_{7}.

Eene schrijffout is gipôganin 627_{16}, voor gipoganin.

sumerlata 625_{6} staat in plaats van het oudere *sumerlota*; *zaton* 640_{5} is door den glossator gecorrigeerd uit *zoton*.

Als ablautende klinkers wisselen *o* en *ë* met elkaar af in het part. praet. van *quëman*: *aroquomanen* [1]) 648_{70} en *quemana* 663_{64}.

B. LANGE VOCALEN.

â.

§ 5. Lange *â*, uit *an* vóór *h* ontstaan, komt voor:

a. in het praet. van het werkw. *bringan* en zijne samenstellingen; slechts éénmaal echter is de quantiteit door den circumflexus aangewezen: *prâhta* tulit 647_{25}. Vgl. verder 634_{23}, 649_{11}, 649_{13}, 655_{44}, 656_{35}, 661_{54}, 665_{70}, 667_{54}, en zeker ook *pratha* extuleram 651_{23}.

b. in het werkw. *fâhan* en zijne samenstellingen; accenten ontbreken hier. Hiertoe behooren b.v. *piuahan* 631_{28}, *piuahit* 634_{3}, *pifahenter* 656_{65}, *piphahit* 661_{4}. Ook vormen als *piuvahanne* 647_{53} en elders zijn wel samenstellingen met *fâhan* (*uv* = *f*, vgl. § 24).

c. Lang is de *a* in *hahen* suspendunt 634_{70}; *hahen* is hier waarschijnlijk infinitief en geen 3. p. pl. praes. conj.

d. Het woord anadahtiga intenti 648_{18}, samenhangend met denken.

e. Het adj. *âhtalîn*, waarvan in deze glossen voorkomen *âhtalino* [2]) 634_{57}, *ahtalinen* 663_{19} en âhtlinun 654_{52}.

Door den circumflexus wordt *â* (oergerm. *ǣ*) aangeduid in de volgende woorden: *zâdal* [3]) 627_{5} (zie Inleiding VI), *scâlun* 632_{50}, *trâga* 634_{32}, *mâsa* 634_{61}, *drâsot* 636_{68}, *vvâit* 638_{56}, *smâhun* 638_{65}, *dâr* 639_{65}, 647_{69}, 658_{52}, *vvâge* 641_{3}, *unpiuvânta* 649_{7}, *arfârten* 656_{25}, *uvâr* 657_{57}, *sâr* 662_{42}, mânilihen 647_{13}. Onbekend is mij pero *pâsocha* 661_{45}. *dâh* 635_{21} is foutief voor *dah*; *ûvat* 651_{3} voor *uvât*. Door den acutus wordt *á* aangeduid in *dárinach* 635_{1}, en *márido* 636_{37}; door verdubbeling in *ingagangaanter* 667_{63}.

Het aantal woorden, waarin de *â* voorkomt, is veel talrijker, maar het is onnoodig ze op te sommen. In de meeste gevallen is het gemak-

---

[1]) 'das erste *a* und die puncte von zweiter hand?' [2]) 'von zweiter hand?'
[3]) '*â* auf rasur, dies und der circumflex von zweiter hand'.

kelijk te zien dat de *a* lang is, b.v. *chasibora*, chasichar 628_{38}, *plasit* [1]) 632_{51}, *azigiu* 637_{62}, *tamir* 640_{33}, daar de umlaut ontbreekt.

In één geval schijnt de umlaut van *â* voor te komen: *draitta* rapidus, uelox, feruidvs 634_{10}, naast *dratero* 627_{69}, *drataz* 644_{15}, *drates* 667_{36}. Braune zegt, ahd. gr.[2] § 34 anm. 2, dat in het ohd. van den umlaut der *â* „noch keine spur vorhanden" is; we zouden hier aan eene schrijffout kunnen denken, ook met het oog op de 3 genoemde plaatsen, zoo niet ook elders de vorm *draitiu* preceps, Gl. II, 42_{42}, voorkwam.

ê.

§ 6. De Oudgerm. *ê* verschijnt in deze glossen als *ie*; vormen met *ea* of *ia* komen niet voor. Als voorbeelden kunnen dienen: *chien* 635_{39}, *mi&o*, d. i. *mieto* 657_{58}, *zierida* 666_{48}, *zieri* 671_{59}, *zierrant* 636_{12}, *hier* $647_{3,5}$ en elders; verder praeterita van de redupliceerende werkw. naar klasse I, b.v. *liez* 626_{37}, *iêrun* 632_{21}, *anagigiench* 651_{8}, *gihiez* 651_{41}, spien 653_{53}, *pifiengi* 662_{7}, *zispielt* 670_{20}, spieni 671_{23}.

Ook in de vreemde woorden *prieftabulun* 635_{70} en *chriehporano* 652_{33} komt *ie* voor uit *ê*. De *e* in *grecisca* Achaica 650_{11}, gretigisco gnosia 628_{13} en *epireti:sca* Dodoneos 652_{13} is zeker lang = Lat. *æ*, *ê*; Gr. *αι*, *η*.

Voorts *ê* in gist& 628_{25}, *ufarst&* 639_{40} en in *zuogen* [2]) 651_{46}, afwisselend met *â*. De circumflexus op bovengenoemd *iêrun* en op *hîer* 662_{36} duidt slechts aan, dat *ie* een tweeklank is.

î.

§ 7. Germaansche *î* is in deze glossen onveranderd gebleven. In de volgende gevallen wordt de quantiteit door den circumflexus aangeduid: *scîmo* 630_{7}, *uvîgant* 632_{23}, *îuva* 633_{46}, *îtali* 633_{62}, *snîd* 634_{52}, *rîpit* 638_{50}, *îs* 639_{52}, *uuîsun* 642_{7}, *îlta* 648_{35}, *giîsarnta* 661_{19}, *ziuuîs* 664_{31}, uvîs 628_{28}, kilîhinon [3]) 632_{1}, îssa 639_{54}, intvîchint 641_{71}. Schrijffouten zijn zeker *italâz* 651_{47} voor *îtalaz* en *uuîr* 666_{37} voor *uuir*.

In plaats van uuiehpoum (casias) 633_{2}, welk woord ik niet begrijp, staat 688_{47} *wichboum*, 722_{2} *wihpoum*, maar 673_{26} *uuiehpoū a*, *iuueb(?)poū b*. Is hier *ie* = *î*?

---

[1]) 'über *a* scheint ein circumflex ausradiert'. [2]) 'auf rasur'. [3]) hs. *kilîdmon*; de correctie is van Graff II, 118.

ô.

§ 8. In de meeste gevallen verschijnt oude *ô* als *uo*; in de glossen van A — ook de vormen, die tweemaal of vaker voorkomen, meegerekend — ongeveer 100maal, waaronder driemaal *ûo*: *arsûochemen* 632_{64}, *hûof* 636_{72}, *chûoni* 666_{7}; tweemaal *úo*: *pirúorido* 641_{45}, *givúori* 644_{54}; in de glossen van B is *ô* ongeveer 20maal *uo* geworden. In sommige gevallen is de lezing twijfelachtig, nl. *uvotit* 637_{4}, *uuotunga* 638_{42} [1]), 646_{49}, *uvoftentun* 659_{57}, *uuosto* 664_{64}, vuoft 659_{57}, uvotta 665_{1}, daar *uuo*, *uvo*, *vuo* zoowel *wuo* als *wo* kan zijn. Maar zeker is het eerste hier het geval; naast uvotta schrijft B uvŏtta (d. i. wuotta) 669_{1}.

Slechts drie vormen met *ua* komen in deze glossen voor: *ruaz* 626_{10}, *ruahta* 664_{50} en pua͵ᶜha 627_{33}.

Graphisch wordt *uo* weergegeven door *ŏ* in *stŏntun* 630_{54} (naast *gistuont* 645_{33}), *uftŏit* 631_{19}, olidrŏsa 627_{61}, zŏgitŏan 652_{53}. Als verbeteringen van schrijffouten zijn wel te beschouwen *ŏzprehhent* 630_{38} en *gistŏncta* 653_{7}.

In de schrijfwijzen *ŏo* en *uô* schijnt de oorspronkelijke *ô* nog het best bewaard te zijn. De volgende voorbeelden komen hiervan voor: *rŏozzit* 626_{70}, *arsŏoche* 627_{38}, *unmŏozun* 630_{53}, *frāspŏotigi* 654_{64}, *gigrŏoztu* 655_{70}, *fuôtte* 633_{60}, *fuôri* 635_{22} en *huôti* 661_{43}.

Op zichzelf staan de schrijfwijzen *uŏazi* [2]) 631_{68}, *chůla* 635_{63} en *fio͵ᵃtar* [3]) 639_{14}. *uuidaʳmo͵ⁱti* [4]) 664_{30}, begrijp ik niet; evenmin moita agit 660_{16}, naast *muotta* agit 660_{12}. Als schrijffout beschouw ik *ch͵ᵒunun* duri 665_{32} voor *chuonun*. *tuostᵉi:ne* 644_{72} is eene schrijffout voor *tufsteine* of *tubsteine*, vgl. 633_{4}. Over *gihuofotun* 628_{57} en *duopon* 643_{5} zie bij den tweeklank *au*, § 11.

Naast dèn vorm *duo*, van oorspronkelijk *dô*, komt 5maal *duoa* voor, t.w. 650_{34}, 650_{44}, 655_{29}, 662_{53} en 663_{14}, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 38 anm. 1.

Het praefix *ô* wordt *uo* in *uochumila* 631_{35}, *uohaldi* 650_{10}, 667_{40}.

Ofschoon niet in de stamlettergreep staande, is *ô* *uo* geworden in heimuoti 648_{16}, vgl. Braune l.l. anm. 2.

De uit *ô* ontstane *uo* (*ua*) werpt soms de *o* (*a*) af, als ze gevolgd wordt door een klinker: *gluentaz* 669_{70} voor *gluoentaz*. Omgekeerd valt die klinker uit in *luonta* 639_{64} voor *luoenta*; *gimuot* 660_{10} naast *muoit* 657_{31}. *muo* 666_{32} is ontstaan uit **môju*, **muo(j)u*.

---

[1]) 'über *o* rasur'. [2]) '*ŏ* von zweiter hand aus *u* corr.' [3]) '*f* aus corr. und rasur von zweiter hand, von der auch die andern correcturen herrühren'. [4]) 'die correcturen von zweiter hand'.

Umlaut van *uo* wijst Steinmeyer (ZfdA. XV, 50) aan in *uipari* colono 629_{3} en in chuili 625_{8}. In het eerste woord ('unterstrichen' zegt St. aant. 3; waarom is niet duidelijk, daar de vertaling juist is) is de umlaut dus ontstaan onder den invloed eener niet onmiddellijk volgende *i*. In den vorm apauuiorit 632_{66}, van *abafuor(r)en, is *uu* zeker = *f*, en *io* = *uo*, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 40 anm. 2 *a*).

û.

§ 9. De Germaansche *û* verschijnt, umlautsvormen uitgezonderd, in deze glossen als *û*. Een vrij groot aantal woorden met *û* komen voor; ik bepaal mij echter tot de vermelding van die gevallen, waar de circumflexus den langen klinker aanwijst. Het zijn: *stûda* 631_{18}, *unchûscemo* 637_{1}, *v̂vlun* 642_{2}, *sûsvn* 645_{55}, *drûpo* 645_{59}, *tûmara* 662_{56}, ûvo 654_{9}. Ook mûttun horrea 627_{50} en gûdi Gelonos 632_{9} worden met *û* geschreven, maar zeker zijn deze vormen niet. *hûlis* 635_{26} is misschien onjuist, zie Inl. IV.

Umlaut van *û* (= *iu*) komt voor in *arlivtit* 630_{60}, *liutreistigiv* 629_{54} (daarnaast *lutreisigen* 634_{13}, lutreisigan 656_{22}, vgl. *vuafanlutun* 652_{31}), en in *rivdi* [1]) (oorspr. *rûdî*) 633_{13}, naast *rvdvn* 638_{70}, accus. sing. van *rûda*.

C. DIPHTHONGEN.

ai.

§ 10. Vóór volgende *h*, *r*, *w* is *ai* in *ê* saamgetrokken; een beperkt aantal voorbeelden komen in deze glossen voor.

Vóór *h*: *e*^{h}*tagaz* [2]) 646_{71}, *cêhun* [3]) 655_{32}, indeh 653_{18}, praet. van indîhan, êhtiga 659_{31}.

Vóór *r*: *zerist* 631_{20}, 634_{1}, *zierist* 632_{40}, *eristun* 656_{60}, *unerer* 640_{56}, *unera* 659_{21}, *er* 650_{34}, *êr* 650_{45}, *ungêreter* 655_{10}, *givnnenan* [4]) incestare 667_{1}, *herosta* 657_{49}, *giertiu* aeratę 661_{62}, van *êr*, Got. *aiz*, *êrtagigas* 663_{41}, er 638_{14}, herrun 648_{7}.

Vóór *w*: *seuvan* 629_{60}, *sea* 632_{35}, *kartse*, kartse Benace 632_{36}, *gartse* Ben^co 666_{52}, *sêa* 639_{53}, *seo* 641_{25}, *sneuues* 639_{59}, *relihha* funestę 659_{56}.

Ook in vormen als *hapeta*, *sageta* is *ai* overgegaan in *ê*. In plavuę 628_{19} is *ę* zeker nog een graphisch teeken voor de open *ē*. Voorts is de oorspronkelijke *ai ê* geworden in *vuenigen* 628_{21}, *uuênaga* 632_{59} en *uvenaga(n)* 647_{63}.

---

[1]) '*v* von zweiter hand auf rasur'. [2]) 'von zweiter hand corr. aus *otagaz*'. [3]) '*cêh* auf rasur'. [4]) '*r* und punct von zweiter hand'.

Got. *aiw*, ohd. *êo*, komt in deze glossen herhaaldelijk voor als *io*, met ontkenning *nio*; geaccentueerd *ío-ío* semper-semper 639_{41}. Got. *hwaiwa*, ohd. *(h)wêo* luidt *wie*, éénmaal vuîa 649_{20}.

De oorspronkelijk open *ê* in *dê*, got. *þai*, later met gesloten uitspraak (vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 43 anm. 3), werd regelmatig *ie*, éénmaal *iea*: *diea* 629_{21}.

Dat *ai* alleen vóór Germ. *h*, niet vóór de uit Germ. *k* ontstane *h(h)*, *ch*, *ê* werd, blijkt ook uit deze glossen, b.v. eihinen 639_{22}, *uveicha* 659_{7}. Toch staat naast giuveihto fractę 651_{10}, *giuveihit* 661_{11}, *giuueihto* infractę 665_{34} ook *givuehta* infracta 659_{60}, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 44 anm. 4. Verder is *angvezzin* pabulę 642_{4} een zelden voorkomende vorm van *angweizzo*, vgl. Graff I, 352. *p.h:zont* conspirant 661_{17} moet, volgens Steinmeyer, zijn *p.h:zont* = *pihezont*. Ook hier is dus *e* (*ê*) = *ei*.

Enkele malen schreef A vormen met *e*, maar verbeterde die in *e*[i], n.l. *é:nezzun* minutatim 641_{31}, *uue:dinunt* 643_{50}, *gipe:ztiv* spectata 662_{20}. Daarentegen werd *apale:tit* [1]) 626_{69} door B gecorrigeerd.

Accenten, die misschien de uitspraak der *ei* aanduiden, komen voor in *léidsamar* 634_{9}, *héil* 641_{16}, *é:nezzun* 641_{31}, *stéinago* 644_{71}. *ceîn* 635_{28} is eene schrijffout. De schrijfwijze *a:i* in *pra:ita* 635_{45} (daarnaast *preiti* 630_{63}, *preiten* 632_{53}) duidt waarschijnlijk eveneens de uitspraak der *ei* aan.

au.

§ 11. De regel, dat vóór Germ. *h* en vóór alle dentale consonanten *au* in *ô* overgaat, geldt ook voor deze glossen. Voorbeelden zijn: *hohi* 649_{26}, *hôhor* 636_{56}, *lohezent* 643_{1}, *zoh* 627_{3}; *plodi* 660_{29}, prôdun 628_{64}; *protes* 662_{29}, *nôt* 664_{17}, tagarota 628_{32}, unrota 632_{2}, *giscrôtanen* 644_{73}; *grozen* 640_{52}, *stozent* 629_{17}, *scôz* 657_{45}, argoz 630_{55}; *trôst* 650_{66}, *forlôs* 632_{60}, *gichos* 669_{17}, *arlôsto* 663_{69}; *lôn* 636_{38}, *scônner* 634_{44}, *honliho* 646_{24}; *(mihil)orohtun* 629_{10}. Vóór *l* ontbreken voorbeelden.

Naast *zistortun* [2]) 653_{6}, *zistori* 670_{5}, *zistoran* 671_{11} is zistoaran 664_{37} een zonderlinge vorm. *oa* is een oude overgangsvorm van *au* tot *ô*; of echter zulk een vorm in deze glossen mag worden aangenomen, is hoogst twijfelachtig. Singer, Beitr. XI, 299 vlg. verklaart *oa* als diphthongeering van *ô*.

Vóór andere medeklinkers, dus ook vóór *h* = Germ. *k*, en in den auslaut is *au ou* geworden; *au* komt niet meer voor. Graphische onnauwkeurigheden zijn de volgende. Naast *lovfan* 629_{65} staat *durih*

[1]) 'die corr. von zweiter hand'. [2]) '*o* von zweiter hand nachgezogen'.

loiphit 628_{67} (*oi* is misschien umlaut van *ou*); naast *selpoum* 627_{27}, vgl. uuiehpoum 633_{2}, staat *selpomin* 631_{31}; naast *loupe* 631_{14} staat *lopun* 634_{43}. Nog grooter is het verschil in *flougar* (aditus) 642_{28} (waar het door dezelfde hand tweemaal geschreven is), (*zin*) *flovgarvn* (ad limina) 644_{10}, *flogarin* (foribus) 644_{25}, (*zen*) *flevgarun* (ad portas) 643_{42}.

In de vormen *gihuofotun* 628_{57} (naast *gihufotemo* 639_{57}, van *hûfo*), *guomin* 640_{7} en *duopon* 643_{5} staat *uo* in de plaats van *û* of *au*, vgl. Singer, l.l. p. 297 vlgg.

eu.

§ 12. Germaansche *eu* is in deze glossen, op enkele uitzonderingen na, *iu* of *io* geworden; *io* is in eenige woorden veranderd in *ie*.

eu werd alleen *io*, wanneer in de volgende lettergreep *a*, *e* of *o* stond, en de tweeklank gevolgd werd door eene dentale consonant of door Germaansche *h*. Hier geldt dus geheel de Opperduitsche regel.

Algemeen ohd. zijn dus vormen als *fliuzit* 632_{33}, *nivz* 636_{51}, *arpivt* 636_{55}, *gipivto* 638_{67}, *sciuzist* 653_{47}, *sciuzit* 654_{66}, *ziuhit* 658_{25}, *argiuzit* 670_{66}.

Opperduitsche vormen zijn b.v. *tiufar* 633_{64}, *liuper* 646_{48}, *tiupho* 659_{73}, 664_{13}, 667_{59}, *pitriugantiu* 670_{1}, *liuf* 648_{45}, *rivmin* 660_{6}, rivmin 665_{50}; de Frankische vormen hebben *eo*/*io*. Naast *diutischemo* 661_{59} staat *diot* 632_{16}, 634_{64} (Braune, ahd. gr.[2] § 208 anm. 4).

Voorbeelden van *io* zijn: praes. ind. plur. en part. praes. van *diozan*, in 't geheel 8 maal; *vuidarziohenter* 628_{48}, *uzziohan* 667_{62}, *sciozan* 661_{60}, 671_{16}, anasciozanter 649_{16}, *arpiotenne* 631_{36}, *gipiotan* 661_{18}, *niozenter* 667_{15}, *spioze* 649_{3}, *uveidispioza* 653_{24}, en waarschijnlijk piost 625_{14}, *riostra* 627_{34}. *io* werd *ie* in *pierun* 639_{66}, *arpietan* 633_{9}, fliezzan 632_{3}, *stiez* 654_{47}, 657_{3}, 667_{25}, $_{26}$, *stiezun* 665_{27}, 671_{1}. *iu* is *u* geworden in *anasûni* 634_{55}, naast *anasivni* 636_{17}; *tuphun* 649_{23}, naast talrijke vormen met *iu*; *uvestarluti* 658_{47} naast *r̄uliuti* 646_{36}; *pidruzzit* 627_{40}. Van *nidarflvizit* 641_{6} geldt zeker wat Braune zegt: „neben *û* tritt auch *ui* spätahd. auf, als versuch den laut des langen *ü* zu bezeichnen", ahd. gr.[2] § 49 anm. 2. hui (pro) 654_{26} is slechts onomatopoetisch.

In *stieraz* 669_{50} had misschien ook *a* moeten worden uitgeworpen, vgl. § 60.

piziuhan duxisse 666_{49} is (vgl. de boven aangehaalde plaatsen 628_{48} en 667_{62}) eene schrijffout voor *piziohan*. Wel komt ook in K (ahd. gl. I, 207_{4}) *ziuhant* voor; Kögel, Ueber das Keronische glossar 21 vermeldt den vorm, zonder er iets bij te voegen; Braune, Beiträge IV, 560 noemt dien 'fehlerhaft'.

friunt komt voor in het adj. *frivntlicha* 643_{9}.

HOOFDSTUK II.

DE VOCALEN DER LETTERGREPEN ZONDER DEN HOOFDTOON.

A. VOCALEN DER EINDLETTERGREPEN.

§ 13. Als vocalen der eindlettergrepen beschouw ik alleen de klinkers in de uitgangen der declinatie en der conjugatie; over de klinkers in de uitgangen der particulae, zie Hoofdst. IX. Om een duidelijk overzicht over het geheel te geven, heb ik ze hier, zoo beknopt mogelijk, bijeengebracht onder zes rubrieken: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *iu*, zonder op de quantiteit te letten. Enkele vormen, die mij niet volkomen zeker schenen, zijn niet medegerekend. Als uitgangspunt dienen de oudste Opperduitsche vormen.

a.

In de flexie der subst.

nom. accus. plur. masc. der *a*- en *wa*-stammen, -*a*, A 28, B 6.

nom. accus. sing. der *ô*-st. -*a*, A 47, B 10.

gen. sing. der *ô*-st. *hovvua* 633_{17}; -*o*, A 2.

nom. accus. plur. der *ô*-st. -*a*, A 29, B 28.

In de flexie der sterke adj. en part.

accus. sing. masc. -*an*, A 6, B 2; -*en*, A 22, B 2; -*ē*, *fnesgezentē* 664_{69}.

gen. sing. fem. steeds -*ero*; apocope in g i t o u g a n e r 638_{18}.

accus. sing. fem. -*a*, A 15, B 3.

nom. accus. sing. neutr. -*az*, A 37, B 6; -*as*, A 11, B 1; maar *gigrvoztez* 644_{13}, *zuifaltes* 665_{59}.

In de flexie der zwakke adj. en part.

nom. sing. fem. -*a*, A 16, B 2.

nom. accus. sing. neutr. -*a*, A 6, B 1.

In de conjugatie der sterke werkw.

infin. -*an*, A 46, B 6; -*en*, A 2, B 4.

praes. ind. 3 p. pl. *-ant*, A 2, B 1; *-ent*, A 22, B 6; *-int*, *dringint* 643_{41}, intvîchint 641_{71}; *-ænt*, *gili[a]ęzzænt* 628_{63}.

part. praet. *-an*, A 14, B 4.

e.

In de flexie der subst.

gen. sing. masc. en neutr. der *a-* (*ja-*, *wa-*) stammen *-es*, A 20, B 1; *-as*, B 1.

dat. sing. van dezelfde woorden *-e*, A 71, B 7; *-a*, A 4, B 3; *-i*, *chrouvili* 626_{34}.

In de flexie der sterke adj. en part. en der pron.

nom. sing. masc. *-ær*, *ungilihær* 647_{8}; *-er*, A 95, B 5; *t*, A 5, B 4; 'von anderer hand' *-er* in *gaganuuerter* 667_{50}; *-ar*, A 3, B 1.

gen. sing. masc. neutr. *-es*, A 17, B 6; *-is*, *michilis* 639_{59}.

accus. sing. masc. *ja-* st. *-en*, A 4, B 1.

nom. accus. plur. masc. *-ę*, plavuę 628_{19}; *-e*, A 3; *-a*, A 84, B 10.

dat. plur. masc. neutr. *-æn*, *h[a]ęlæn* [1]) 626_{67}; *-en*, A 54, B 7; *-in*, argin 626_{32}; *-an*, arzoganan 650_{7}, lutreisigan 656_{22}.

In de conj. der sterke werkw.

praes. ind. 2 p. plur. *-&* (= *-et*), A 1.

praes. conj. 2 p. sing. *-est*, B 1.

„ „ 3 p. „ *-e*, A 11, B 3; *-a*, uuerda 633_{51}.

„ „ 3 p. plur. *-en*, A 3, B 2.

imper. 2 p. plur. *-et*, A 1; *-&*, A 1.

gen. v. h. gerundium *-es*, A 1.

Werkw. op *-jan*.

praes. ind. 3 p. plur. *-ent*, A. 12; *-ant*, A 4.

praes. conj. 2 p. sing. *-es*, A 3, B 1.

„ „ 3 p. „ *-e*, A 6.

„ „ 3 p. plur. *-en*, A 2.

imper. 2 p. plur. *-&*, A 1, B 1.

infin. *-en*, A 3; *-an*, A 19, B 5.

dat. v. h. gerundium *-a*, A 2.

Werkw. op *-ên*.

praes. ind. 1 p. sing. *-en*, B 1, zie Inl. VIII.

„ „ 3 p. „ *-et*, A 1; *-&*, A 6, B 1, maar *inthap*,at [2]) 639_{48}.

praes. ind. 3 p. plur. *-ent*, B 3.

---

[1]) 'die *e*- schleife am *a* von zweiter hand.' [2]) 'die corr. von zweiter hand.'

praes. conj. 3 p. „ *-en* A 2, *-an* A 1, B 1.
imper. 2 p. sing. *-e*, A 2.
infin. *-en* A 4; *-an*, A 5.
part. praet. *pihap*it [1]) 649_{49}, vgl. Braune [2] § 368 anm. 2.

i.

nom. sing. masc., nom. accus. sing. en plur. neutr. der subst. adj. en part. naar de *ja*-declinatie *-i*, A 48, B 7; *-e*, *pilide* 642_{36}.

gen. dat. sing. fem.; nom. dat. accus. plur. masc. en fem. van de *i*-stammen *-i*, A 53, B 5.

Van de subst. op *-î* blijft *î* bewaard, A 53, B 5.

nom. accus. plur. der neutrale *es*-stammen, A 6, B 5; maar *holer* 670_{34}, *hôlar* 633_{10}.

gen. dat. sing. masc. en neutr. der zwakke subst. adj. en part. *-in*, A 19, B 3; uit *-un* gecorrigeerd in *cholpun* [2]) 636_{21}. De uitgang is *-en* in *suibogen* 635_{55}; *-un*, plicholpun 654_{29}, *garivun* 629_{4}, *liupun* 647_{50}, ungipartun 655_{39}; voorts in den eigennaam *Partun* 669_{27}, 670_{72}.

In de conjugatie der sterke werkw.
praes. ind. 2 p. sing. *-is*, A 2, B 1; *-ist*, A 4; *-es*, A 1.
„ „ 3 p. „ *-it*, A 70, B 7; *-et*, A 1, *-&*, B 1.
„ conj. 1 p. „ *-i*, A 2.
„ „ 3 p. „ *-i*, A 4, B 2.

Werkw. op *-jan*.
praes. ind. 2 p. sing. *-is*, A 1; *-es*, B 1.
„ „ 3 p. „ *-it*, A 39, B 7; twijfelachtig is *lecheezat* 640_{69}.
imper. 2 p. sing. *-i*, A 13, B 2.
praes. conj. 3 p. sing. *-i*, A 7.
„ „ 3 p. plur. *-in*, A 2.
part. praet. *-it*, A 10, B 4; maar *ginezzat* 628_{30}, *pidechet* 641_{14}.

o.

In de flexie der subst.
nom. accus. sing. der *wa*-st. *-o*, A 3; misschien ook *seo* 641_{25}.
nom. sing. der *an-* en der *jan*-st. *-o*, A 17, B 9.
gen. plur. der *a*-st. *-o*, A 4; uitgez. *spreida* 631_{21};

---

[1]) '*it* auf rasur von zweiter hand.' [2]) 'dh. *cholpin*, der punct von zweiter hand.'

voorts *sprahmanno* 659_{1}.

gen. plur. der *ô*- (*ôn*-) en *an*-st. *-ono*, A 3.

dat. plur. der *ô*- (*ôn*-) en der *an*-st. *-on*, A 5; *-um*, A 1; *-un*, A 22, B 4; *-an*, *halaphtran* 638_{5}.

In de flexie der adj. part. en pron.

nom. sing. masc. (zwak) *-o*, A 14, B 5; uitgez. der pisp^{r}ochana 650_{47}.

dat. plur. (zwak) *-un*, A 10, B 2.

nom. accus. plur. fem. (sterk) *-o*, A 29, B 4; uitgez. *clizinonte* 634_{26}.

In de conjugatie der werkw. op *-ôn*.

De *ô* blijft bewaard, A ongeveer 67, B 12, behalve in de volgende gevallen; zie § 62.

praes. ind. 1 p. sing. *peitan* 666_{31}, voor *peitôn*?

„ „ 3 p. plur. *-unt*, A 4, B 2.

imper. 2 p. sing. *-a*, sprizala 626_{16}.

infin. *-un*, A 2, B 1; *-en*, A 1; syncope der vocaal in *pichorn* 631_{68}.

u.

In de declinatie der sterke subst.

instrum. *-u*, in ringv (?) 635_{14}; *-o*, ranto 650_{39}.

dat. plur. masc. neutr. der *a*- en *ja*-st. *-un*, A 20, B 3; *-on*, A 1; *-en*, A 2, B 1; *-in*, A 11, B 1; zie Inl. VIII.

dat. sing. fem. der *ô*-st. *-u*, A 3, B 1; *-o*, A 19, B 5; *-a*, A 5, B 4.

In de decl. der zwakke subst.

De uitgang der verbogen naamv. (uitgez. gen. dat. plur.) is bij de masc. *-un*, A 16, B 3, uitgez. nom. plur. *sceron* 627_{52}; bij de fem. *-un* (= *-ûn*), A 29, B 4.

In de decl. der sterke adj. en part. en van de pron.

dat. sing. masc. neutr. *-emo*, A 50, B 8.

dat. sing. fem. *-ero*, A 25, B 2; door correctie uit *gaganuuartoro* 663_{48}; *-era*, (mit) ett^{a}uvelihera 626_{17}; apocope in kalter 628_{62}.

In de decl. der zwakke adj. en part. is de uitgang in alle geslachten *-un*, A 51, B 10; uitgez. d.s. *danagicherton* [1]) 628_{11}; n.pl. *zuivalten* 655_{55}, entroston 664_{8}, *glizinonten* 642_{12}; accus. pl. *tualonton* 633_{25}, *fornantigen* 659_{3}, sconon 629_{31}, (dei) furstan 654_{53}, *aroquomanen* 648_{70}.

---

[1]) '*ton* von zweiter hand teilweise nachgezogen'.

In de conjugatie der werkw.

praes. ind. 1 p. sing der sterke werkw. en der ww. op *-jan*, *-o*, A 6, B 2; uitgez. firgilta 648_{61}; apocope in (*ni*) *muo* (*mih*) 666_{32}.

part. praes. instrum. *-o*, A 5; zie § 41; misschien is *tualonta* cunctando 658_{40} eene schrijffout.

praet. ind. 1 en 3 p. plur. der sterke ww. *-un*, der zwakke *-tun*, A 85, B 14; uitgez. *zistupen* 637_{42}, *zigiranton* 661_{31}, *spratalоton* [1]) 667_{2}.

iu.

Als buigingsuitgang komt *iu* bij A ongeveer 100, bij B ongeveer 25 maal voor. Daarnaast staan bij A 4 vormen op *-u*: *duruhfartigu* 650_{8}, *diozentv* 652_{36}, *gigrŏoztu* 655_{70}, *uvelihu* 663_{39}; bij B 1 maal *-u*: gofanetu 647_{7}. 2 maal werd *-iu* 'corr. von zweiter hand' uit *-u*: *vuillig*ⁱ*v* 635_{68}, *hanaphin*ⁱ*u* 649_{4}; 1 maal 'von zweiter hand' uit *-io*: *arschaphaniŏ* 660_{26}.

B. VOCALEN DER MIDDENSYLLABEN.

§ 14. De middenvocalen, die van nature lang zijn of door volgende consonanten beschermd worden ('schwere mittelvocale' Braune, ahd. gr. [2] § 63), bleven over 't geheel in deze glossen goed bewaard.

-âri, als uitgang van nomina agentis, heeft altijd de *a*.

De *ê* van de verba op *-ên* is gebleven, behalve in de praeteritumvormen *spilita* 650_{17}, *uvonata* 659_{28}, de part. praes. *zuospirdranter* 646_{5}, *uuolagihapanter* 670_{36}, en het part. praet. intvonata 658_{35}.

De *ó* blijft doorgaans als middenvocaal bewaard in de verba op *-ón*, maar *u* komt voor in *ruzuntero* 661_{1}; *a* in *chlaffantero* 626_{49}, *zi*ⁱ*aganna* 629_{12}, *zigiscidande* 670_{12}; *e* in *geinente* 628_{55}, *hantalentemo* 641_{46}, *susentv̄* 643_{46}, *chlafenta* 657_{35}, eiskentemo 627_{1}, machentun 659_{57}. Niet geheel zeker zijn párᵃunten 651_{70} en (er demo) zam̄ne 638_{14}.

Onveranderd blijft de *ó* in de uitgangen *-oro* en *-osto* van den comparatief en den superlatief, b.v. *hantagoro* 637_{46}, *mammantigostun* 629_{39}, en in *-or*, ter vorming van adverbia, *hóhor* 636_{56}, *lázzor* 641_{20}.

De subst. op *-od* en *-oti*, en de adj. op *-oht* (*-ocht*) behouden de *o*: *heilisod* 646_{55}, *epanoti* 658_{13}, *mihilorohtun* 629_{10}, *unchnodochta* 631_{52}.

---

[1]) 'das letzte *o* aus corr.'

De adj. op *-îg* en *-isc* behouden altijd de *i*, *unzitigiv* 628_{31}, *unmuozhaftigero* 628_{53}; *alpîscun* 654_8 is zeker eene schrijffout, vgl. *alpisca* 663_{62}.

-ing (*-inc*) ondergaat geene verandering, *snîtilinc* 631_{59}, *zuhalinc* 661_{45}.

-unn- is gebleven in *uuirtun* 639_{49}.

-ungó- blijft onveranderd: *sn$\overset{e}{o}$phezungo* 641_{47}, *plazungun* 645_{20}.

Naast folleist 655_{25}, vgl. 659_{59}, 667_{71}, komt voor de bijvorm follusti 655_{22}. Ook wisselen met elkaar af: *māmuntero* 647_{22}, *māmontigi* 634_{24}, *mammonter* 654_5, *unmammanten* [1]) 642_{14}.

De korte middenvocalen hebben in deze glossen meer verandering ondergaan. In het gerundium der ww. op *-an* bleef de *a* als middenvocaal, behalve in *arpiotenne* 631_{36}. Daarentegen verschijnt de *a* van het part. praes. *-anti* meestal als *e*, 24 maal *a*, 47 maal *e*. De *a* is bewaard in het part. praet. der sterke ww., ongeveer 125 maal; uitzonderingen zijn: *furifarener* 655_{17}, *apagiprochinaz* 645_{46}, g(i)uunninin 669_{41}, givuntenes 655_{42}, pisuichina 627_{51}.

De oorspr. *a* bleef voorts in *managa* 643_{64}, *manacfalta* 647_{60}, en elders; zoo ook *uuênaga* 632_{59}, vgl. 647_{63}, maar *vuenigen* 628_{21}; *stéinago* 644_{71}, maar *steinigaz* 656_{36}. De *a* in *hántago* 641_{10}, vgl. 641_{67}, en elders, werd *i* in *hantigore*: 626_{59}. *sumerlata* 625_6 is ontstaan uit *sumarlata*. Afwisseling van *a* en *i* komt voor in *fafloranussida* 662_{73} en *florinussidun* 635_{72}; *unredahapta* 664_{68} en *unredihapt* 665_{12}; *missahellanta* [2]) 649_{65}, *missauarauwen* 666_{47} en *missipuri* 646_{19}, *missihillit* 659_{70}, missilihho 664_6; ett(a)uvelihera 626_{17} en ettivuenna 628_{37}, ettisuvara 652_{56}.

De *e* als vocaal in de middensyllabe komt weinig voor. In het part. praes. der zwakke ww. op *-jan* blijft de *e* bewaard, ongeveer 30 maal; slechts een paar maal *a*. Het gerundium dezer werkw. heeft daarentegen 6 maal *a*.

i blijft als vocaal der middensyllabe in *-il-*, b.v. *mihhilun* 627_{54}, en elders; in *-id-*, *feridin* 627_{65}; in *-is-*, als *egisliha* 633_{58}; in superlativi, als *ziiungist* 650_{52}, snellisto 649_{57}.

Naast *sipun* 664_{11} en *sipunfalta* 663_{24} staat *sibanto* 643_{60}. *apaher* 630_{36} uit ouder *apuher*. Afwisseling van *u* en *e* in *feldchenula* 642_{23} en *qvenela* 625_{11}. In de vreemde woorden *prieftabulun* 635_{70} en *olitorculun* 636_7 blijft de oorspr. *u* bewaard. *fachulun* 635_{39} staat naast *fachala* 626_9, vgl. 652_{28}.

---

[1]) 'das letzte *a* aus *o* corr.' [2]) 'das erste *a* aus corr. von zweiter hand.'

Westgermaansche vocaalontwikkeling. De in het Westgerm. vóór *l*, *m*, *n*, *r* ontstane vocaal verschijnt in deze glossen als *a*. Vóór *l*: *segala* 629_{52}, *fogalhus* 635_{38}, *tunchalemo* 656_{50}, uogalchrut 626_{51}; vóór *m*: *podama* 635_{46}, *podā* 654_{2}, *atamontiv* 636_{30}, *fadam* 653_{27}; vóór *n*: *epan* 633_{8}, 642_{60}, *epanemo* 658_{12}, *epanlih* 639_{25}, *epanoti* 658_{13}, *reganes* 663_{18}, *trvchanaz* 641_{38}, *vuafanlutun* 652_{31}, heripouchan 661_{32}; vóór *r*: *haparun* [1]) 628_{14}, *spirdarente* 642_{63}, *gilutarti* 648_{63}. De vocaal is *e* in *pouchenta* 670_{69}, *i* in *pitunchilit* 666_{56}, door assimilatie.

Groot is echter het aantal gevallen, waarin de secundaire vocaal niet voorhanden is. Zoo: *finstrin* 627_{14}, vgl. 649_{53}, 662_{48}, 664_{40}; *unsupra* 631_{34}, vgl. 642_{75}, 656_{56}; *spirdran* 634_{38}, vgl. 637_{58}, 646_{5}, 650_{6}, 655_{52}; *truchnas* 633_{1}, *eipro* 637_{41}, vgl. 640_{45}; *unlutra* 644_{29}, *hungragen* 649_{45}, vgl. 664_{70}; *nionoltres* 639_{43}, ionaltres 658_{51}, pitunchlit 650_{48}, *tunclent* 658_{15}, *uuesle* 657_{32}, *hohgizinpres* 665_{31}, e. a.

Syncope. In *nalesandres* 639_{27} is de oudgerm. suffixvocaal *e* naar analogie der westgerm. secundaire vocalen behandeld. Voor 't overige bepaalt syncope eener middenvocaal zich in hoofdzaak tot de *i* in het praet. en part. praet. der verba op *-jan*, na lange stamlettergreep. Het aantal voorbeelden hiervan is groot. Verder in *nals* 633_{59}, naast *nales* 635_{54}; âhtlinun 654_{52} naast *ahtalinen* 663_{19}; *giuuntnussi* 648_{65}, naast givuntannussida 655_{4}; flornussida 650_{56}, naast *faflora-nussida* 662_{73} en *florinussidun* 635_{72}.

Assimilatie wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door vocalen der afleidings- of verbuigingssyllaben. Voorbeelden zijn: *tammili* 629_{13}, *ougili* 631_{45}, *ungivuitiri* 629_{26}, en elders, gisemini 640_{50}, gisidili 655_{24}, *agezilinun* 658_{8}, van *agezal*. Zoo staat naast *samanotun* [2]) 662_{9}: *samonont* 643_{70}, *gisamono* 671_{48}. *oparosto* 649_{31} staat naast *zoporost* 648_{5}. In *pitunchilit* 666_{56} en *chradimit* 629_{59} maakte de *i* van den uitgang de oorspronkelijk voorafgaande *e* (umlaut van *a*) aan zich gelijk. *unreinnodo* 642_{1} ontstond door assimilatie uit *unreinnido*.

In pisuichina 627_{51}, vgl. pisuichaniu 653_{66}, is de *a* misschien geassimileerd aan den stamklinker.

Umlaut, door het suffix *-ig* bewerkt, komt voor in *opanentigero* 644_{52}, *uzanentigaz* 669_{13}, aftanentigun 627_{37}; meestal echter ontbreekt de umlaut: *innantigen* 629_{24}, *fornantiga* 640_{17}, vgl. 641_{12}, 647_{30}, 650_{15}; 659_{3}, nidanantigen 632_{69}, aftanantigemo 636_{44}.

De verba op *-ezzen* (*-atjan*) en hunne afleidingen hebben geregeld

---

[1]) 'das zweite *a* von zweiter hand aus *u* corr.' [2]) 'das zweite *a* aus *o* corr. von zweiter hand.'

den umlaut: *raskezzan* 630_{3}, *lohe$\overset{z}{\bar{n}}$zen* 642_{54}, vgl. 643_{1}, 629_{34}; *slágezit* 636_{67}, *chlāmezit* 671_{10}, *(ni)leideze* 659_{32}, vgl. 655_{58}; anezi 637_{53}, giiaez& 654_{31}, *fnesgezentē* 664_{69}, flogerezentiv 629_{29}, *sn$\overset{e}{o}$phezungo* 641_{47}. Zonder umlaut: zianazanna 656_{24}. Min juist is *runeztun* 668_{39} naast *anaztun* 651_{19}; zoo ook het part. praet. *lohezten* 642_{72}.

Svarabhakti. De onduidelijke vocaal, die bij het uitspreken van sommige consonantenverbindingen gehoord wordt, is in dezelfde woorden nu eens wel, dan weer niet geschreven. Ik geef eerst de vormen met, en dan, tusschen haakjes, dezelfde vormen zonder svarabhakti op.

a. Algemeen Hoogduitsch. Tusschen *lh*: *scêlahemo* 644_{36}, pivilih 655_{61}, pivilah 656_{15}; *rh*: *dvruh* 633_{68}, 649_{46}, 650_{8}, 667_{66}, $_{67}$, *durih* 667_{54}, *forahun* 633_{45}, *férach* 641_{41}, *ferah* 651_{22}, (*ferh* 643_{59}), *dveroho* 642_{20}, duerah 651_{44}, *furihtenta* 657_{52}, *furihtent* 658_{29}; *lw*: *falavues* 637_{13}, *helavun* 637_{30}, (*helua* 627_{59}), *palauues* 647_{64}, palauva 627_{48}; *rw*: *garivun* 629_{4}, *garauuemo* 662_{63}, *garauuo* 668_{55}, *faravviu* 644_{21}, *missauarauven* 666_{47}, *giūuariuuit* 669_{66}; *nw*: *senauvn* 665_{60}, (*sênvua* 644_{48}); *tw*: *scátivui* 644_{51}.

b. Opperduitsch. Tusschen *rch*, *rh*: *gipirach* 634_{25}, *sterichi* 661_{15}, *giuuorahtes* 667_{20}, *ungauuorahtes* 667_{21}; *rg*: *pisoragenne* 635_{9}, (*pisorgen* 630_{69}), *aruvrigit* 644_{38}, *heriperagato* (sic) 648_{23}, *perages* 669_{27}, (*perg* 670_{72}); *rp*, *rb*: *darapunt* 630_{27}, *darapentero* 645_{29}, *darapan* 651_{16}, *unpidarapaz* 671_{7}, (*darbentero* 644_{8}, *darpenten* 648_{37}, *umpidarpa* 636_{58}, *unpidarper* 650_{59}); *sarapun* 639_{8}, *stíripiger* 641_{35}, *stiripiger* 667_{33}, *arsterapen* 641_{44}, *uvaraplihen* 646_{34}, (*uvarplihun* 660_{8}), *uuarapota* 665_{10}, *uuarapont* 671_{22}, (uvarpota 647_{49}); *rf*, *rph*: *duriftiga* 647_{38}, *durupht* 663_{21}, *uvruflihaz* 667_{5}, (*vvrflihaz* 667_{52}), *ziuuorafanun* 670_{42}, (*ziuvorfana* 658_{72}, *ziuuorfano* 662_{33}, *ziuuorfanun* 670_{68}, apafaruvorfaner 669_{20}), *uuraphun* 670_{15}, (*zirucke uurfun* 669_{9}); *rm*: *parame* 652_{25}, *pischirāta* [1]) 666_{71}, (*piscirmta* 668_{10}); *rl*: *chárala* 636_{49}, unuparfarilihaz 636_{35}, (*unfarlih* 653_{15}); *zw*: *ziuv^{iv}alta* [2]) 651_{26}, (*zui-*, als eerste lid eener samenstelling, 643_{12}, 644_{37}, 655_{55}, 660_{62}, 665_{59}, *zuui-* 670_{30}).

Svarabhakti tusschen de consonantenverbindingen *lph* in *halaphtran* 638_{5}, *rs* in *dúrises* 645_{28}, *durises* 645_{44}?

---

1) 'die gl. durchstrichen.' 2) 'die corr. von zweiter hand.'

C. VOCALEN DER PRAEFIXEN.

ga-.

§ 15. In de glossen van A komt het praefix *ga-* 8 maal voor: *garizan* 626_{29}, *ungagurte*mo [1]) 654_{22}, *danagacherter* 654_{45}, (*in*)*gagártoten* 663_{61}, *gafnehanne* 666_{27}, *zuogahafter* 666_{43}, *ungauuorahtes* 667_{21}, *anagapicta* 670_{25}. Bijna 360 maal heeft het praefix den vorm *gi-*; 3 maal *ki-*. Elisie der praefix-vocaal vóór eene vocaal komt 5 maal voor: *geinente* 628_{55}, *guzoter* 643_{28} (daarnaast *giuzot* 647_{34}, *giuzota* 666_{8}), *ungêreter* 655_{10}, *gunfrovuit* 656_{23}, *gauarit* 658_{26}. Vóór de *w* viel de vocaal weg in *gvvinnan* 643_{67}.

Bij B 2 maal *ga-*: apagapizaner 654_{20}, gagangenni 655_{64}; 68 maal *gi-*, 2 maal *ki-*, 2 maal *ci-*. Elisie der vocaal in: gofanetu 647_{7}, girrit 651_{29}, girtaz 656_{67}.

za-, *zur-*.

Als praefix komt bij A 22 maal *zi-* voor; 1 maal *ze-*: *zesamana* 669_{10}. De praepositie heeft 1 maal den vorm *za* 632_{41}; 2 maal in *zuoza* 662_{4}, 664_{59}; 32 maal *zi*; 9 maal viel de klinker weg.

Bij B vond ik het praefix 3 maal, de praepositie 5 maal, altijd in den vorm *zi*.

zur- komt alleen in de nominale samenstelling *zuruuaro* 648_{26}, zuruvariv 652_{34} voor.

Vormen met *zar-*, *zir-*, *zer-* ontbreken.

ant-.

In nominale samenstellingen komt bij A het praefix voor in (*z*)*antuvrti* 631_{17}; (*c*)*antuvrti* 647_{19}. *anchundiga* 666_{45} staat wel in de plaats van *antchundiga*, vgl. antchundar 650_{65}.

In verbale samenstellingen werd *ant-*: *int-*, 13 maal bij A. *inchqu&cani* 661_{16} ontstond door partiëele assimilatie uit ouder *intqu&cani*. Over *int-* met volgende labiodentale spirans *f*, zie § 24. 12 maal werd *ant-*: *in-* in de glossen van A.

In de glossen van B *ant-* in antchundar [2]) 650_{65}; 2 maal *int-*, 1 maal *in-*; over enpharaner 649_{29}, zie § 24.

---

[1]) '*mo* von zweiter hand, über *e* rasur von —.' [2]) hs. antchuniar; de corr. is van St.

ur-.

Dit suffix komt in nominale samenstellingen 6 maal voor in de glossen van A: *urloup* 628_{41}, *úrsloufun* 640_{67}, *ursloufen* 650_{19}, *úrspringe* 644_{70}, *urliugi* 659_{17}, *urdrasil* 660_{2}.

Als praefix van werkwoorden luidt de vorm *ar-*, die bij A 63 maal voorkomt; daarenboven wordt 3 maal slechts het praefix *ar-* als glosse geschreven, waarbij het werkwoord moet worden ingevuld; 1 maal is *ar-* uit een anderen vorm gecorrigeerd. Eindelijk komt het nog 7 maal voor in nominale vormen, van werkwoorden afgeleid.

Tweemaal luidt de vorm *ir-*, *irleittin* [1]) 657_{33}, en *irstouita* 660_{28}.

Bij B staat het praefix *ur-* in urlivge 659_{19}; *ar-* 18 maal in werkwoorden; *ir-* in nirstivfta 663_{42}; *er-* in erscein& 654_{51}.

Als praepositie komt *ar* voor, 50 maal bij A, 1 maal bij B.

fur-.

In de glossen van A komt *fur-* voor in *vurpollaniv* 642_{35}. De vorm *for-* ontbreekt; *far-* komt 20 maal voor; *fir-* 5 maal; een vorm met syncope is *floranemo* 643_{62}. Eigenaardig is de glosse 662_{73}: excidium *faforanussida*, waarbij Steinmeyer aanteekent: „das zweite *f* aus *r* corr." In het hs., waaruit A glossen afschreef, stond dus oorspronkelijk *farloranussida*.

In de glossen van B heeft het suffix 4 maal den vorm *far-*, 5 maal *fir-*, 1 maal *fer-*, in feruverfan 628_{36}. Twee vormen met syncope komen voor: flornussida 650_{56}, floranvuerdan 659_{41}.

In plaats van het praefix *fur-*, *for-* komt bij A 7 maal het bijwoord *furi-*, en 1 maal het bijw. *fora-* voor: *forasprechenter* 668_{18}; vgl. procurrere *fora* 665_{68}.

bi-.

Als praefix komt *bi-* in de glossen van A 88 maal, in die van B 17 maal voor; als praepositie bij A 13 maal, bij B in 't geheel niet. De vorm is, zonder uitzondering, *pi*.

---

[1]) 'corr. von zweiter hand aus *irlentin*.'

HOOFDSTUK III.

DE CONSONANTEN.

A. DE HALFKLINKERS.

w.

§ 16. Vóór *a*, *e*, *i*, *o* wordt in den regel *uu*, *vu*, *uv* geschreven; vóór *u*, *uo*, in anl. verbinding met consonanten, of in den inlaut na consonanten gewoonlijk *u*, *v*.

In den inlaut viel *w* weg in *sea* 632_{35}, *sêa* 639_{53}, sea 629_{55}, maar bleef bewaard in *seuvan* 629_{60}. Misschien is deze consonant ook gesyncopeerd in *vvidarpluanora* 637_{32}.

w werd auslautend na consonanten *o*, die na *ê* geapocopeerd is, b.v. *kartse* kartse [1]) 632_{36}; uitgezonderd is misschien *seo* lacus 641_{25}, waar *seo* waarschijnlijk nom. sing. is, ofschoon het Lat. woord in den accus. plur. staat.

De oorspronkelijke wisseling tusschen *-ewi-* en *-ouwj-* is in deze glossen niet bewaard, daar de laatste vorm overal is doorgedrongen. De diphthong is slechts voluit geschreven in *hovvua* 633_{17}, waarnaast *hovun* 635_{17}, en *hovvm* 635_{12}. *sŏa* 631_{33} staat voor *souwa*.

De klankverbinding *-iuw-* (Got. *-iggw-*) wordt soms weergegeven door *-iu-*, *-iv-*, b.v. untríuo 648_{36}, *triva* 643_{63}, elders door *-iuv-* of *-ivu-*.

Het oorspronkelijke part. praet. van *dwingan* kwam — indien het ten minste geene orthographische onnauwkeurigheid is — nog voor in *pidunganiv* 648_{56}, welke vorm door B veranderd werd in *pid^v^unganiv*, vgl. giduunganiv 671_{40}.

j.

§ 17. Anlautend wordt *j* weergegeven door *g* in *giu* 663_{16} = *jiu*, ablautend met *ju*, volgens Kögel, Litbl. 1887, 110.

---

[1]) 'die randgl. von zweiter hand.'

Het pron. demon. *ena* 642_{65} verloor de anlautende *j*, tenzij *enêr* en *jenêr* oorspronkelijk naast elkander voorkomende vormen zijn.

Als *i* is de *j* van het suffix *-jan* nog bewaard na *r* met voorafgaande korte vocaal in *pisuerientiu* [1]) 648_{6}, met voorafgaande lange vocaal in *innapurium* 630_{64}.

B. DE VLOEIENDE CONSONANTEN.

r.

§ 18. Verdubbeling der *r*, na syncope der vocaal, in herrun 648_{7}; na syncope, door assimilatie in *derro* 633_{34}; uit oorspronkelijke *rz* in girrit (uvrtun) 651_{29}. Inlautende *rd* naast vormen zonder *r*, zie bij *th*, § 30.

l.

§ 19. Opmerkelijk is alleen *ll* in *illigero* 671_{50}. Na syncope der vocaal komt *ll* voor in ellentot 638_{30} naast elilentun 659_{69}.

m.

§ 20. De *m* van verbuigingsuitgangen is *n* geworden, behalve in *hovvm* 635_{12}. Waar de consonant tot den stam behoorde, bleef ze bewaard, uitgezonderd is *hertuon* 646_{64}. Veelvuldig wordt *m* aangeduid door een afkortingsteeken, b.v. *podā* 654_{2}, *frūman* 656_{61}. Op grond hiervan zou *gizūp*$^{h}_{,}$*ti* 666_{38} = *gizump*$^{h}_{,}$*ti* zijn, dus *m* bewaard wezen vóór Germ. *f*, wat in jonge Opperduitsche bronnen meer voorkomt. Volkomen zeker is dit echter niet; het afkortingsteeken kan ook staan in de plaats van *n*. Eene op zichzelf staande afkorting is *á* = *am*, in *sápoh* 638_{13}. *np* in plaats van *mp* komt voor in *gloccinpare* 641_{54}, *hohgizinpres* 665_{31}.

n.

§ 21. Door assimilatie ontstond *nn* uit *nj*, na een langen klinker of een tweeklank, in *scônner* 634_{44} (*scônn̈̄az* 633_{49}); *reinnaz* 636_{9} naast *unreina* 630_{50}; *chuon*$^{n}_{,}$*er* 635_{16}, *chuo*$^{n}_{,}$*nun* 637_{66}, chuonnen 640_{27}; *zeinnent* 658_{41}. Naast zeinin [2]) 651_{4} staat *zeinna* 634_{36}. Naast *arpolganvssi* 642_{67} komt voor *arpolgannvssidv* 642_{50}; naast *samanthafto* 665_{26},

---

[1]) '*r* von zweiter hand, es stand urspr. *n* statt *ri*.' [2]) '*einin* von zweiter hand.'

*sama*thafto [1]) 660_{61}, samathafta 665_2; misschien schrijffouten, zie Braune, ahd. gr.[2] § 126 anm. 2. De praepositie *fona* komt 3 maal, *fonna* (*fonno*) 11 maal voor.

De gutturale nasaal is niet geschreven in *suntrigo* 638_{20}, *suntrigemo* 668_4, vgl. Braune § 128 anm. 2.

Het praefix *in-* werd *im-* in *impot* 665_{11}, maar *inpot* 659_{33}; *un-* werd *um-* in *umpidarpa* 636_{58} naast *unpidarper* 650_{59}; onzeker is *ūmahti* 663_{45}.

nn werd *nd* in den datief van het gerundium (*zi*) *giscidande* 670_{12}.

C. DE ZOOGENAAMDE STOMME CONSONANTEN (MUTAE).

p.

§ 22. Germaansche woorden met anlautende *p* komen niet voor; de vreemde woorden, vóór de klankverschuiving overgenomen, hebben de affricata *ph*: *phalanza* 630_{68}, 642_{57}, *pharricha* 641_{23}, (*zitar*)*phinne* 657_{66}, phefor(celtvn) 635_6. Naast *ph&arare* 650_{26}, *phetarari* 665_{72} staat echter *fedarari* 671_2. Onverschoven bleef *p* in het vreemde woord *pir*ᵛ*n* 631_{62}. *plaga* 626_{41} zal wel een Latijnsch woord zijn, zie Inl. cap. VIII.

p werd verschoven tot *ph*: na *r*, in *untarvuerphan* 644_{40}, *vzvvirphit* 634_4, *uuaraphun* 670_{15}, *uvrphe* 659_9, *sarpha* 636_{34}, vgl. 636_{43}; na *l*, *hilphono* 665_{39}; na *m*, chempho 655_{31}.

p werd verschoven tot *f*: na *r*, in vormen en afleidingen van het ww. *wërfan*, bij A 18, bij B 4 maal; in *sarfun* 632_{19}, *sarfer* 633_7, sarfiu 627_7, *scarfvn* 635_{25}; voorts in *helfenta* 648_2, *half* 641_{56}, 649_{28}, 668_{11}. *p* staat in *sarapun* 639_8 (schrijffout?).

Vóór de *t* (*d*) van het praet. en het part. praet. staat *ph* in *chlap*ʰ*da* 666_3, *archriphten* 645_4.

p, tusschen vocalen, werd verschoven tot *ff*, *f* of *ph*. Na lange vocaal *ff*, in: *tiuffi* 627_{68}; *f*, in: *gihuofotun* 628_{57}, *lovfan* 629_{65}, *loufa* 655_{28}, *tiufar* 633_{64}, *gihufotemo* 639_{57}, *úrsloufun* 640_{67}, *ursloufen* 650_{19}, *vuafanlutun* 652_{31}, *gichoŏfit* 667_{17}; *ph*, in: *durihloiphit* 628_{67}, *giriphetiv* 628_{71}, *ruophe* 629_{43}, *ṙiphun* 630_{40}, *ripher* 636_8, radoripho 631_{70}, *tivphi* 635_{51}, vgl. 645_{73}, 659_{73}, 664_{13}, 667_{43}, 667_{59}, 669_{49}, *tuphun* 649_{23}, tivphin 629_{56}, *louphe* 637_{28}, *arscaphaniv* 640_{59}, *arschaphaniŏ* 660_{26}, *greiphonten* 645_{35}, *upartriphit* 647_{15}, *hanaphin*ⁱ*u* 649_4.

Eene schrijffout is *umpitriphit* 635_3 voor *umpitripit*.

Na korte vocaal: *ff*, in *offanota* [2]) 646_8, *gioffanota* 646_{52}; *f*, in pheforceltvn 635_6, ǵofanetu 647_7.

---

[1]) '*thafto* von zweiter hand.' [2]) hs. *affanoto*; de corr. is van St.

pp, na vocalen, werd verschoven tot:

a. *ph*, in: *saphe* 631_{51}, 661_{61}, *vviphile* 633_{65}, vgl. 633_{73}, 634_{50} [1]), 639_{7}, 643_{21}, 658_{59}, 665_{65}, *gophun* 636_{71}, *snophezungo* (e boven o) 641_{47}, *sliphe* (?) 648_{69}, *sliphenta* (?) 649_{14}, *anagisteiphan* 657_{38}, *gaphun* 665_{58}, *chlaphont* 668_{17}, *staphun* 668_{71}, uviphil 632_{14}.

b. *pf* (*pph*, *bf*), in: napfa 651_{12}, *na^p^pha* [2]) 655_{2}, *ch^r^ipphit* 632_{30}, *tobf* 660_{3}.

c. *ff*, in: *chlaffantero* 626_{49}.

d. *f*, in: *chofa* (?) 640_{49}, *clafonta* 637_{68}, *chlafotun* 656_{32}, *chlafenta* 657_{35}, *chlafonten* 661_{6}, *chlafod* 671_{55}.

ph en *pf* wisselen elkander af in het vreemde woord *ophar* 648_{49}, *opfar* 629_{37}.

In den auslaut staat *f*; *ph* slechts in *uphtripit* 656_{57}.

tempron 627_{60} is een vreemd woord, na de klankverschuiving overgenomen. Het Lat. tophus komt voor als *tufsteine* (pumice) 654_{65}, tufstein, tubstein silex 633_{4}; *tuost^e^i:ne* 644_{72} is eene schrijffout.

b.

§ 23. De anlautende *b* is ongeveer 225 maal verschoven tot *p*; 34 voorbeelden in de glossen van B, de overige in die van A. Bij deze opgave moet echter in het oog gehouden worden dat een vorm, die meermalen voorkomt, telkens weer meegeteld is. Hierbij komt nog *bi*, dat als praefix en als praepositie altijd *pi* luidt, bij A 101, bij B 17 maal, zie § 15.

Dubbele vormen, met *b* of *p*, zijn de volgende: *môrbêri* 626_{3} en *heidperi* 625_{21}, *quirnalperi* 631_{24}; bruttes 627_{13} en *giprutter* [3]) 636_{2}, *giprvtta* 641_{69}, *prut:enter* 666_{53}, vgl. *ziprottana* 657_{55}; *chuirnilbov̄* 635_{47}, *limboum* 667_{51} en *selpoum* 627_{27}, *selpomin* 631_{31}, *līpoum* 631_{43}, *segalpoum*o 652_{32}, uuiehpoum 633_{2}; *suibogen* 635_{55} en *suipogo* [4]) 657_{62}, *rantpogono* 661_{28}, pogotrago 651_{13}, vgl. *pogascheidi* 666_{44}.

An- en inlautend staat *b* in *biba* 638_{44}; daarnaast *pipinvnga* 637_{9}, *pipenter* 648_{42}, *pip&un* 666_{9}, pipeta 669_{21}.

In de vreemde woorden *prief*— 635_{70} en *pechinun* 670_{38} is de *b* tot *p* verschoven; waarschijnlijk is dit ook het geval in het onverklaarde *gipelzot* 631_{39}, elders met anlautende *b*, vgl. Franz, Die lateinisch-romanischen elemente in althochdeutschen, p. 18.

---

[1]) *vuiphila*] 'am *p* radiert'. [2]) '*p* von zweiter hand eingefügt.' [3]) 'von zweiter hand?' [4]) hs. *suipago*; de corr. is van St.

Inlautend is, zoowel na consonanten als na vocalen, *b* bijna overal *p* geworden; in het geheel komen ongeveer 185 gevallen voor, waarvan 22 bij B, de overige bij A. Vormen, waarin *b* en *p* in den inlaut afwisselen, ontbreken echter niet. Naast *inthâb&* 633_{70}, *habenne* 637_{51}, *stillohâb&a* 645_{32} vond ik bij A 9, bij B 2 vormen met *p*. Naast *vba* 635_{61}, *nvba* 643_{10} staat *nupa* 667_{28}; naast *frambare* 637_{18} komt voor *frāparen* 645_{65}, *frbmparemo* 660_{41}; naast *ubar* 638_{22} en *ubaruaran* 637_{34} schrijft A 11 maal, B 1 maal *upar*; *eibrer* 640_{45}, maar *eipro* 637_{41}; *danatribes* 637_{47}, maar in samenstellingen en afleidingen komt bij A 18 maal, bij B 2 maal *p* voor, terwijl in *tripent* 637_{27} *p* gecorrigeerd werd uit *b*; *umbi-* 641_{66}, *umpi* bij A 5 maal, bij B 3 maal; *vnsubro* 642_{75}, maar *unsuprant* 630_{70}, *unsupra* 631_{34}, *unsupra* 656_{56}; *sibanto* 643_{60} naast *sipunfalta* 663_{24}, *sipun* 664_{11}; *darbentero* 644_{8} naast *darapunt* 630_{27}, *darapentero* 645_{29}, *darpenten* 648_{37}, *darapan* 651_{16}. Naast *giloubi(dih)* 668_{28}, met inlautende *b*, ontbreekt een vorm met *p*.

Het woord *alpari* 626_{14}, elders *albari*, Graff I, 244, heeft de *b* verschoven tot *p*; hetzelfde geldt ook van het onverklaarde *sápoh* 638_{13}. Bij *alba* 650_{2}, hier de vertaling van infula, teekent Steinmeyer aan: „*b* von zweiter hand corr. aus *p*."

Inlautende *bb*, verschoven tot *pp*, komt slechts voor: *vueppi* 628_{60}, *uveppi* 653_{56}, *lupponne* 666_{19}, *giluppota* 671_{38}.

In den auslaut komt alleen *p* voor, b.v. *urloup* 628_{41}, *clep* 643_{37}, *treip* 656_{63}, *chloup* 660_{56}.

f.

§ 24. In den anlaut, vóór klinkers en tweeklanken, wordt het voorkomen der teekens *f* en *v* (*u*) duidelijk door de volgende tabel. Het eerste cijfer geeft het aantal voorbeelden bij A, het tweede dat bij B aan.

Vóór

	a	*e* (*ei*)	*i* (*ie*)	*o* (*oa*)	*u* (*uo*) staat
f	59,7	21,—	26,2	29,5	15,1;
v (*u*)	22,5	4,3	15,6	1,1	5,2 maal.

In plaats van *f* staat *ph* in *piphahit* 661_{4}.

Vóór de consonanten

	l	*n*	*r* staat
f	24,8	5,1	22,1 maal.

Eénmaal komt *phl-* voor, in *phlechun* 630_{45}.

Graphische afwijkingen komen voor in *aruvindis* 633_{16}, *piuvindemes* 633_{36}, *uuolchun* 637_{65}, waar Steinmeyer verbetert *uolchun*, *piuvahanne* 647_{53}, *pivuangan* 657_{70}, apauuiorit 632_{66}; gecorrigeerd werd die schrijfwijze in *zuouüerit* [1]) 640_{23}, *üvornantigéro* [2]) 647_{30}, *giüuariuuit* 669_{66}.

Het praefix *int-* (*ent-*) met volgende *f* wordt *inpf-* in *inpfállit* 645_{5}; *inph-* (*enph-*) in *inphuntnussidu* 659_{64}, enpharaner 649_{29}; eene schrijffout is *ingipharnas* 634_{2} voor *inpharnas*, vgl. Graff III, 564, en de aanteekening van Steinmeyer. *intf-* bleef bewaard in *intfuor* 650_{36}, 654_{39}. In plaats van *intfuor* 657_{10} leze men met Steinmeyer — zie aant. [4] — *intfuor*.

Inlautend, tusschen vocalen, staat *f*, bij A 5 maal, bij B ontbreken voorbeelden; *v*, A 3, B 1; *ph* in *upartriphit* 647_{15}. Na *r* staat *v* in *uvervo* 652_{38}. De consonantenverbinding *ft* komt bij A 27, bij B 7 maal voor; *pht*, A 5 maal; bij B ontbreken voorbeelden. *unredahapta* 664_{68} wordt door Steinmeyer veranderd in *unredahaphta*; ook *unredihapt* 665_{12} zal wel een onnauwkeurige vorm zijn. Meer voorbeelden van *pt* = *pht* (*ft*) geeft Braune, ahd. gr. [3] § 139 anm. 7.

In den auslaut staat *f*; het aantal voorbeelden is niet groot.

In *arhûop* 663_{65} is *p* de verscherping van inl. *b*, die uit het meervoud ('grammatischer wechsel') in het enkelvoud is gedrongen: ahd. gr. [3] § 347 anm. 1.

k.

§ 25. In den anlaut is *ch* regel; bij A komen ongeveer 90, bij B 20 voorbeelden voor. Ook van de weinige woorden, waarvan vormen met onverschoven *k* voorkomen, zijn vormen met klankverschuiving bekend; slechts *untarcinuphi* 637_{55} en kalter 628_{62} hebben geene dubbele vormen. De overige voorbeelden zijn: *picleipe* 637_{33}, naast *pichlipun* 635_{34}; *clafonta* 637_{68}, maar 626_{49}, 656_{32}, 661_{6}, 668_{17}, 671_{55} met *chl* in den anlaut; *clingilontivu* 643_{30} naast *chlingilod* 642_{47}; *cleparaz* 643_{36}, *clep* 643_{37}, *clep&a* 654_{49} naast *chlep&* 633_{40}; criment 626_{20} naast *chrimit* $669_{32,39}$; croniv 644_{44} naast *chronlihun* 668_{41}. *carra* 627_{17} en *camerata* 650_{23} zijn misschien Lat. woorden. Twijfelachtig is *khamon* (lupatis) 638_{16}, een vreemd woord; vgl. echter *chamon* (lupatis) Gl. II, 463_{25}, *kâmin* (?) lupatis 522_{41}.

kw wordt weergegeven door *qu*, bij A 11, B 1 maal. Naast *chuirnilbov* 635_{47} staat *quivrnalperi* 631_{24}; naast *feldchenula* 642_{23} *qvenela* 625_{11}.

---

[1]) 'die puncte von zweiter hand.' [2]) 'die corr. von zweiter hand.'

uochumila 631_{35} heeft geen bijvorm met *qu*. Op zichzelf staat *qhumich* 666_{28}.

Na consonanten is *k* meestal *ch* geworden, bij A 18, B 4 maal; uitgezonderd *tunclent* 658_{15}, waarnaast 3 vormen met *ch*: 650_{48} [1]), 656_{50}, 666_{56}. In het vreemde woord *olitorculun* 636_{7} bleef *c* bewaard.

kk verschijnt meestal als *ch*, A 27, B 2 maal. *cch* staat in *vuicchili* 629_{69} naast *uuichiline* 663_{12}; *écchrot* 636_{18}, *ecchrod* 636_{54} naast *echrodo* 633_{59}; *saccharun* 645_{30} en *ticcho* 662_{46} zonder bijvormen. *chh* komt voor in *flechhun* 636_{42}, naast *flechun* 640_{9}, *flechoter* 640_{51}.

Vóór de *t* van het praet. en van het part. praet. der zwakke ww. op *-jan* staat *c* in: *sc^{r}icta* [2]) 648_{62}, *scricta* 655_{16}, *scanctun* 662_{30}, *anagapicta* 670_{25}, *scractun* 669_{5}, *farstracter* 639_{37}, *farstra^{c}ttemo* [3]) 667_{31}, *furigista^{c}ten* [4]) 667_{11}.

k, tusschen vocalen (met uitzondering van het suffix *-lih-*), verschijnt als *hh*, A 9; *h*, A 14, B 4; *ch*, A 64, B 13; *hc* in *ziprohc:aner* 661_{65}. Vormen met *hh*, *h*, *ch* wisselen met elkander af, b.v. *mihhilu(n)* 627_{54}, mihilero 627_{63}, *michilis* 639_{59}. Bij het suffix *-lih-* is de verhouding als volgt: *hh*, A 2, B 1; *h*, A 30, B 10; *ch*, A 6. Syncope der *h* in *vviliero* 633_{20}, *vueliero* 644_{28}, *ehirlies* 636_{5}, *egisslia* 647_{41}.

In den auslaut is *h* regel, A ongeveer 30, B 1; *ch*, A 5, B 1; *hc* in *dahc* 639_{26}, *gisuihc* 656_{28} naast *gisuih* 662_{12}; *c* in *suhslic* 667_{70}.

De klankverbinding *sk*. De orthographie is *sc*, A 90, B 20; *sk*, A 7, B 1; *sch*, A 13; *sg*, A 2; *sck*, A 2: *sckellavvrz* 641_{9}, *sckilteslihhi* 667_{53}; *sk^h* in sk^{h}esin 654_{58}. Afwisselende vormen zijn o. a. eiskentemo 627_{1}, *gieischon* 657_{19}, *eisgota* 647_{70}; gimiscit 652_{65}, *gimischida* 654_{17}, *gimisgida* 637_{25}.

Van het adj. *scarf* komen eenige vormen voor; daarnaast staan vormen van *sarf*, bij A 5, B 1 maal; verder komt voor *sáruisot* 640_{64}, dat misschien eene afleiding is van *sarf*, ahd. gr. [2] § 146 anm. 4.

g.

§ 26. De *g* van het praefix *ga-* (*gi-*) is, op enkele uitzonderingen na, niet verschoven; vgl. § 15. De schrijfwijze *ci-*, in plaats van *ki-*, die bij B voorkomt in cisceidit 659_{18} en ciheizsas 661_{2}, is eene graphische eigenaardigheid.

Ook in andere gevallen bleef *g* in den anlaut meest onverschoven,

---

1) 'von zweiter hand.' 2) 'das zweite *c* von zweiter hand aus corr.' 3) 'die corr. und *mo* von zweiter hand.' 4) 'die corr. von zweiter hand.'

bij A ongeveer 100, bij B 10 maal. Van de weinige woorden, waarvan vormen met *k* (*c*) in den anlaut voorkomen, zijn tevens vormen met onverschoven *g* bekend, behalve van *crupilunt* 629_{61}, *crvpilont* 641_{62}, *crupilota* 657_{47}; *canzer* 648_{38}, *cremizziger* 656_{62}. De overige voorbeelden zijn: *kartse*, kartse 632_{36} naast *gartse* 666_{52}; *clizinonte* 634_{26}, maar 632_{70}, $642_{12, 71}$ met anl. *g*; *cruozant* 635_{71}, *cruozent* [1]) 647_{16}, maar met *g* in den anlaut 626_{68}, 637_{26}, 641_{51}, 642_{48}, 644_{13}, 645_{36}, 655_{70}, 661_{20}, 664_{44}; *huscota* [2]) 636_{1} naast *husgota* 643_{32}, vgl. $645_{63, 70}$, 653_{74} [3]), 656_{64}; *cr^{a}vven* 639_{18}, maar met *g* 631_{13}, 636_{63}, 660_{20}; *crintile* 645_{13} naast *grintile* 662_{44}, vgl. 627_{28}, 637_{61}; *krapin* 664_{18} naast *grapin* 658_{70}, 659_{5}, vgl. 638_{49}, 646_{51}, 650_{29}, 652_{12}.

Zonder uitzondering staat in den inlaut *g*, bij A ongeveer 280, bij B ongeveer 50 maal.

gg verschijnt als *ck* in *givvicki* 634_{63}; als *cc* in *arleccan* [4]) 645_{66}, *gilicce^{e}nt* 664_{47}, pruccun 664_{9}, analiccan 669_{51}; als *cg* in auvicger 651_{59}.

Vóór de *t* van het praet. en van het part. praet. der zwakke werkw. op *-jan* is *g* waarschijnlijk bewaard in *sprangta* [5]) 656_{8}, en in *inneigtemo* 662_{54}; daarentegen *c* in *gistŏncta* 653_{7}, *hanctun* 660_{43}.

In den auslaut staat *g* bij A 11, bij B 1 maal; *c*, A 12, B 1; *ch*, A 3; *hc*, A 2, B 1. Afwisselende vormen zijn: *anagigiench* 651_{8}, vgl. 661_{30} en *gigienc* 651_{52}; *friskinch* 641_{32} en *friskinhc* [6]) 629_{42}; *vnuvichlichen* 632_{38} en *vvichorn* 636_{13}. *hc* in *uvahc* 666_{69} wisselt af met inl. *g* in *vvâge* 641_{3}.

h.

§ 27. Vóór *w*, *r*, *l*, *n* is anlautende *h* weggevallen.

Inlautende Germ. *hw* is *h* geworden, b.v. *aho* 639_{46}, 664_{4}, *naher* 642_{16}; verdubbeling komt niet voor.

In den auslaut is *h* regel; *ch*, afwisselend met *h*, komt voor in de volgende woorden: *noch^{v}enna* 631_{69}, *férach* 641_{41}, *ioch* 644_{33}; naast *dárinach* 635_{1} staat *darnahc* 636_{28}.

De consonantenverbinding *hs* komt bij A 1, bij B 3 maal voor; *chs*: egidechsa 625_{9}; assimilatie *ss*, zie § 31. *ht* staat bij A 60, bij B 9 maal; *cht*, A 4 maal; *hct*: *truhctingo* [7]) 669_{62}; *th*: *pratha* 651_{23}, gisith 649_{55}.

---

[1]) '*c* auf rasur von zweiter hand.' [2]) 'von zweiter hand?' [3]) deze en beide voorgaande glossen 'von zweiter hand.' [4]) 'das zweite *c* aus ? *k* radiert.' [5]) '*g*, von dem darunter stehenden buchstaben fast bedeckt, sieht wie *o* aus.' [6]) '*c* von zweiter hand zugesetzt.' [7]) 'am *c* radiert.'

Overtollig is *h* in *suhslic* 667_{70}.

Over de afwisseling van *h*—*g* ('grammatischer wechsel') is het volgende op te merken. *ch* staat in plaats van *h* in *zisamanagizoch* 641_{29}. In de vormen *sluoc* 646_{2}, *inpifienc* 659_{68}, *pif!enc* 662_{23}, vgl. 666_{18}, 670_{8}, piuiienc 657_{9} is de tot *c* verscherpte *g* uit het meervoud in het enkelvoud gedrongen. Ook in *hiench* 651_{43} is geene oude *h* te vinden, maar *ch* als *c* op te vatten, zie Braune, ahd. gr.² § 328, § 346 anm. 2, § 350 anm. 4. Naast *zuhalinc* 661_{45} staat *zvgila* 637_{12}, vgl. 631_{3}, 634_{46}. Regelmatig zijn de overige vormen der ww. *ziohan*, *slahan*, *hâhan*, *fâhan* en van hunne afleidingen en samenstellingen, waarvan het aantal vrij groot is. Regelmatig zijn ook de vormen *dihenta* 663_{33}, indeh 653_{18} en *gidiganoro* 650_{4}.

Van *zugun* rugis 660_{21} komt geen bijvorm *zuhha* in deze glossen voor.

t.

§ 28. In den anlaut staat *z*, bij A en B ongeveer 200 maal; *c* in *ceîn* 635_{28} (*zeinna* 634_{36}, *zeine* 670_{33}), *uzcesso* 638_{40}, *gloccinpare* 641_{54}, *c(antuvrti)* 647_{19}, *cêhun* [1]) 655_{32}, pheforceltvn 635_{6}. In *zistellun* 665_{57} (Lat. cistella) is *z* = lat. *c*. Onverschoven bleef de *t* in de vreemde woorden *prieftabulun* 635_{70}, *olitorculun* 636_{7}, tempron 627_{60}.

De inlautende affricata wordt in de geminatie (= os. *tt*) meestal door *z* uitgedrukt, maar *zz* is toch volstrekt niet zeldzaam. Zoo komen van de verba op *-atjan* en hunne afleidingen bij A 12, bij B 3 vormen met *z* voor; daarentegen *raskezzan* 630_{3}, *lohe*^z^*nzen* 642_{54}, *lohenzentemo* (l. *lohezzentemo*) 628_{17}, (zi) anazzanna 656_{24}. In het adj. *nuzzi* schrijft A 2 maal *zz*, 2 maal *z*; B 1 maal *z*. Zoo schrijft B spizun 651_{17} naast spizzun 653_{16}; himilezi 647_{68} naast himilezza 662_{11}. Ook in andere woorden ontbreken zulke afwisselende schrijfwijzen niet.

De affricata wordt door *c* weergegeven in *arglicinot* 632_{70}, naast *clizinonte* 634_{26}, vgl. 642_{12} [2]), 642_{71}; door *cc* in lucciles 635_{59}, naast *luzigemo* 667_{13}; door *cz* in *uuec*?*it* [3]) 669_{54}, naast *vvezzi* 644_{56}; door *ss* waarschijnlijk in *drispissi* 654_{32}, vgl. *drispici*, Gl. II, 404_{42}.

Na consonanten, zoowel in- als auslautend, staat *z*, behalve in *furihercida* 635_{62}.

Inlautende spirans tusschen vocalen wordt in den regel door *z* of *zz* uitgedrukt (de verhouding is ongeveer bij A 4 : 1; bij B 2 : 1); de quantiteit der voorafgaande vocaal schijnt geen invloed uit te oefenen.

---

1) '*cêh* auf rasur.' 2) '·*glizinonten*] *z* aus corr.' 3) 'die corr. von zweiter hand.'

In sommige vormen wisselen *z* en *zz* met elkander af, b.v. ruozit 626_{61} en *rŏozzit* 626_{70}; *inlazit* 630_{20}, 633_{11}, firlazaniu 653_{67} en *nidergilazzaner* 652_{48}, vgl. 628_{63}; *ezent* 639_{6} en *izzit* 641_{18}; *fliuzit* 632_{33} en fliezzan 632_{3}. De spirans wordt *sz* geschreven in *gifluszidu* 637_{31}, *ginoszan* 670_{10}; *zs* in ciheizsas 661_{2}; *sc* in *spiscen* 635_{8}. Onverschoven bleef *t* in de vreemde woorden *ph&carare* 650_{26}, *phetarari* 665_{72}, lat. petraria, tot *d* verzacht in *fedarari* 671_{2}; voorts in gretigisco 628_{13}.

In den auslaut staat *z*; *s* in het pron. das (geassimileerd aan volgend sa) 652_{60}, en eenige malen in den uitgang *-as*, *-es*, nom. accus. sing. neutr. der adj. en part., zie § 13.

d.

§ 29. Germaansche *d* is in den anlaut bijna altijd *t* geworden; uitzonderingen zijn *gidrehanetun* 663_{40}, waarin, volgens Graff V, 504, *dr* staat in plaats van *tr*; olidrŏsa 627_{61}; duello 650_{60}, waarnaast bij A 9 vormen van het subst. *twala* en van het ww. *twalôn* voorkomen.

In den inlaut verschijnt zij steeds als *t*; bij verdubbeling *tt*, meestal uit westgerm. *dd* vóór *j*, soms uit oorspr. *dd*; in *ziprottana* 657_{55} uit oudere *gd*. Naast *draitta* 634_{10} komen 3 vormen met *t* voor: 627_{69}, 644_{15}, 667_{36}. *pitten* 658_{43} wisselt af met *pitenter* 656_{21}. *fuôtte* (pascat) 633_{60} met *tt* is òf oud, òf een analogievorm naar den 1 p. sing. praes. ind.

Na syncope der *i* ontstond secundaire *tt* in het praet. en het verbogen part. praet. der verba op *-jan*; enkelvoudige cons. slechts in *gi*,*rota* 655_{1}, *gispreita* 650_{61}.

Het praet. suffix *-ta* werd *-da* in *terida* 629_{53}, *chlap*,*da* 666_{3}, *stouuida* 670_{53}.

In den auslaut staat *th* in *noth* 642_{30} [1]), 660_{34} naast *nôt* 664_{17}; *dolonth* 657_{53}, *redinonth* 658_{43}, *uvathlihi* 658_{48} naast *uuat* 646_{58}, 651_{3}, 659_{27}, vgl. *unuuatilihi* 652_{47}, *uuati* 664_{10}.

Over het praefix *int-*, zie § 15; *int*,*laze* 668_{27} = *inth(laze)*?

Afgevallen is *t* in *mittun* modo 668_{6}.

th.

§ 30. Germ. *þ* is in onze glossen regelmatig verschoven tot *d*, zooals blijkt uit de volgende tabel; *þ* werd *d* in den

---

[1]) '*t* aus ansatz von *h*.'

	anlaut	inlaut	auslaut
bij A	215	174	26
bij B	29	35	1 maal.

þ is slechts gebleven in thistil 625_{24}.

Onzeker is anl. *d* in *drûpo* 645_{59}, drupun 632_{5}; de vorm *thrûbon* bij Otfrid II, 23_{13} pleit voor Germ. *þ*.

In den anlaut werd *d* verscherpt tot *t* in *techi* 645_{62}, *temo* [1] h̦ic 668_{64}; over *trispaltigen* 640_{70}, *trinahtigun* 653_{61}, zie Inl. cap. VIII.

In den inlaut vindt men in de volgende gevallen wisseling tusschen *d* en *t*, beantwoordende aan oorspronkelijke *þ* en *đ* ('grammatischer wechsel'): *snîd* [2] 634_{52}, *snident* 635_{18} naast gisnitaniu 654_{19}, *snîtilinc* 631_{59}; *untarlidan* 640_{43} naast *arlitana* 635_{29}, *arlitanen* 652_{67}, *arlitaniu* 653_{2}, 668_{13}, *arlitanero* 663_{7}, arlitaniu 652_{26}, arlitana 653_{2}; *sivd* 644_{24} (644_{18}?) naast *gisotanemo* 631_{65}, *gisotana* 638_{73}, 645_{16}; talrijke vormen van het ww. *wërdan* naast *uurti* 626_{27}, *uurtun* 649_{49}, uvrtun 649_{56}, 651_{29}; *gisceidan* 648_{28}, gisceidit 653_{73}, cisceidit 659_{18} naast untarsceitungo 652_{58}, 654_{40}. Op dezelfde wijze moet ook wel de afwisseling van *d* en *t* verklaard worden in *enginodi* 645_{27} naast *enginotin* 656_{39} (l. *engotin*?) en *epanoti* 658_{13}. Sporen van praehistorischen 'grammatischen wechsel' mag men zien in de *t* van *atamontiv* 636_{30}, *untarqueitunga* [3] 657_{65}, *inchqu&cani* 661_{16}, *protes* 662_{29}.

þþ, tusschen vocalen, verschijnt als *dd* in *gireidda* 670_{2}; als *tt* in chlettun 627_{8}, *mittun* 668_{6}, en in de praefixen etta- 626_{17}, etti- 628_{37}, 652_{56}. *þþ* in het Got. *aíþþau* werd *d* in odo(vuan) 627_{67}, *oda*, bij A 3, bij B 1 maal.

In plaats van *d*, uit oudere *þ*, staat *rd* in *uvirdrota* abnueram 666_{29}, waar Steinmeyer wil lezen *uvidrota*, vgl. *uuidaron* 669_{56}, *uuidaro* 669_{63}, *uvidarost* 671_{47}. Maar de schrijfwijze *rd* komt bij dit woord ook elders voor, Braune, ahd. gr. [2] § 167 anm. 11; ook in onze glossen staat *uuirdaruverfanter* 663_{30}, waarnaast trouwens bij A 11, bij B 1 maal *uuidar* voorkomt, vgl. *uuidari-* 665_{17}.

d is in den auslaut misschien verscherpt tot *t* in *piscult* 645_{25}, vgl. *sculdigiu* 654_{23}. Naast *ward*, 3 p. sing. praet. ind. (A 3, B 1 maal), staat 1 p. s. *vuart* 650_{55}, 3 p. s. *uvart* 647_{11}, 670_{10}, waar de *t* uit het meervoud in het enkelvoud kan zijn doorgedrongen.

Na apocope der eindvocaal werd *d* verscherpt tot *t* in *ècchrot* 636_{18} naast *ecchrod* 636_{54}. Vóór volgende *t* viel *d* weg in *chuntun* accipiunt

---

[1]) Onzeker is *temo* in de glosse: corona *temo ringe* 655_{40}; '*temo* wird als participialendung zu dem vorhergehenden tonsa gehören'. St.

[2]) '*d* aus *o* corr.' [3]) 'von zweiter hand corr. aus *untarquenunga*.'

649_{15}, 3 p. plur. praet. ind. van *chunden*, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 363 anm. 4 [b, c].

s.

§ 31. Eigenaardige vormen zijn *egisslia* 647_{41} en *drisspissi* 654_{32}. Aan werkelijke verdubbeling der *s* mag men hier niet denken, maar aan eene phonetische schrijfwijze; de articulatie der consonant begint reeds vóór de pauze tusschen beide lettergrepen, en dit is graphisch uitgedrukt door *ss*.

ss, tusschen vocalen, kan ontstaan zijn uit westgerm. *ss* vóór *j*, b.v. îssa 639_{54}; uit oergerm. *tt* in *uuass*eti [1]) 627_{6}, vgl. 641_{1}, 651_{5}, 665_{15}; door assimilatie uit *hs* in *zuiuvassemo* 660_{62}, *givuassana* 668_{5} naast *vvahsentun* 634_{53}, *giuuahsaniu* 640_{14}.

In den auslaut wordt *s* door *z* weergegeven in huliz 626_{5} naast *hulises hûlis* [2]) 635_{26}; *dez* 648_{54}, 669_{27}.

fargultun mez 630_{65}, *frumitun es* 649_{54}, *arsûochemen* 632_{64}, *lazamen* 665_{5}, *scidomen* 669_{67} zijn onjuist opgelost uit de verkorting *-m̄* (= *-mês*) van het origineel. De schrijvers waren gewoon eene streep door *-en* op te lossen, zie Kögel, Beitr. VIII 130 vlg.

Juist zijn: *piuvindemes* 633_{36}, *machomes* 668_{20}.

---

[1]) '*eti* von zweiter hand corr. aus *iu*.' [2]) 'die randgl. von and. hand.'

HOOFDSTUK IV.

DE VERBUIGING DER SUBSTANTIEVEN.

§ 32. De zelfst. nw. heb ik onder 5 rubrieken gebracht: I. masculina, II. neutra, III. feminina; bij de eerste twee groepen moest eene volledige scheiding gemaakt worden tusschen sterke en zwakke verbuiging; bij de derde was dit niet noodig. Afzonderlijk worden, onder IV, de resten der consonantische declinatie opgegeven; onder V wordt de behandeling der Lat. eigennamen uiteengezet.

Sommige woorden in deze glossen zijn mij niet volkomen duidelijk; bij andere was eene korte bespreking van een of ander punt niet overtollig. In Hoofdstuk VIII der Inleiding heb ik die vormen besproken, en dit is in den tekst aangeduid door achter die vormen een vraagteeken te plaatsen. Eenige glossen schenen mij te onzeker, om ze in den tekst op te nemen. Men kan ze echter vinden in genoemd Hoofdstuk der Inleiding.

I. MASCULINA.

A. DE STERKE VERBUIGING.

Bij de behandeling van de mann. zelfst. nw. der sterke verbuiging heb ik in het enkelvoud slechts *a*-, *ja*- en *wa*-stammen onderscheiden. Eene afzonderlijke vermelding der oorspronkelijke *i*- en *u*-stammen was onnoodig; deze beide groepen toch zijn, in het enkelvoud, bijna spoorloos verdwenen en overgegaan tot de *a*-stammen; een woord b.v. als *girih* 671_{61} verraadt den oorspronkelijken *i*-stam alleen nog door de woordvorming. In het meervoud daarentegen moest onderscheid gemaakt worden tusschen *a*- en *i*- (resp. *u*-) stammen.

Meestal stemmen, voor zoover dit mogelijk was, de naamvallen der Lat. en Duitsche woorden met elkander overeen; uitzonderingen zijn echter niet zeldzaam, vgl. Inl. cap. VII.

Singularis.

Nominatief.

a-stammen.

ahorn, platani 631_{40}, *asc* fraxinus 626_{15}, *atuh* ebuli, herbe 626_{25}, *flins* silex 657_{16}, *friskinhc* [1]) hostia 629_{42}, *friskinch* 641_{32}, *grintil* temo 627_{28}, *grintil* themo 637_{61}, *hornuz* scrabro 644_{4}, *hûlis*[2]) rusci, genus arboris 635_{26}, *hûof* vngula 636_{72}, *iagahunt* venator [canis] 671_{9}, *chlafod* [3]) crepitus 671_{55}, *cholz* turbo 660_{2}, *chuirnilbov̄* cornus 635_{47}, *lipoum* ornus, arbor 631_{43}, *olm* [4]) stelio 643_{71}, *perg* 670_{72}, *podā* carina 654_{2}, *praht* fremitus 649_{40}, *prahn̈t* fremitu 654_{37}, *prastod* fragor, sonus fracturę 629_{49}, *prort* prora 645_{72}, *reitil* [5]) agitator 650_{20}, *ring* orbis 630_{46} (corona) 665_{35}, *ruaz* fuligine 626_{10}, *selpoum* stjrpe, radice 627_{27}, *sin* ingenium 630_{17}, *snítilinc* surculus, planta 631_{59}, *tobf* turbo 660_{3}, *tragafadam* fibula 653_{27}, *tripil* agitator 650_{20}, *urdrasil* turbo 660_{2}, *uvahc* pontus 666_{69}, *uvint* turbo 641_{22}, *uviruil* [6]) turbo 660_{3}, *uvirt* hospes 655_{51}, *uuirt* 663_{36}, *uurf* impetus 671_{13}, *uvrm* hydra 657_{43}, *zâdal* [7]) egestas 627_{5}, *ceín* harundo 635_{28}, *zuhalinc* pero 661_{45}, *zuotripil* turbo 660_{2}, angar gurgulio 627_{55}, velarin (?) siler 631_{10}, hagan paliurus 626_{1}, huliz (rusco) 626_{5}, hert [8]) solum, terra 632_{63}, piost lac nouum 625_{14}, reitrihtil auriga 631_{4}, thistil carduus 625_{24}, tufstein tofus, tubstein silex 633_{4}, tualm (Letheo-somno) lethargus 626_{56}.

ja-stammen.

alpari populus 626_{14}, *anazari* hortator [9]) 657_{28}, *heilisari* augur 664_{67}, *fedarari* ariete 671_{2}, *phetarari* falarica 665_{72}, *tilli* aneti 625_{20}, *tripari* agitator, usitator ab agendo dicitur 628_{46}, himilezi [10]) laquearibus 647_{68}.

wa-stam.

palo pestis 640_{44} labes 648_{40}.

---

1) '*c* von zweiter hand zugesetzt.' 2) 'von and. hand.' Zie Inl. cap. IV. 3) '*c* auf rasur.' 4) 'von ganz and. hand mit blasser tinte.' Zie Inl. cap. IV. 5) '*itil* teilweise nachgezogen von zweiter hand.' 6) '*l* von zweiter hand auf rasur.' 7) '*l* auf rasur, dies und der circumflex von zweiter hand.' 8) hs. her; de corr. is van St. 9) hs. hortatur. 10) Meest neutr.; vgl. echter accus. plur. himilezza 662_{11}.

Genitief.

a-stammen.

eizzes ulceris 641_{13}, *elefantes* [1]) ebur 626_{42}, *gotes* dii 656_{64}, *hulises* rusci 635_{26}, *mistes* harenę 626_{65}, *m*^{u}*otes* animi 648_{34}, *perages* 669_{27}, *reganes* imbris 663_{18}, *r*^{i}*anges* [2]) cauee 663_{55}, *sinnes* mentis 643_{65}, *stovpes* harenę 637_{14}, reitrihtiles [3]) aurigę 654_{36}.

wa-stammen.

palauues pesti 647_{64}, *sneuues* [4]) 639_{59}.

Datief.

a-stammen.

Uitgang ·*e*. *falle* [5]) fragore 665_{41}, *firste* culmine 649_{22}, *grintile* (obice) 662_{44}, *crintile* obice 645_{13}, *grunte* fundo 649_{62}, *g*^{r}*unte* 652_{43}, *halme* (culmo) 663_{59}, *huote* mitra 653_{48}, *louphe* cursu 637_{28}, *miste* fimo 655_{21}, *munde* (ore) 638_{12}, *parame* gremio 652_{25}, *prahte* fremitu 655_{23}, *prante* torre 660_{53}, *prastode* (sonore) 660_{30}, *pullode* gemitu 638_{29}, 671_{4}, *ringe* corona 655_{40} squama 665_{74}, *ruophe* clamore 629_{43}, *sezale* solio 662_{27}, *sciltfolche* (testudine) 650_{5}, *scoupe* (culmo) 663_{59}, *scriche* cursu 669_{31}, *slage* pulsu 642_{34}, *slagode* pulsu 661_{53}, *sliphe* lapsu, cursu 648_{69}, *spinte* aruina 661_{24}, *spioze* cuspide 649_{3}, *spize* uertice 636_{19}, *spiz*^{z}*e* uertice 635_{40}, *spizze* murice 654_{58}, *strite* sedicione 668_{24}, *teile* parte 663_{16}, *trempile* trabea 659_{14}, *tufsteine* pumice 654_{65}, *tuost*^{ei}*:ne* pumice 644_{72}, *undanche* (procella) 661_{12}, *unliumu*^{n}*te* fama 653_{38}, *úrspringe* [6]) caput 644_{70}, *uuagane* trioni 639_{68}, *vvâge* gurgite 641_{3}, *uuesle* uice 657_{32}, *vvine* [7]) [passo] 631_{65}, *vviphile* uertice 633_{65}, *uuiphile* coma 658_{59}, *uvite* [8]) (ilice) 654_{14}, *vuiuvinte* turbine 629_{25}, *uvrphe* ictu 659_{9}, *zeine* harundine 670_{33}, *zitarphinne* pectine 657_{66}, *zoŏme* [9]) (flagello) 661_{56}, leime (crerta) glarea 627_{42}, molte puluere 627_{46}, (zi)site rite 635_{5}, uvinte (turbine) 645_{68}.

---

1) '*e* aus *o* corr. zu ergänzen ist *bein*.' 2) 'die correcturen von zweiter hand.' 3) hs. reitlihtiles; de corr. is van St. 4) 'das erste *s* nachträglich eingefügt.' 5) '*e* aus *a* radiert.' 6) 'construiert nach dem folgenden unde.' 7) In de glosse *gisotanemo vvine* passo. 8) In de glosse *eichimemo uvite*. 9) 'das erste *o* auf rasur von zweiter hand.'

Uitgang -*a*. *laza* discrimine, spatio 654$_{40}$, *suertstapa* (mucrone) 661$_{35}$, fluga lapsu 651$_{33}$, scuzza iactu 632$_{15}$, truncha haustus [1]) 643$_{69}$.

Uitgang -*i*. *chrouvili* tridenti 626$_{34}$; Graff IV, 585 leest *chrouvile*.

ja-stam.

ph&carare [2]) ariete 650$_{26}$.

Accusatief.

a-stammen.

dægonod miliciam 663$_{35}$, *doz* sonorem 638$_{10}$, *dunst* [3]) tenorem 666$_{66}$, *farm* filicem 632$_{45}$, *fluc* remigium [alarum] 656$_{12}$, *gang* gradum 637$_{57}$, *girih* poenam 671$_{61}$, *cart* chorum 657$_{24}$, *heilisod* augurium 646$_{55}$, *herd* [4]) solum, mensam 658$_{63}$, *hertuon* senatum 646$_{64}$, *chlingilod* tinnitős 642$_{47}$, *cholz* buxum 660$_{8}$, *laazi* (?) amenta 665$_{63}$, *limboum* ornum 667$_{51}$, *mast* malum 655$_{36}$, *mistil* uiscum 656$_{29}$, *pil* (in *pilgipit* substitit) 667$_{45}$, *pisuvich* [5]) dolos 644$_{60}$, *praht* strepitum 646$_{61}$, *prant* torrem 670$_{19}$, *prort* proram 643$_{11}$, *ring* orbem 642$_{59}$, 667$_{24}$, *sin* mentem 653$_{64}$, 667$_{39}$, *slag* iugulum 667$_{3}$, *stal* (in *stalgip* absiste) 663$_{5}$, 668$_{31}$, *trôst* spem 650$_{66}$, *trost* 664$_{62}$, *unliumunt* famam 657$_{27}$, *vuiphil* comam 643$_{21}$, *zuitarn* nothum 665$_{71}$, helligot manis 653$_{74}$, ring spiram 632$_{31}$, trost spem 646$_{16}$, uuiehpoum (casias) 633$_{2}$, uvint auras 638$_{7}$, uviphil [aera] summum 632$_{14}$, vuoft [6]) [luctum] 659$_{57}$.

wa-stam.

palo [7]) (pestem) 637$_{45}$.

Instrumentalis (?).

a-stammen.

Uitgang -*u*. Misschien (in) ringv (in) orbem 635$_{14}$, vgl. Graff IV, 1167.

Uitgang -*o*. ranto umbone 650$_{39}$.

---

1) 'haustu Ed., s. die varr.' 2) 'am ersten *r* radiert und teilweise nachgezogen von zweiter hand.' 3) 'der punct unter *d* gehört zweifellos zum lat. texte als interpunction.' 4) hs. *hero*; de corr. is van St. 5) vgl. nom. plur. *pisuicha* 645$_{3}$. 6) In de glosse vuoft machentun luctificam 659$_{57}$. 7) '*o* auf rasur.'

Pluralis.

Bij de opgave van het meervoud der mannelijke zelfst. nw. heb ik de verdeeling in *a*- (*ja*-, *wa*-) en *i*-stammen, waartoe ook de oorspronkelijke *u*-stammen behooren, in het oog gehouden. Blijkbaar komen van sommige *a*-stammen analogievormen naar de *i*-declinatie voor; waar dit het geval is, heb ik die vormen bij de *i*-stammen ingedeeld.

Nominatief.

a-stammen.

grvonspehta [1]) meropes 642_{13}, *chofa* (?) nexus 640_{49}, *loufa* cursus 655_{28}, *pâsocha* (?) [2]) pero 661_{45}, *pisuicha* [3]) doli 645_{3}, *uveidispioza* uenabula 653_{24}, flegila (tribul$\overset{a}{\text{ę}}$) 627_{18}, turda auenae 627_{12}.

ja-stam.

tûmara (salii) 662_{56}, analogievorm naar de *a*-stammen.

wa-stam.

palauva (pestes) 627_{48}.

i-stammen.

drisspissi (tripodes) 654_{32}, *pogascheidi* (corithi) 666_{44}, *slegi* plagę 660_{9}, *strichi* zonę 628_{16}, *vurmi* hydri 641_{70}.

Genitief.

a-stammen.

Uitgang *-o*. *segalpoumo* [4]) antemnarum 652_{32}, *truhctingo* [5]) procorum, pronubarum 669_{62}.

Uitgang *-a*. uvizintuoma (?) uatum 663_{53}.

Datief.

a-stammen.

Uitgang *-un*. *gih^{e}izun* [6]) dictis 663_{57}, *cherun* ([ad] diuorcia) 665_{13}, *lochun* crinibus 645_{31}, *masarun* nodis 662_{41}, *pisuvichun* dolis 647_{52},

---

[1]) 'nachgezogen von zweiter hand.' [2]) '*o* aus ? *u* corr.' [3]) '*a* von zweiter hand aus ? *i* corr.' [4]) 'das letzte *o* von zweiter hand.' [5]) 'am *c* radiert.' [6]) 'die correcturen von zweiter hand.'

riⁿgun (?) [1]) hamis 654_{72}, *solun* uolutabris 640_{34}, *úrsloufun* exuuiis 640_{67}, *vuaganun* (pilentis) 663_{66}, *zúgilun* habenis 634_{46}, duerahstuolun transtris 651_{44}, spizun (iugis) 651_{17}.

Uitgang *-en*. *ritmusen* numeris 657_{64}, *spiscen* ueribus 635_{8}, *ursloufen* exuuiis 650_{19}.

Uitgang *-in*. *rigin* (?) hamis 652_{16}, *ringin* (?) torquibus 644_{23}, *riⁿgin* (?) [2]) circensibus 663_{56}, *ringin* (?) spiris 671_{36}, *selpomin* stirpibus, radicibus 631_{31}, *sinnin* [3]) ingeniis 632_{39}, zeinin (?) [4]) 651_{4}.

ja-stam.

saccharun rogis 645_{30}.

i-stammen.

furipuogin [5]) pectoribus 659_{35}, *slegin* ictibus 638_{34}, *tunstin* procellis 638_{51}, *uvirtin* hosbitibus 667_{74}.

Accusatief.

a-stammen.

jeima spumas 641_{7}, *husgota* penates 643_{32}, *huscota* [6]) (penates) 636_{1}, *chezila* lebetas 652_{14}, *locha* comas 631_{6}, *na^ppha* [7]) (cymbia) 655_{2}, *uochumila* racemos 631_{35}, *podama* (carinas) 635_{46}, *potacha* cadauera 641_{73}, *prittila* habenas 631_{5}, *pharricha* (estîua) 641_{23}, *ringa* orbes 629_{36}, *segala* uela 629_{52}, *sŏa* (?) [8]) sucos 631_{33}, *spizza* capita [montis] 656_{68}, *tarta* [9]) (cesa) tela 663_{63}, *vviphila* flagella 633_{73} summa 639_{7}, *uuiphila* capita 665_{65}, *zeinna* calamos 634_{36}, *zǔgila* [10]) retinacula 631_{3}, *zvgila* lora 637_{12}, *zuoga* brachia 633_{69}, 634_{51}, 670_{7}, intuoma(?) exta 632_{55}, napfa cimbia 651_{12}.

ja-stam.

himilezza laquearia 662_{11}.

i-stammen.

uŏazi [11]) pedes 631_{68}, *gengi* gressus 637_{16}, *huôti* galeros 661_{43}, *plichi* flammas 657_{44}, *scefti* spicula 660_{51}, *síti* artes 637_{6}.

Het woord *sêo*, oorspronkelijk een *wi*-stam, heeft in deze glossen

---

[1]) 'die corr. von zweiter hand.' [2]) 'die correcturen von zweiter hand.' [3]) 'vom schreiber des lat. wortes.' [4]) '*einin* von zweiter hand.' Staat in het hs. bij virgulta; 'die gl. gehört zu hastilibus.' [5]) Staat in het hs. bij monilia; 'glossiert das vorhergehende pectoribus.' [6]) 'von zweiter hand?' [7]) '*p* von zweiter hand eingefügt.' [8]) 'darauf rasur.' [9]) 'ursprünglich stand *tarttela*, ein *a* ist nachträglich hineincorr.' [10]) 'die corr. von zweiter hand.' [11]) '*ŏ* von zweiter hand aus *u* corr.'

de volgende vormen: nom. sing. *seo* [1]) lacus 641_{25}; plur. nom. *sêa* lacunę, fosse 639_{53}; datief *seuvan* stagnis 629_{60}; accus. *sea* lacus 632_{35}, sea lacus 629_{55}. Over de samenstelling *gartse*, zie § 38.

B. DE ZWAKKE VERBUIGING.

§ 33. Eene verdeeling in *an-* en *jan*-stammen heb ik bij deze glossen achterwege gelaten. Immers, de *j* van het oorspronkelijke suffix *jan*- is nog slechts hier en daar te herkennen uit den umlaut der voorafgaande vocaal, maar is voor het overige verdwenen, behalve in het woord *innapurium* indigetes 630_{64}.

Singularis.

Nominatief.

drûpo uuam 645_{59}, *fendo* pedes $661_{21, 36}$, *gismacho* sapor 633_{30}, *gomo* vir 667_{35}, *miltinamo* cognomen 646_{33}, *premo* asylo 637_{39}, *rito* febris 641_{19}, *rocho* colo 663_{10}, *scado* fortuna 646_{20}, *scîmo* acies 630_{7}, *svêrado* dolor 641_{17}, *suipogo* [2]) fornice 657_{62},. *treno* [3]) fucus 644_{3}, *záto* iuba 636_{70}, *zello* (turbo) 660_{3}, heimo (cicadę) 639_{20}, chempho [4]) 655_{31}, chrafo dente 656_{10}, piugo sinus 632_{13}, pogotrago arcitenens 651_{13}, premo monstro 637_{44}, rocho colo 662_{5}, ûvo bubo, auis 654_{9}, zuocko (?) palmite 626_{8}.

Genitief.

angvezzin [5]) pabulę 642_{4}, *chressin* tymbrę 642_{24}, *uuillin* uoti 669_{42}.

Datief.

Uitgang *-in*. *guomin* palato 640_{7}, *grapin* aggere 658_{70}, 659_{5}, *krapin* aggere 664_{18}, *chnioradin* poplite 666_{17}, *chnodin* nodo 631_{49}, *cholpun* [6]) cestu 636_{21}, *pinasougin* thimo 646_{70}, *piugin* conuexo 646_{40}, *rivmin* (habena) 660_{6}, *utrin* ubere 660_{42}, rivmin habena 665_{50}, skʰesin murice 654_{58}.

Uitgang *-en*. *suibogen* testudine 635_{55}.

Uitgang *-un*. plicholpun (cęstu) 654_{29}.

---

[1]) sing.? lacus is nom. plur. [2]) hs. *suipago*; de corr. is van St. [3]) 'von ganz and. hand mit blasser tinte.' [4]) In de glosse: victorem der nu vuas chempho. [5]) gen. sing.? pabulae (d. i. papulae) is nom. plur., maar ik vermoed dat de glossator zich vergist heeft. [6]) dh. *cholpin*, der punct von zweiter hand.'

Accusatief.

rudun molossum 640_{28}.

Pluralis.

Nominatief.

Uitgang *-un.* *fordrun* patres 659_{72}, *phlechun* maculę 630_{45}, *violgartvn* uiolaria 642_{25}, *innapurium* indigetes 630_{64}, *slitun* traheae, genus uehiculi 627_{20}, herrun proceres 648_{7}.
Uitgang *-on.* *sceron* talpae 627_{52}.

Genitief.

rantpogono umbonum 661_{28}.

Datief.

Uitgang *-un.* *flechhun* maculis 636_{42}, *flechun* maculis 640_{9}, *haparun* [1]) auenis 628_{14}, *staphun* plantis 668_{71}, *zátun* [2]) uillis 641_{4}, *zatun* [2]) uillis 644_{74}.
Uitgang *-on.* *khamon* (lupatis) 638_{16}, *zaton* [3]) uillis, lanis 640_{5}.

Accusatief.

angvn spicula 642_{55}, *fladun* (fauos) 629_{41}, *fládun* (liba) 658_{62}, *grapun* moles 650_{29}, *chāpun* cristas 652_{18}, *piugun* sinus 645_{10} conuexa 656_{40}, 658_{21}, 666_{54}, *torsun* (thyrsos) 660_{11}, *trenun* fucos 643_{45}, *uuîsun* duces 642_{7}, mûttun (?) horrea 627_{50}, pheforceltvn (liba, libamina) 635_{6}. sporun talaria 653_{51}.

II. NEUTRA.

A. DE STERKE VERBUIGING.

§ 34. Bij de onzijdige woorden der sterke declinatie, die in deze glossen voorkomen, is de verdeeling in *a-*, *ja-* en *wa-*stammen voldoende. Van *u*-stammen is niets overgebleven, van *i*-stammen slechts een spoor. De *s*-stammen heb ik afzonderlijk vermeld. Braune, ahd. gr. [2] § 196 anm. 4 vestigde reeds de aandacht op den meervoudsvorm *wihtir*, die 2 maal in deze glossen voorkomt. Naast *harun* 640_{4}, *a*-stam, staat tweemaal *harir* 639_{3} en 656_{44}, op de laatste plaats door Steinmeyer uit *harint* gecorrigeerd.

---

[1]) 'das zweite *a* von zweiter hand aus *u* corr.' [2]) Ik beschouw deze vormen, evenals *zaton* 640_{5}, als masc., daar *záto* 636_{70} voorkomt. [3]) '*a* aus *o* corr.'

Singularis.

Nominatief.

a-stammen.

fach (?) siluis 625_{19}, *fogalhus* auiaria 635_{38}, *gipór* proles 636_{31}, *gipor* soboles 638_{74}, *hol* spelunca 651_{69}, *moltpret* (dent^{a}lia) 627_{30}, *pleh* brattea 656_{33}, *rep^{a}plat* [1]) (pampinus) 630_{41}, *sez* sedes 642_{8}, *sprahhus* curia 659_{12}, *urloup* fas 628_{41}, *zorn* dolor 637_{7}, 662_{40}, giduinc [2]) (fauces) 628_{4}, girit equitatus 663_{46} ala 669_{2}, heripouchan signum 661_{32}, ruodar palmula 654_{44}.

ja-stammen.

Uitgang *-i.* *anasûni* [3]) frons 634_{55}, *epanoti* ęquore 658_{13}, *farmahi* [4]) filicum 638_{68}, *gimundi* ore 652_{64}, *girusti* machina 648_{29}, (pila) 666_{4}, *gisemini* agmen 633_{57}, *gizimperi* [5]) (materies) 668_{21}, *hivuiski* domus 636_{10}, *lenti* (statio) 645_{12}, *sumpri* calathis 662_{6}, *ungifuori* tempestas 668_{32}, *ungivuitiri* hiemps 629_{26}, *urliugi* (tempestas) 659_{17}, *vueppi* telae 628_{60}, *uuidar̥mo̥ti* [6]) iniuria 664_{30}, saharahi [7]) (carice) 638_{33}.

Uitgang *-e.* *pilide* imago 642_{36}.

Genitief.

a-stammen.

gipores stirpis 644_{26}, *lides* laticis 632_{49}, *loupes* nemorum, siluarum 638_{25}, *rades* [8]) 637_{67}.

ja-stam.

Uitgang *-as.* ciheizsas [9]) promissi 661_{2}.

Datief.

a-stammen.

Uitgang *-e.* *dinchuse* foro 662_{69}, *girite* milite 668_{61}, *glocinpare* electro 641_{54}, *hare* seta 661_{39}, *hor^{n}e* [10]) cornu 635_{7}, *loche* ore 650_{21}, *loupe* fronde 631_{14}, *rehte* iure 665_{62}, *rosse* equo 653_{34}, *saphe* (subere) 661_{61}, *spile* certamine 655_{7}, *ungimeze* (?) 665_{21}, *uuichiline* penso 663_{12}, *vvntre* monstro 637_{44}, huore rapto 653_{49}.

---

1) 'die corr. von zweiter hand.' 2) Kan masc. zijn; fauces is meestal plur. tantum. 3) Onjuist vertaald, zie Inl. cap. VII. 4) 'von zweiter hand nachgezogen.' 5) 'die puncte von zweiter hand.' 6) 'die correcturen von zweiter hand.' 7) hs. sarahi; de corr. is van St. 8) De glosse luidt: gementem [rotam] *cherrentes rades.* 9) Zeker gen. sing. van *'daz ciheizsi,'* niet van *'dër ciheiz.'* 10) 'die corr. von zweiter hand.'

Uitgang *-a.* *sedala*, in: *zi sedala gangentero* ad cadentem [solem] 633_{72}.

ja-stammen.

Uitgang *-e.* *ente* fundo 649_{62}, *giruste* (tormento) 669_{7}, 671_{54}, *gisemine* agmine 639_{58}, *ungiuvitire* grandine 653_{19}, gisidile consessu 655_{8}, urlivge (diluvio) 659_{19}.

Uitgang *-a.* pilida more 655_{60}.

wa-stam.

stroe culmo 663_{59}.

Accusatief.

a-stammen.

dahc tectum 639_{26}, *ferh* animam 643_{59}, *fioatar*[1]) uictum 639_{14}, *gitroc* monstrum 649_{8}, *givuel* massam 628_{50}, (*pi*)*gold* auro 647_{12}, 657_{56}, *gras* geramen 642_{46}, *îs* glatiem 639_{52}, *lachan* pallam 647_{61} clamidem 652_{23}, *opaz*[2]) 661_{58}, *ruodar* clauum 656_{7}, *stiurruodar* clauum 654_{48}, muodar aluum 640_{53}.

ja-stammen.

givúori honorem 644_{54}, *heri* (agmen) 664_{20}, *petti* cubile 630_{39}, *ungivuitiri* hiemem 630_{1}, gisidili consessum 655_{24}.

Pluralis.

Nominatief.

a-stammen.

girit alę 653_{20}, *gisig* stagna 642_{15}, *légar* lustra 635_{58}, *leid* uulnera 666_{30}, *ophar* sacra 648_{49}, *proz* gemmę 631_{48}, *sang* orgia 653_{61}, *sloz* claustra 650_{24}, *vvichorn* classica 636_{13}, giscoz (Aclydes) 661_{55}, chelor (palearia) 636_{40}.

s-stammen.

holir spelunce 637_{37}, *pretir*[3]) tabulata 650_{14}, *vvihtir* animalia 644_{45}, farhir nati (sc. suum) 651_{62}, uuihtir animalia 664_{52}.

ja-stammen.

enti ora 633_{18}, *gimundi* ora 658_{31}, *givuagi* talenta 667_{19}, *môrbêri* moris 626_{3}, *stuchi* crustę 639_{47}, gisemini (agmina) 640_{50}, ungifuori dispendia 652_{10}.

---

[1]) '*f* aus corr. und rasur von zweiter hand, von der auch die andern correcturen herrühren.' [2]) In de glosse: (maliferae) *opastragun*. [3]) '*pr* und *t* nachgezogen von zweiter hand.'

Genitief.

a-stammen.

Uitgang *-o*. *horno* [1]) tubarum 649_{27}.
Uitgang *-a*. *spreida* (?) fruticum 631_{21}.

Datief.

a-stammen.

Uitgang *-un*. *flevgarun* [ad] portas 643_{42}, *flovgarvn* [ad] limina 644_{10}, *uolchun* [2]) [ad] turmas 637_{65}, *harun* setis 640_{4}, *lopun* frondibus 634_{43}, *pechinun* labris 670_{38}, *piͤrun* [sorbis] 639_{66}, *vvihhusun* [ad] donaria 641_{59}.

Uitgang *-in*. *feridin* [3]) remigiis 627_{65}, *flogarin* (?) foribus 644_{25}, *volchin* (?) cateruatim 641_{72}, *gisigin* (?) [ad] stagna 639_{21}; sommige dezer vormen moeten zeker adverbiaal worden opgevat.

s-stammen.

Uitgang *-un*. *holirvn* speluncis 644_{63}, *holirun* latêbris 651_{35}.
Uitgang *-on*. *holiron* latebris 641_{68}.

ja-stammen.

Uitgang *-un*. inadrun extis 630_{58}.
Uitgang *-en*. gisaltalscirren (?) faleris 655_{13}.
Uitgang *-in*. *gimundin* [per] ora 646_{22}, *inhusin* (aditis) 649_{42}.

Accusatief.

a-stammen.

dâh [4]) tecta 635_{21}, *fár* portus 632_{37}, *férach* animas 641_{41}, *ferah* animas 651_{22}, *flougar* [5]) aditus 642_{28}, *folch* cohortes, multitudines 633_{54}, *girit* alas 669_{33}, *gisig* stagna 640_{55}, *héil* omina 641_{16}, *heil* [6]) omina 651_{54}, *hvor* furta 644_{61}, *inpot* mandata 659_{33}, *impot* responsa 665_{11}, *láchan* aulea 636_{27}, *leger* lustra 653_{30}, *lid* latices 641_{49}, *lôn* prȩmia 636_{38}, *opfar* sacra 629_{37}, *opahar* [7]) inferias 667_{18}, *proz* gemmas 634_{19}, *sápoh* (?) [8]) esseda 638_{13}, *seil* [9]) (rudentes) 652_{57}, *sivd* (?) (defruta) 644_{18}, *spreid* sarmenta 635_{20}, *uvâr* leges 657_{57}.

---

[1]) 'das erste *o* von zweiter hand.' [2]) hs. *uuolchun*; de corr. is van St. [3]) 'am *in* radiert.' [4]) l. *dah*. [5]) *flougar* staat hier tweemaal in het hs. [6]) hs. *heio*; de corr. is van St. [7]) 'die puncte von zweiter hand.' [8]) '*h* scheint von zweiter hand.' [9]) hs. *scil*; de corr. is van St.

s-stammen.

Uitgang *-ir*. *harir* setas 639_{3} saetas 656_{44} [1]), *tamir* dammas 640_{33}, holir domos 627_{49}, pletir [2]) stipulas 629_{28}, redir currus 627_{35}.

Uitgang *-er*. *holer* latebras 670_{34}.

Uitgang *-ar*. *-hólar* latebras 633_{10}.

ja-stammen.

anasivni ora 636_{17}, *gimvndi* ora 644_{30}, *gimundi* :ostia 646_{57} hostia 655_{6}, *giroufi* [3]) 649_{48}, *givvicki* competa 634_{63}, *heidperi* uaccinia 625_{21}, *inov*ᵇ*li* [4]) uiscera 641_{74}, *ougili* oculos 631_{45}, *pramahi* uepres, spinas 628_{45}, *quvrnalperi* [5]) corna 631_{24}, *stúchi* fragmenta 644_{41}, *stǒchi* [6]) uiscera [montis] 652_{42}, *tammili* dammas 629_{13}, *ungivvitiri* hiemes, frigora 633_{67} uentos 639_{11}, *uveppi* telas 653_{56}, *vuicchili* pensa 629_{69}, *vuizzi* manes 658_{18}, gimundi hostia 652_{61}, gisprachi quę [sc. verba] 653_{70}.

Van het woord *meri*, volgens Sievers, Beitr. V, 107 een neutrale *i*-stam, komt de datief voor in: *in demo meri* aequore 628_{29}; vgl. echter Braune, ahd. gr.[2] § 202 anm. 1.

B. DE ZWAKKE VERBUIGING.

§ 35. Hiertoe behoort alleen de dat. sing. van het woord *herza*, in (*zi*)*herzin* cordi 665_{56}.

III. FEMININA.

DE STERKE EN DE ZWAKKE VERBUIGING.

§ 36. De vrouwelijke zelfst. nw. heb ik tot drie afdeelingen gebracht: 1°. de *ô*- en *ôn*-stammen, waaronder de *jô*- en *wô*-stammen begrepen zijn; 2°. de zelfst. nw. op *-î*; 3°. de *i*-stammen. De *jô*-stammen afzonderlijk op te geven, heb ik niet noodig geacht, daar ze zich in niets onderscheiden van de *ô*-stammen. Zij zijn slechts herkenbaar, doordat de *j* van het suffix wijziging van *e* tot *i* veroorzaakt heeft, b.v. *hilphono* 665_{39}, of umlaut eener voorafgaande *a* en verdubbeling

---

1) hs. *harint*; de corr. is van St. 2) 'darnach rasur.' 3) 'übersetzt ein zu ferunt zu supplierendes subst.' De Lat. woorden luiden (Aen. II, 374—75): alii rapiunt incensa feruntque Pergama', waarbij Ladewig-Schaper aanteekenen: „rapiunt feruntque. Diese verba werden, wie *ἄγειν καὶ φέρειν*, häufig verbunden, um das völlige ausplündern zu bezeichnen." 4) 'die corr. von zweiter hand.' 5) 'die corr. von zweiter hand.' 6) 'die corr. von zweiter hand.'

van den medeklinker kon bewerken, b.v. *hella* 652_5, *huttvn* 646_{60}, îssa 639_{54}.

De *wô*-stammen wijken in niets van de *ô*-stammen af.

De substantiva op *-î* (Got. *-ei* en *-eins*) zijn vrij talrijk. Hunne declinatie is die van het gewone paradigma. Daar de quantiteit van den uitgang nergens wordt aangeduid, zou men sommige, vooral die op *-nussi*, kunnen rekenen tot de neutrale *ja*-stammen, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 201 anm. 1 en § 213 anm. 1. Maar, daar in den regel de naamvallen der Latijnsche en der Duitsche woorden met elkaar overeenkomen, en de Lat. ablativus door den datief wordt uitgedrukt, zou de *i* van den uitgang der Duitsche woorden herhaaldelijk als *ie* moeten worden beschouwd, wat niet onmogelijk is, maar toch zeer zelden voorkomt, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 198 anm. 3. Ik beschouw ze daarom als substantiva op *-î*.

Wat het meervoud dezer zelfst. nw. betreft, heb ik mij meestal gehouden aan het getal van het Latijnsche woord, ofschoon ik er sterk aan twijfel, dat we in alle gevallen het Duitsche woord als meervoudsvorm mogen opvatten. Of b.v. *sterichi* robora 661_{15} een nom. pluralis, en *meinsuveridi* periuria 630_{66} een accus. plur. is, en niet nom. en accus. sing., is zeer twijfelachtig. Zeer zeker enkelvoudsvormen zijn b.v. chuili frigora 625_8, *magari* ieiunia 637_{23}; frigora is een plur. tantum; *magari* kan geen meervoud zijn.

Soms wisselen *ô*- (*-idô-*) stammen af met substantiva op *-î*; de volgende voorbeelden komen in deze glossen voor:

rvdvn scabiem 638_{70} en *rivdi* scabie 633_{13}.
arpolgannvssidv 642_{50} „ *arpolganvssi* 642_{67}.
zierida 666_{48}, 668_{23} „ *zieri* 661_{34}.
givuntanussida 638_6,
givuntannussida 655_4 en *giuvntnussi* 648_{65}.
unreinnodo 642_1 „ reini 653_{65}.

Bij de *i*-stammen valt alleen op te merken, dat ze vermeerderd zijn met een aantal *u*-stammen; voor 't overige wijken ze niet af van de gewone declinatie. Vermeldenswaard zijn alleen de vormen *hazisa* Heymenides 628_{51}, *hazisa* (furias) 636_{33}, maar *hazusi* dirę 671_{35}. Zij wijzen op de oudere vormen *hagazissa* en *hagzus*; het eerste is een *ô*-, het tweede een *i*-stam.

Bij de declinatie der feminina heb ik niet, zooals bij de masculina en de neutra, eene verdeeling gemaakt in sterke en zwakke vormen. Van den nom. sing., den gen. en dat. plur. toch, is het moeilijk te zeggen, tot welke verbuiging ze behooren; bij de overige naamvallen heb ik de sterke en de zwakke vormen onmiddellijk na elkaar vermeld.

Alleen van de volgende nominatieven kan met zekerheid gezegd worden, tot welke declinatie ze volgens deze glossen behooren:

phalanza regia 630_{68}.	accus. plur. (*zi*)*phalanza* (ad)pretoria 642_{57}.
scara legio 633_{56}.	dat. sing. *scaro* agmine 663_{47}. „ „ scaro agmine 639_{33}.
stûda silua 631_{18}.	nom. plur. *studun* tecta 653_{36}.
repa $631_{66,67}$, 632_{4}.	accus. sing. *repun* 628_{58}, 633_{63}.
trivua fides 654_{28}.	dat. sing. *triu°o* fide 659_{24}. accus. sing. *triva* fidem 643_{63}. *trivua* fidem 655_{48}. triuva fas 651_{11}, vgl. dat. sing. untríuo crimine 648_{36}. accus. sing. *untrivua* fraudem 630_{48}.

Sterke en zwakke vormen wisselen met elkander af in de volgende woorden:

gen. sing. *hovvua* uomeris unci, curui 633_{17}.	dat. sing. *hovun* curuo [dente] 635_{17}.
gen. sing. *minno* tedę 653_{5}. dat. sing. *minno* dulcedine 668_{60}.	dat. sing. *minnvn* amore 638_{61}.
dat. sing. *helua* palea 627_{59}. Graff IV, 845 vat dezen vorm op als nom. sing., maar ten onrechte; palea is hier ablativus.	nom. plur. *helavun* paleę 637_{30}.
dat. sing. *sénvua* neruo 644_{48}.	dat sing. *senauvn* neruo 665_{60}.
dat. sing. *halpo* regione 659_{15}. accus. sing. *halpa* (axem) 639_{38}.	dat. sing. *halpun* axe 650_{31}.
accus. sing. *scala* cratera 636_{11}.	accus. plur. *scalun* (conchas) 634_{27}.
accus. sing. *zila* uersum 643_{27}.	dat. sing. *zilun* ordine 655_{3}. zilun ordine 664_{5}.
accus. sing. *flachala* signum 652_{28}. nom. plur. *fachala* tedę 626_{9}.	accus. plur. *fachulun* (tedas) 635_{39}.

Singularis.

Nominatief.

ô- en *ôn*-stammen.

Een oorspronkelijke nominatiefvorm kan *muoz* zijn, in de uitdrukking *muoz ist* licet 628_{10}. Naast *muoz* staat *mvoza* in *mvoza ist* licet 642_{51}. Elders wordt licet vertaald door *muoz°n* 645_{48}. In de

aanteekening op deze plaats zegt Steinmeyer: „Graff fasst die form als erste person pl.;" — zie Sprachschatz II, 905 — „vielleicht aber ist das subst. gemeint, scil. *sint*." Met het oog op de beide bovengenoemde plaatsen is deze opvatting wel de juiste; ook uacat 667_{37} wordt door *ist* vertaald, wat Steinmeyer terecht aanvult: *ist muoza*. Andere nominatieven zijn:

alba (?) [1]) infula 650_{2}, *aruvêli*^{d}*ta* delectus 636_{52}, *aruv́ntinussida* (experientia) 644_{50}, *biba* tremor 638_{44}, *drôscha* [2]) [turdus] 656_{30}, *giuuerida* (industria) 638_{17}, *giuvrfida* iactura 650_{58}, *chasibora* (fiscina) 628_{38}, *chreta* bufo 627_{53}, *linta* tilia 627_{31}, *loupa* scena 636_{24}, *mâsa* cicatrix 634_{61}, *mazaltra* [3]) acer 648_{43}, *nestila* tenia 659_{66}, *nusca* (?) fibula 653_{27}, *phalanza* [4]) regia, altitudo, thronus 630_{68}, *pipinvnga* pauor 637_{9}, *ringa* fibula 670_{11}, *rîostra* stiua 627_{34}, *scara* legio 633_{56}, *scarua* mergis 654_{34}, *scizzata* proluuies 651_{32}, *scruntussa* (rima) 663_{1}, *spinna* [5]) aranea 644_{7}, *stornvnga* stupor 641_{55}, *stûda* silua 631_{18}, *stunta* hora, dies 630_{24}, *trennila* (turbo) 660_{3}, *uparuengida* supersticio 662_{31}, *uparfengida* 671_{24}, *vuuila* (noctua) 630_{12}, *uvarza* amor 654_{21}, *uuotunga* furor 646_{49}, *zelga* regio 626_{41}, *zierida* insigne 666_{48}, îssa (stiria) 639_{54}, livpa, gratia 657_{67}, olidrŏsa amurca 627_{61}, pua¢ha fagus 627_{33}, repa psithia 631_{66} (lagaeos) 631_{67} bumasthe 632_{4}, tagarota aurora 628_{32}, trivua fides 654_{28}, uvanna uannus 627_{24}. Tot de „movierte feminina" (Braune, ahd. gr.[2] § 211) behoort *uuirtun* hospita 639_{49}.

Subst. op *-î*.

anauvani instar 658_{49}, *arpolganvssi* [6]) motus 642_{67}, *dichi* seges 660_{64}, *gihaphti* (?) nexę [trabes] 646_{72}, *gilihnussi* instar 661_{52}, *ginuhtsami* copia 647_{20}, *guoti* [7]) pietas 650_{1}, *huldi* gracia 659_{23}, *chleini* experientia, cognitia 626_{30}, *mămontigi* indulgentia 634_{24}, *nezi* liquor 641_{30}, *sézi* [8]) satio 634_{8}, *sezi* statio 642_{9}, *stédir* (?) (l. *stédi*?) (statio)645_{12}, *unuuatilihi* illuuies, coenositas 652_{47}, paldi spiritus 655_{54}, pisehini cultus 662_{61}, reini pudor 653_{65}.

i-stammen.

diot gens 632_{16}, *diot* 634_{64}, *folleiz* [9]) fortuna 641_{11}, *chêlasvht* tussis 641_{42}, *noth* uis 642_{30} [10]), 660_{34}, *nôt* fortuna 664_{17}, *runst* alueus 627_{70},

[1]) '*b* von zweiter hand corr. aus *p*.' [2]) De glosse luidt: „uiscum *mistil*. uiscus nascitur de fimo turdelarum auivm id est *drôscha*." [3]) In de glosse: „(acernis) acer *mazaltra* inde dicitur." [4]) 'über *an* rasur eines circumflexes.' [5]) 'von ganz and. hand mit blasser tinte.' [6]) '*ss* aus corr. von *z*.' [7]) '*o* aus corr.' [8]) Onjuiste vertaling van satio, vgl. Inl. cap. VII. [9]) Soms masc. [10]) Op deze plaats '*t* aus ansatz von *h*.'

suht tempestas 641_{24}, *unchust* scelus 668_{30}, *unst* [1]) nimbus 637_{14}, *uuat* uestis 646_{58} uestes 659_{27}, *uv̂at* (l. *uvât*) uestis 651_{3}, *vvrz* herba 644_{20}, *zagaheit* ignauia 669_{35}, chust delectus 636_{52}, folleist [2]) fauor 655_{25}.

Genitief.

ô-stammen.

Uitgang *-a*. *hovvua* uomeris unci, curui 633_{17}.
Uitgang *-o*. *minno* tedę 653_{5}, *tualo* morę 664_{55}.

i-stammen.

farti fugę 651_{25}, *lusti* flammae 653_{8}, *runsi* (amnis) 657_{68}, *uuati* uestis 664_{10}.

ôn-stammen.

luuinun lupini 626_{54}, uuichun (uitiae) 626_{51}.

Datief.

ô-stammen.

Uitgang *-u*. *arpolgannvssidv* motu 642_{50}, *gifluszidu* [3]) luxu 637_{31}, *inphuntnussidu* adtactu 659_{64}, gilegidu (situ) 626_{46}.

Uitgang *-o*. *aho* flumine 639_{46} ueste 664_{4}, *halpo* regione 659_{15}, (*zi*) *leipo* (*vvisit*) superauit 633_{24}, *márido* (fama) 636_{37}, *mi&o* precio 657_{58}, *minno* dulcedine 668_{60}, *piruorido* tactu 640_{41}, *pirúorido* adtactu 641_{45}, *rennu*ⁿ*go* [4]) cursu 660_{40}, *runso* alueo 664_{14}, *scaro* agmine 663_{47}, *snophe*-*zungo* singultu 641_{47}, *stachullo* cuspide, hasta 645_{71} cuspide 654_{61} [5]), *stiuro* puppi 652_{27}, *triu*ͤ*o* fide 659_{24}, *unreinnodo* illuuię 642_{1}, *uuarto* statione 664_{51}, runso uertice 630_{57}, scaro agmine 639_{33}, untarsͤceitungo discrimine 652_{58}, untarsceitungo discrimine, spatio 654_{40}, untríuo crimine 648_{36}.

Uitgang *-a*. *hala* siliqua 626_{47}, *helua* palea 627_{59}, (*pi dero*) *racha* (agite) 631_{25}, *sénvua* neruo 644_{48}, *tunna* cratere 635_{53}, dihsila temone 670_{40}, gipugida (flexu) 628_{26}, cheua [6]) siliqua 626_{47}, pivengida amictu 646_{59}, sega (?) sulco 626_{44}.

Subst. op *-î*.

(*pi*) *anauvani* indole 667_{56}, (*z*)*antuvrti* [7]) oracula 631_{17}, (*c*)*antuvrti*

---

[1]) 'von and. hand.' [2]) Kan masc. wezen. [3]) '*l* auf rasur von zweiter hand; das erste *u* könnte auch *o* sein.' [4]) '*e* aus *a* corr. von zweiter hand, von derselben auch ⁿ.' [5]) Op deze plaats 'grösstenteils auf rasur.' [6]) Graff IV, 370 beschouwt *cheua* als nom. sing., maar zonder grond; siliqua is abl. sing. [7]) Deze vorm kan een dat. sing. op *-i* zijn van een neutralen *ja*-stam; vgl. Got. *andawaúrdi*.

coram 647_{19}, *drati* [1]) [torno] 635_{50}, *durri* siti 640_{65}, *frāspōotigi* successu 654_{64}, *gihellanussi* adsensu 636_{36}, (*in*)*gilihnussi* [2]) instar 648_{20}, *giuvntnussi* (uolumine) 648_{65}, *inchqu&ani* (assensu) 661_{16}, *uohaldi* precipiti 650_{10} crepidine 667_{40}, *plodi* formidine 660_{29}, *rivdi* [3]) scabie 633_{13}, *stedi* [4]) statione 666_{61}, *suarzi* (ferrugine) 630_{49}, *techi* tegmine 645_{62}, *tivphi* aluo 635_{51}, *tiuphi* alto 645_{73}, *unchundi* fraᵛde 665_{18}, *uvathlihi* forma 658_{48}, *uueri* (mole) 664_{15}, *vviti* (?) [saltibus] uacuis 637_{36}.

i-stammen.

uarti fugę 628_{61}, *farti* procursu 670_{31}, *fluhti* fugę 628_{61}, 668_{25}, *frāfarti* successu 670_{57}, *gipurti* partu 628_{52}, *gisihti* [ante] exspectatum 639_{32}, *gizūpʰti* 666_{38}, *lusti* luxu 637_{31}, 647_{43}, *runsi* flumine 632_{26}, 662_{15} fluvio 658_{56} aluᵉo 659_{44} corpore 664_{3}, (*in*) *ūmahti* (*uverdanten*) (sub^con^lapsum) 663_{45}, *zagaheiti* desidia 642_{73}, follusti [5]) munere 655_{22}, gotheiti numine 645_{63}, inzihti crimine 657_{12}, runsi aluᵉo 657_{4}.

ôn-stammen.

uillvn (uerbere) 637_{10}, *halpùn* axe 650_{31}, *chnioradun* [6]) poblite 671_{56}, *minnvn* amore 638_{61}, *senauvn* neruo 665_{60}, *sceltun* relatu 665_{52}, *zilun* ordine 655_{3}, zilun ordine 664_{5}.

Accusatief.

ô-stammen.

flachala [7]) signum 652_{28}, *fafloranussida* [8]) excidium 662_{73}, *furihercida* pręcordia 635_{62}, *halpa* (axem) 639_{38}, *marcha* limen 655_{14}, *minza* colocassia 625_{22}, *para* feretrum 667_{72}, *qvenela* serpillum 625_{11}, *scala* cratera 636_{11}, *spraha* ora 649_{64}, *triva* fidem 643_{63}, *trivua* fidem 655_{48}, *untrivua* fraudem 630_{48}, *zila* uersum 643_{27}, stivra puppim 646_{1}, triuva fas 651_{11}.

Subst. op *-î*.

alangi (in) solidum 631_{54}, *magari* ieiunia 637_{23}, *missipuri* (casum) 646_{19}, *preiti* (?) latos [campos] 630_{63}, *stechali* (in) abruptum 670_{67}, *tiuffi* preceps 627_{68}, *tuni* gemitum 666_{2}, *vviᵗẓi* uentrem 643_{14}, *vuiti* (?) laxos [cassis] 644_{6}, *zieri* insigne 661_{34}, gagangenni (?) congressus 655_{64}, gitigi (ingluuiem) 640_{57}, chuili frigora 625_{8}.

---

[1]) In de glosse: [torno] rasile *giscapilih si drati.* [2]) '*ing* von zweiter hand nachgezogen.' [3]) '*v* von zweiter hand auf rasur.' [4]) '*d* durch wurmloch zerstört.' [5]) Soms masc. [6]) Zeker van den nom. *chniorada*; vgl. echter dat. sing. masc. *chnioradin* 666_{17}. [7]) 'die corr. von zweiter hand.' [8]) 'das zweite *f* aus *r* corr.'

i-stammen.

deganheit [1]) bella 653_{1}, *dincstat* forum 635_{69}, *fart* fugam 658_{55}, *folleist* [2]) operam 659_{59}, *folleist* prȩsidium 667_{71}, *fratat* scelus 649_{2}, *lust* (uenerem) 634_{14}, *pinivvirz* melisphilla 642_{44}, *prust* papillam 669_{44}, *runs* pedem 664_{35}, *sckellavvrz* scillam 641_{9}, *scult* meritum 645_{25}, *zagaheit* tristia facta 650_{41}, dincstat (forum) 655_{66}, gisith speciem 649_{55}, gotheit numen 645_{70}, umpivart rotam 658_{20}.

ôn-stammen.

hullun uelamen 647_{48}, 647_{62}, *lanchun* inguem 667_{32}, *repun* uitem 628_{58}, 633_{63}, *rvdvn* scabiem 638_{70}, pruccun pontem 664_{9}.

Pluralis.

Nominatief.

ô-stammen.

fachala tedȩ 626_{9}, *feldchenula* serpilla 642_{23}, *gastuvissida* hospicia 647_{51}, *gipretta* trabes 656_{26} (vgl. Henning, Q. F. 3, 81), *îuva* taxi 633_{46}, *carra* (?) plaustra 627_{17}, *tuala* morȩ 649_{19}.

Subst. op -*î*.

sterichi robora 661_{15}, misschien nom. sing., zie p. 44.

i-stammen.

hazusi dirȩ 671_{35}, *huti* terga 665_{73}, *pigunsti* exorsa 666_{42}.

ôn-stammen.

forahun piceȩ 633_{45}, *gaphun* mitrȩ 665_{58}, *helavun* paleȩ 637_{30}, *huttvn* magalia, pastorum domus 646_{60}, *muoz^{v}n* 645_{48} (zie pag. 45), *sleichvn* traheae, genus uehiculi 627_{20}, *tochun* oscilla 634_{68}, spizzun mine 653_{16}.

Genitief.

ô- en *ôn*-stammen.

hilphono opum 665_{30}, *slahtono* poenarum 665_{6}.

Datief.

ô- en *ôn*-stammen.

Uitgang -*on*. *pluomon* [3]) sertis 654_{16}, *scíntlon* [4]) imbrice 644_{33}, *spizon* pinnis 659_{4}.

[1]) '*h* auf rasur von zweiter hand.' [2]) 'die corr. von zweiter hand.' Het woord kan masc. zijn. [3]) Kan ook masc. zijn. [4]) Door Graff VI, 522 terecht als dat. plur. opgevat.

Uitgang *-um.* *hovvm* bidentibus, furcis fossoriis 635_{12}.

Uitgang *-un.* *florinussidun* (excidiis) 635_{72}, *gifuogidun* compagibus 648_{31}, (*after*) *gophun* (per) lumbos 636_{71}, *chloun* pedibus 665_{47}, *manun* toris 636_{60}, *marchun* finibus 660_{37}, *pellungun* latratu 640_{36}, *pir.n*^{vn} [uolemis] 631_{62}, *plazungun* balatibus 645_{20}, *repun* uitibus 633_{15}, *risun* [1]) amnibus 664_{12}, *scâlun* pateris 632_{50}, *scemun* [corticibus] cauatis 634_{66}, *slihtungun* laudibus 637_{70}, *spehungun* insidiis 664_{57}, *stangun* contis 665_{36}, *stivrun* puppibus 629_{6}, *zargun* (costis) 660_{32}, *zugun* rugis 660_{21}, ilungun studiis 654_{67}, pahvueidun lancibus 632_{52}.

Uitgang *-an.* *halaphtran* (capistris) 638_{5} is misschien eene schrijffout.

Subst. op *-î.*

gastvvisin [2]) hospitiis 642_{19}, *stêdin* (?) faucibus 645_{15}, tivphin (penetralibus) 629_{56}.

i-stammen.

dincstetin [3]) (rostris) 636_{3}, *fledarmusin* [4]) blattis 644_{1}, *pigunstin* (per) exorsa 631_{29}, eichin ilicibus 651_{60}, lustin illecebris 638_{26}.

Accusatief.

ô-stammen,

gimisgida concubitus 637_{25}, *hantslagunga* [5]) plausus 636_{4}, *hazisa* (furias) 636_{33}, *laga* [6]) furta [belli] 668_{56}, *mana* toros 669_{55}, *mistgabala* bidentis 634_{33}, *napa* timpana 635_{44}, *pahuueiga* lances 671_{5}, *phalanza* pretoria 642_{57}, *stanga* contos 654_{62}, *straza* strata uiarum 646_{62}, *sumerlata* uiburna, uirgulta 625_{6}, *tuala* moras 654_{4}, *untarqueitunga* [7]) discrimina 657_{65}, *uuantalunga* commertia 667_{23}, *vveida* papula 642_{10}, *uuihida* sacra 649_{30}, *uuotunga* [8]) furias 638_{42}, *zierida* insignia 668_{23}, egidechsa lacertos 625_{9}, flornussida (excidia) 650_{56}, gilegida situs 652_{9}, gistungida (stimulos) 638_{19}, givuntanussida uolumina 638_{6}, givuntannussida tortus 655_{4}, carra (?) plaustra 632_{65}, chamara tabulata 634_{39}.

Uitgang *-o.* *piuengido* ([intra] septa) 643_{35}, egiso monstra 652_{45}; misschien is het eerste woord dat. sing.

Subst. op *-î.* [9])

dichi nubes 645_{58}, *gipuri* casus 648_{15}, *hohi* fastigia 646_{47}, *chûoni* stimulos 666_{7}, *meinsuveridi* periuria 630_{66}.

---

[1]) 'die corr. von zweiter hand.' [2]) '*n* auf rasur.' [3]) 'von zweiter hand?' [4]) 'von ganz and. hand mit blasser tinte.' [5]) 'über hiantē.' [6]) 'das zweite *a* aus *o* corr.' [7]) 'von zweiter hand corr. aus *untarquenunga*.' [8]) 'über *o* rasur.' [9]) Voor een deel misschien accus. sing.

i-stammen.

hurdi pontes 664_{42}, *lihhi* terga 667_{12}, *schefsteti* [1]) naualia 668_{22}, *sckilteslihhi* linea terga 667_{53}, *stuoti* armenta (equarum) 668_{53}, *uviniskefti* foedera 668_{2}, *vvrzi* herbas 638_{58}, *zvhti* fetus 643_{40}, harluvi (?) (lycia) 628_{59}.

ôn-stammen.

fachulun (tedas) 635_{39}, *villun* uerbera 629_{15}, *huttun* [2]) mappalia 639_{24}, *prieftabulun* tabularia 635_{70}, *scaltin* [3]) trudes 654_{60}, *scalun* (conchas) 634_{27}, *speichun* radios 635_{42}, *studun* tecta 653_{36}, *tilun* [4]) ubera 651_{61}, 662_{13}, 663_{54}, *vualzun* pedicas, laqueas 629_{9}, *uuntun* [5]) [vulnera] 663_{23}, *cêhun* [6]) digitos 655_{32}, *zistellun* (?) manicas 665_{57}.

IV. OVERBLIJFSELS DER CONSONANTISCHE VERBUIGING.

§ 37. Het woord *man* komt alleen in samenstellingen voor in de volgende vormen:

nom. sing. *uartman* uiator 642_{78}, quenoman (uxorius) 653_{57}, reitman eques 658_{46}.

gen. plur. *sprahmanno* [centum] oratores 659_{1}, zie Inl. cap. VII.

accus. plur. *sprahman* gentem togatam 646_{37}.

Een participiaalstam is het woord *uvígant* pellator (d. i. bellator) 632_{23}.

Van de feminina heeft slechts het woord *naht* den ouden vorm bewaard in den gen. sing. (*suepilihero*) *naht* noctis (soporę) 657_{2}.

V. DE BEHANDELING DER EIGENNAMEN.

§ 38. De eigennamen, in deze glossen voorkomende, worden meer verklaard dan vertaald. De volgende eigennamen komen voor.

Gelonos gûdi 632_{9}. Wat de glossator zich onder de picti Geloni, de getatouëerde Gelonen, heeft voorgesteld, is niet duidelijk. Misschien de Joden? Graff IV, 174 citeert nog den gen. plur. *gûdo* Cotaniorum, uit de glossen bij Prudentius (ahd. gl. II, 435_{53}). Andere volksnamen zijn *rūliuti* Romanos 646_{36} en *uvestarluti* Gallum 658_{47}.

---

[1]) hs. *schefteti*; de corr. is van St. [2]) 'über dem vorhergehenden habitata.' [3]) 'die corr. von zweiter hand?' [4]) Kan misschien als dat plur. worden opgevat met het oog op het Lat. [circum] ubera. [5]) In de glosse: *uuntun tuontaz* [sc. *swërt*] vulnificus [chalyps]. [6]) '*céh* auf rasur.'

Benace *kartse* kartse 632_{36}; *gartse* (Benaco) 666_{52}; tegenwoordig Lago di Garda. Het woord is niets anders dan eene eenvoudige samenstelling 'Garda-meer', en geen eigennaam.

Ister *tuonoua* 639_{35}. De woorden 'torquens Ister' worden vertaald door *uuintenter tuonoua* 639_{34-35}, wat zeker onjuist is; vgl. Inl. cap. VII. Daarentegen wordt coniurato ab [Histro] vertaald door *fona dero gipiheizotun* [sc. *Tuonouo*] 635_{66}, waar dezelfde riviernaam vrouwelijk is. Zoo ook septemgemini [Nili] *runsigero* 658_{30}. Onzijdig moet de riviernaam zijn in abundans [Amasenus] *giozentaz* 668_{62}; in turbidus [Hermus] 632_{20} staat boven turbidus slechts de uitgang *az*, door Steinmeyer ingevuld „etwa [*truop*]*az*", zie aant. [5]. Misschien dacht de glossator in die gevallen, waar geen eigennaam ter beschikking stond, aan woorden als *aha*, *runsa*, *wazzar*.

Appennini *dez partun perages* 669_{27}; (Appenninus) *partun perg* 670_{72}. In deze beide glossen is *partun* de gen. sing. van den eigennaam *Parto*; vgl. Graff III, 211. De namen van bergen zijn mannelijk, zeker omdat het woord *bërg*, *përg* mannelijk is; bacchata [Taugeta] *gispiloter* 635_{64}, porrecta [Rhodope] *farstracter* 639_{37}.

Panos panos 662_{68}. Blijkbaar de Grieksch-Lat. vorm, dien de glossator, naar het schijnt, niet begreep, want Inui 658_{27}, gen. sing. van Inuus, een bijnaam van Pan, wordt vertaald door *Panuses*, van een nominatief **Panus*.

(Cisseis) *Ziseischa* 659_{54}. Of de glossator dit als eigennaam opvatte of als adjectief, is niet zeker. Bij Graff ontbreekt het woord. Vermoedelijk is het adjectief, vgl. Threissa *trachiisca* 646_{42}, Meliboei *melibei*skin [1]) 651_{63}, Dodoneos *epireti:sca* 652_{13}, Alpini *alpîscun* 654_{8}.

(Ditis) *dúrises* 645_{28}, *durises* 645_{44}, door Graff V, 228 terecht niet opgevat als eigennaam, maar als gen. sing. van *durs* daemon, oudn. *þurs* 'reus', ags. *þyrs*. Graff citeert hierbij de woorden van Notker [2]): *kota dero heidenon sint tursa.*

Verklaringen van eigennamen komen voor in de volgende gevallen.

654_{17} Chaos *gimischida*, accus. sing. fem.; Chaos is hier eigennaam.

628_{51} Heʸmenides *hazisa*, nom. plur. fem., zie p. 44.

652_{5} Auerna *hella*, accus. sing. fem.

---

[1]) '*skin* von zweiter hand.' [2]) Ps. XVII, vs. 32, bij Hattemer, Denkmahle des mittelalters, II, 66; Piper, Schriften Notker's [und seiner schule], II, 53. In het Weener hs. luidt deze plaats: „*die gote dero heidinen daz sint abgote unde tiufele.*" Notkers psalmen nach der Wiener handschrift herausgegeben von Richard Heinzel und Wilhelm Scherer, Strassburg, 1876, s. 39. Het woord '*durs*' schijnt dus niet algemeen gebruikelijk te zijn geweest.

665_{31} Capitolii *hohgizinpres*, gen. sing. van *hohgizinpari*, neutr., *ja*-decl., 'hoog gebouw'.

651_{65} Pelori promontorium horn, neutr. *a*-stam, 'kaap'. Hetzelfde woord in den dat. sing. komt voor

659_{40} Bachino *horne*.

649_{39} Erynis *pagalin* (?).

662_{29} Cereris *protes*, gen. sing. neutr., *a*-st., 'brood'.

652_{50} Cyclopis *rises*, masc., oorspr. *i*-stam.; de nom. plur. komt voor

661_{41} Centauri *risi*; en de gen. plur.

652_{41} Cyclopum *riso*.

644_{51} Tempe *scátivui*, *scônisteti*, beide accus. plur., *scátivui* van *scato*, *wa*-stam, hier analogievorm naar de *i*-klasse; *scônisteti* van *scônistat*, st. fem., *i*-declinatie.

651_{30} Palinurus stiuro 'stuurman'.

652_{38} Caribdis *uvervo*, zw. masc., vgl. dat. plur. vuerfun ůerticibus 638_{41}.

651_{15} Juppiter *vuetar*, st. neutr., *a*-stam.

HOOFDSTUK V.

DE VERBUIGING DER ADJECTIEVEN EN DER DEELWOORDEN.

I. HET ADJECTIEF.

A. DE STERKE VERBUIGING.

§ 39. Bij de verbuiging der sterke adj. en part. heb ik de vormen van den gen. en dat. sing. masc. en neutr., en die van den gen. en dat. plur. van alle 3 geslachten samengevoegd. Men kan toch, wegens de gelijkheid der uitgangen, niet met volkomen zekerheid uitmaken welk geslacht de schrijvers der glossen hebben bedoeld, en de eenige maatstaf van beoordeeling zou zijn het geslacht van het bij het adj. of part. behoorende Lat. substantief, dat ik dan telkens had moeten vermelden. Slechts in die gevallen, waarin het geslacht der Duitsche adj. en part. niet overeenkomt met dat der Lat. woorden, waarvan zij de vertaling zijn, heb ik de Lat. zelfst. nw. er bijgevoegd tusschen vierkante haakjes, omdat de schrijvers der glossen hierbij gedacht hebben aan een substantief, waarvan het geslacht niet overeenkomt met dat van het Lat. zelfst. nw.; vgl. Inl. cap. VII.

Twijfelachtige vormen zijn ook hier door een vraagteeken aangeduid; de bespreking kan men vinden in de Inl. cap. VIII.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

a-stammen.

Zonder buigingsuitgang: *giscapilih* [sc. *cholz* [1])] [torno] rasile [sc. buxum] 635_{50}, *qhumich* aeger 666_{28}.

---

[1]) vgl. 660_{8}.

Uitgang *-ær*. *ungilihær* impar 647_{8}.

Uitgang *-er*. *apaher* sinister, contrarius 630_{36}, *eibrer* [1]) acerba 640_{45}, *fartiger* profugus 667_{48}, *flechoter* [2]) maculosus 640_{51}, *gichāpoter* [3]) cristatus 647_{6}, *hungrager* (inpastus) 664_{70}, *iliger* feruidus 664_{23}, *canzer* incolumis 648_{38}, *cremizziger* tristis 656_{62}, *liuper* dilectus 646_{48}, *naher* vicina [ripa] 642_{16}, *palder* fidens 648_{33}, *sarfer* [4]) scaber, asper 633_{7}, *sneller* acer 636_{16}, *snel'er* pernix 638_{31}, *spahhiner* virgea [flamma] 660_{31}, *spilder* prodigus 642_{70}, *stíripiger* moribunda [hostia] 641_{35}, *stiripiger* moribundus 667_{33}, *unerer* (?) improbus 640_{56}, *upiler* [5]) sinister, contrarius 630_{36}, *wasser* [6]) (horrida [myrtus]) 651_{5}, *uuasser* horrida [silva] 665_{15}, mahtiger presens 655_{30}.

Uitgang *-ar*. *léidsamar* (inuisa [avis]) 634_{9}, *leidsamar* sacer 642_{5}, slaflosar insomnis 651_{24}.

ja-stammen.

gaganuuerter [7]) obuius 667_{50}, *gaganvurter* obuia [arbos] 642_{18}, *gaher* prȩceps, uelox 638_{36} preceps 642_{22}, *giziter* (matutinus) 663_{31}, *chuon'er* acer 635_{16}, *nidarer* humilis 671_{57}, *nuzzer* utilis 632_{28}, *ripher* mitis [vindemia] 636_{8}, *scônner* letus 634_{44}, *unpidarper* (inutilis) 650_{59}, auvicger (inuia [via]) 651_{59}, vnnuzer (ignaua [hiemps]) 629_{1}.

Neutrum.

a-stammen.

Zonder buigingsuitgang: *egilih* horrendum 659_{10}, *liup* [8]) dulce 653_{63}, *unfarlih* non tractabile 653_{15}, *unuparuvntanlih* ineluctabile 662_{66}, *vnvuidarvvantallih* inreparabile 638_{59}, hartsalihc (infelix) 627_{11}.

Uitgang *-az*. *gigozanlihaz* fusilis [glacies] 671_{7}, *hohaz* arduus, superbus [equus] 632_{25}, *steinigaz* [9]) (scrupea [spelunca]) 656_{36}, *trvchanaz* ieiuna [10]) [sanie] 641_{38}, *ungilihaz* decolor [aetas] 662_{64}, *unmagaz* segnior [11]), tardior 636_{75}, *unuparuuntanlihaz* [12]) ineluctabile 649_{32}, *uparlepaz* postuma [proles] 658_{24}, gimachaz habilis [aetas] 636_{47}.

---

[1]) acerba pestis *eibrer palo* 640_{44-45}. [2]) Misschien part. praet. [3]) 'strich über *a* von zweiter hand.' [4]) Soms naar de *ja*-declinatie. 'das zweite *r* von zweiter hand aus rasur.' [5]) '*p* aus *b* oder *l* radiert.' [6]) Soms naar de *ja*-declinatie. [7]) 'von anderer hand' [8]) hs. *liut*; de corr. is van St. [9]) 'nachgezogen von zweiter hand.' [10]) abl. [11]) 'die corr. vom glossator.' Het Lat. woord heeft in het zinsverband betrekking op equus, vandaar het verschil van geslacht in het Lat en het Duitsch. [12]) De glosse luidde oorspronkelijk: ineluctabile tempus *unuparuuntanlih zit*, waarbij dus ook het woord tempus werd vertaald, terwijl het adj. onverbogen bleef. B. veranderde dit in: *unuparuuntanlihazit*. 'Graff (I 752) hat die tilgungspuncte nicht beachtet und daher auch *zit* V, 633 aufgeführt.' Steinmeyer, ZfdA XV, 116.

Uitgang *-as.* *manacfaltas* frequens 632_{42}, *nidersihtigas* cernuvs [quadrupes] 667_{64}, *truchnas* ieiuna [glarea] 633_{1}.

ja-stammen.

Zonder buigingsuitgang: *chuoni* acre 638_{52}.
Uitgang *-az.* *drataz* (rapidus [ignis]) 644_{15}, *reinnaz* casta [domus] 636_{9}, *unpidarapaz* futilis [glacies] 671_{7}, smahaz uilis [supellex] 627_{22}.

wa-stam.

Onverbogen: *garo* promitum 633_{44}.

Femininum.

ô-stammen.

Uitgang *-iu.* *anavartigiu* [1]) obuia 652_{24}, *gimachiv* habilis [vigor] 645_{9}, *ginadigiu* felix 646_{45}, *liutreistigiv* arguta 629_{54}, *piringiu* fertilis 633_{43}, *pizeichantlichiu* mystica 627_{23}, *rotiu* purpureus [color] 669_{47}, *ruhiv* aspera 641_{48}, *sarphiv* aspera 636_{43}, *sculdigiu* merita 654_{23}, *sunnalihiu* elisium [iter] 657_{34}, *tiuphiv* ima 667_{43}, *unfartragantlihiu* [2]) non tollerabile [nomen] 655_{67}, *unzamiu* (effrena) 640_{1}, *unzitigiv* intempesta, profunda 628_{31}, *uvilligiu* deuota 647_{65}, *zornagiv* feruida 660_{14}, altiu (cana) 646_{39}, fiantlihiu emula 654_{50}, chreftigiv potens 658_{50}, croniv (garrula) 644_{44}, laziu (tarda) 632_{17}, sarfiu (aspera) 627_{7} ungisuuasiu (inhospita) 653_{14}.
Uitgang *-u.* *duruhfartigu* peruius [usus] 650_{8}.

wô-stammen.

faravviu aureus [flos] 644_{21}, *plavuiv* ceruleus, niger color 630_{44}.

Genitief.

Masc. en neutrum.

a-stammen.

Uitgang *-es.* *ehirlies* Cerealis 636_{5}, *giloupes* frondentis 632_{10}, *givuahantlihes* [3]) [quid] memorandum 635_{52}, *struhlines* sternacis 670_{26}, *unhantliches* intractabilis 628_{6}, *zvipiriges* biferi 643_{12}, frehhes auari, cupidi 626_{40}, louplines (trepidi) 628_{69}, lucciles paruo [4]) [adsueta] 635_{59}.

---

[1]) 'das erste *a* corr. von zweiter hand, *vartigiu* über rasur.' [2]) 'zwischen *i* und *u* kleine rasur.' [3]) Als subst. op te vatten? [4]) '*o* aus *a* corr. exiguo Ed.'

Uitgang *-is.* *michilis* 639_{59}.

ja-stammen.

drates torrentis 667_{36}, *uuahes* laboratę [cereris] 662_{29}.

wa-stammen.

falavues fuluę [harenae] 637_{13}, plavues liuentis 661_{42}.

Femininum.

ô-stammen.

Uitgang *-ero.* *liupero* optate 651_{20}, *opanentigero* extremi [amnis] 644_{52}, *runsigero* septemgemini [Nili] 658_{30}, *stuotlihero* armentalis 668_{70}.

Uitgang *-er.* gitouganer (cęci [amoris]) 638_{18}.

Datief.

Masc. en neutrum.

a-stammen.

alangemo solido 631_{37}, *altemo* annoso 654_{7}, *diutischemo* (teutonico) 661_{59}, *eichinemo* [*uvite*] (ilice) 654_{14}, *ẹpanemo* [1]) marmoreo 658_{12}, *fornantigemo* primo 650_{15}, *givagemo* contenta [cervice] extenta 641_{63}, *ginuhtsamemo* largo 635_{2}, *gipr&lihemo* (trabali) 670_{17}, *luzigemo* paruo 667_{13}, *mazaltrinemo* (acerno) 662_{27}, *mezigemo* parco 640_{24}, *paremo* pura [hasta] 658_{22}, *paremo* pura [parma] 669_{29}, *scêlahemo* obliqua [luce] 644_{36}, *slehtemo* (puro) 671_{12}, *slepragemo* leui 655_{18}, *snellemo* acri 654_{33}, *snellemo* [2]) (acri) 653_{34}, *suntrigemo* sequestra [pace], media 668_{4}, *tunchalemo* maligna [luce] 656_{50}, *tusingemo* giluo 636_{65}, *uueihh̦emo* lasso 665_{25}, *zatohtemo* uillosi [3]) [pelle leonis] 662_{26}, *zuiiarigemo* bima [fronte] 644_{37}, *zuiuvassemo* ancipiti 660_{62}, aftanantigemo [4]) (ima[cauda]) 636_{44}, repalihemo (pampineo) 631_{8}.

ja-stammen.

festemo tenaci 627_{44}, *frbmparemo* [5]) praestanti 660_{41}, *unchûscemo* turpi 637_{1}.

wa-stammen.

garauuemo parto 662_{63}, plavuemo glauca [fronde] 631_{12}.

---

[1]) Kan ook tot de *ja*-decl. behooren. [2]) 'das erste *l* von zweiter hand, am *m* radiert.' [3]) 'uilloso die varr.' [4]) 'diese zeile unten am rande mit verweisung nachgetragen.' [5]) 'dh. *framparemo*.'

Femininum.

ô-stammen.

Uitgang *-ero*. *finstrero* [per] caecam 649_{53}, *fi^{ns}trero* ceca 662_{48}, *finst^{r}ero* cęco [in alvo] 664_{40}, *ūvornantigéro* [1]) prima 647_{30}, *heizero* [ad] estiuum [solem] 642_{21}, *illigero* trepida 671_{50}, *manacfaltero* f^{r}equenti 631_{30}, *russinero* equino [nervo] 665_{61}, *unmuozhaftigero* nefando [partu] 628_{53}, *uueihero* lenta 671_{14}, mihilero multo [labore] 627_{63}.

Uitgang *-er*. kalter (gelida) [2]) 628_{62}.

jô-stammen.

dratero prono [amni] 627_{69}, *gaganuuart$\overset{e}{o}$ro* adversa 663_{48}, *hartero* [3]) acri 637_{35}.

Accusatief.

Masculinum.

a-stammen.

Uitgang *-an*. *leidsaman* invisam 632_{45}, *snellan* acrem, uelocem 637_{19}, zitigan tempestiuam [pinum] 628_{34}.

Uitgang *-en*. *cilicaiscen* coricium [4]) 643_{16}, *vnuvichlichen* inbellem 632_{38}, gimahen habilem 665_{8}.

ja-stammen.

frāparen superbum 645_{65}, *langlipen* longeuum 650_{33}, *lihten* leuem 629_{27}, *unchuscen* obscenam [famem] 651_{55}, chuonnen acrem 640_{27}.

Neutrum.

a-stammen.

Uitgang *-az*. *fornantigaz* summum 641_{12}, *italaz* inanem [animum] 633_{61}, *italâz* (l. *îtalaz?*) (inanem [tumulum]) 651_{47}, *cleparaz* [5]) lentum, planum 643_{36}, *mosalichaz* palustrem [ulvam] 637_{63}, *ungimachaz* inportunum 668_{19}, *unzuofartigaz* (inaccessam [speluncam]) 662_{34}, *uzanentigaz* extremam [harenam] 669_{13}, *vvrflihaz* missile 667_{52}, *uvruflihaz* [6]) missile 667_{5}, e^{h}tagaz [7]) opulentum 646_{71}, chornlihaz Cereale 628_{7}, unuparfarilihaz (non exsuperabile) 636_{35}.

---

1) 'die corr. von zweiter hand.' 2) abl. sing. gelidâ nocte. 3) Kan tot de *ja*-decl. behooren. 4) 'a Cilicia erklärt Servius.' 5) '*p* aus *r* corr.' 6) '*f* auf rasur.' 7) 'von zweiter hand corr. aus *otagaz*.'

Uitgang *-as*. *alangas* solidam [in glatiem] 639_{52}, *ërtagigas* hesternum [larem] 663_{41}, plasas (ostentans [albam frontem]) 655_{43}.

Uitgang *-es*. *zuifaltes* biforem [cantum] 665_{59}.

ja-stammen.

scónnaz lętum 633_{49}, *unnuzzaz* [1]) ignauum 643_{44}.

Femininum.

ô-stammen.

driliha trilicem 652_{17}, *farholanliha* furtiuum [amorem] 653_{39}, *sarpha* seuerum [amnem] durum 636_{34}, *ziuv^iu^alta* [2]) ambiguam 651_{26}, *zuuiliha* (bilicem) 670_{30}, adalliha antiquam 659_{45}, gialta sterilem 656_{45}.

Pluralis.

Nominatief.

Masculinum.

a-stammen.

drisca [3]) terna [hiberna] 646_{31}, *egisliha* (horrida [proelia]) 633_{58}, *ueizta* [4]) obęsa [terga] 636_{59}, *framahalda* proni 637_{11}, *freissama* maligni 668_{57}, *giparta* pubentes 670_{9}, *manacfalta* frequentes 647_{60}, *relihha* funestę [taedae] 659_{56}, *suntiga* noxia [corpora] 658_{14}, *unera* (?) indecores 659_{21}, *unchnodochta* (enodes) 631_{52}, *unpiuvânta* inmemores 649_{7}, *vvassa* hirsuti 641_{1}, anadahtiga intenti 648_{18}, givuissa suspecti 630_{33}, unrota amin^p^eę [vites] 632_{2}.

ja-stammen.

chůla rigui 635_{63}, *unreina* (obsceni) 630_{50}.

wa-stam.

plavuę ceruleę 628_{19}.

Neutrum.

a-stammen.

drolihiv (minaces [fibrae]) 630_{59}, *fornahtigiu* summa 650_{13}, *gi^u^u^a^lt-lihiu* (superba) 671_{43}, *iligiv* trepide 642_{53}, *r^v^hiv* (hirtę [aures]) 636_{41}, *vuilligiv* [5]) uolentia 635_{68}, uvachaliu uigiles [oculi] 653_{42}.

---

[1]) '*zz* auf rasur.' [2]) 'die corr. von zweiter hand.' [3]) Soms naar de *ja*-decl. [4]) Oorspr. part. praet. [5]) 'die corr. von zweiter hand.'

ja-stammen.

lihtiv leues 642_{38}, *raziu* [1]) rapidę [tigres] 632_{29}, *unnuziv* [2]) ignauę, non audaces 644_{11}.

Femininum.

ô-stammen.

âhtalino [3]) sequaces 634_{57}, *foho* rara 630_{19}, *gimacho* habiles 631_{64}, *chrestigo* [4]) castaneę 631_{42}, *leidsamo* sacre 657_{42}, *pirigo* (feraces) quę fructum ferant fertiles 631_{55}, *svangaro* grauidę 638_{55}, *vnsubro* [5]) (turpes) 642_{75}, *zuhtigo* fęte 637_{64}, missilihho uarię 664_{6}.

jô-stammen.

dunno rara 630_{19}, *uvildo* ferę 653_{32}, radoripho [6]) 631_{70}.

Genitief.

gizalero citatorum 670_{28}.

Datief.

Masc., neutr., fem.

a-, *ô*-stammen.

Uitgang *-en*. *ahtalinen* sequacibus 663_{19}, *frapalden* procacibus 647_{26}, *grozen* grandibus 640_{52}, *hungragen* (siccis) 649_{45}, *innantigen* imis 629_{24}, *choslinen* loquacibus 640_{58}, *leiden* ingratis 660_{25}, *lutreisigen* canoris, sonoris 634_{13}, *managen* multis 665_{48}, *mazaltrinen* acernis 664_{24}, *planchen* (albis) 636_{64}, *preiten* pandis 632_{53}, *repalihen* pampineis 658_{33}, *ruhen* hyrsutis, asperis 638_{32}, *slehten* (leuibus) 654_{71}, *slehten* [inter] leuia 659_{62}, *snellen* pernicibus, uelocibus 653_{41}, *suren* acidis 639_{66}, *trispaltigen* (?) trisulcis 640_{70}, *ufuvartigen* (superis) 630_{62}, *unuuegasamen* ([per] inuia) 647_{27}, *vuenigen* aegris 628_{21}, *uuiten* (lautis) [7]) 662_{70}, *zornagen* malignis 655_{56}, eihinen (ilignis) 639_{22}, mânilihen lunatis 647_{13}.

Uitgang *-in*. argin parcis 626_{32}.

Uitgang *-an*. lutreisigan (canoris) 656_{22}.

ja-, *jô*-stammen.

Uitgang *-æn*. *h$\overset{a}{e}$læn* [8]) [per] leuia 626_{67}.

---

[1]) 'über tigres.' [2]) Van de bijen wordt gesproken, daarom het neutr. [3]) 'von zweiter hand?' [4]) 'die puncte von zweiter hand.' [5]) Schijnt soms tot de *ja*-decl. te behooren. [6]) Staat in het hs. bij purpureae; 'die gl. gehört aber zu dem folgenden preciae, vgl. Servius: hae cito maturescunt.' [7]) 'latis die varr.' [8]) 'das übergeschriebene *a*, der punct und die *e*—schleife am *a* von zweiter hand; das wort steht über murmur.'

Uitgang *-en.* *e*^{n}*igen* artis 644_{35}, *stillen* (sedatis) 664_{11}, *undichen* iniquis 668_{59}; *unmammanten* [1]) inmitibus 642_{14}.

wa-, *wô*-stam.

missauarauven (uersicoloribus) 666_{47}.

Accusatief.

Masculinum.

a-stammen.

alpisca Alpina [gaesa] 663_{62}, *anchundiga* expertos 666_{45}, *duriftiga* [2]) ęgenos 647_{38}, *egisslia* [3]) horrentia [terga], hirsuta 647_{41}, *epireti:sca* Dodoneos 652_{13}, *uioriôchiga* [4]) quadriiugos 636_{20}, *fornantiga* prima [ora] 640_{17}, *frivn*^{t}*licha* (amicos) 643_{9}, *giûsarnta* (ferratos) 661_{19}, *iliga* trepidos 664_{56}, *ingaganstritiga* (obnixos) 638_{28}, *pra*^{e}*ita* pandas [carinas] 635_{45}, *rf*^{h}*tgffrna* [5]) (ęquos) 661_{50}, *sipunfalta* septenos 663_{24}, *tougana* cęcos 630_{47}, *unsupra* (turpes) amaros 631_{34}, *vvanchala* (lubrica [terga]) 640_{68}, *uveicha* lenta [spicula] 659_{7}, *uvidarfartiga* [6]) reduces 646_{54}, *vvita* laxos 637_{54}, uuidalihha (dotales) 653_{17}.

ja-stammen.

Uitgang *-e.* *frambare* superbos 637_{18}.

Uitgang *-a.* *festa* (tenaces) 635_{32}, *gireidda* [7]) vibratos 670_{2}, *umpidarpa* va^{n}rios 636_{58}, *unnuza* ignaua [nemora] 632_{68}, chleina (tenuia [vellera]) 632_{12}, traga resides 658_{34}.

wa-stam.

gravua (aniles) 660_{20}.

Neutrum.

a-stammen.

azigiu (uescas [frondes]) 637_{62}, *fornantigiu* [8]) summas [saetas] 656_{42}, *gihileihiv* (iugalis [ignes]) 659_{55}, *giüloupiu* [9]) frondentis [remos] 654_{3}, *hanaphin*^{i}*u* [10]) stupea 649_{4}, *leidlichiv* horrenda 634_{65}, *livpiv* dulcis [nidos], amabilis 630_{15}, *uvirdigiv* digna 648_{55}.

---

[1]) 'das letzte *a* aus *o* corr.' [2]) '*ft* aus *st* radiert mit corr. von zweiter hand.' [3]) 'über dem ersten *i* ein punct.' [4]) 'das zweite *o* aus? *u* corr. von zweiter hand.' [5]) 'die corr. von zweiter hand, dh. *rehtgerna*.' [6]) hs. *uvidarfaruga*; de corr. is van St. [7]) '*e* von zweiter hand aus *t* corr.' [8]) '*u* aus *n* corr.' [9]) 'die corr. von zweiter hand.' [10]) 'die corr. von zweiter hand.'

ja-stammen.

festiv tenatia 642_{41}, stilliv placidas [domos] 658_{9}, zuruvariv suspecta 652_{34}.

Femininum.

ô-stammen.

dveroho tranuersas [1]) 642_{20}, *hántago* graues 641_{10}, *suntrigo* sola [pascua] 638_{20}.

jô-stam.

zuruuaro suspecta [dona] 648_{26}.

B. DE ZWAKKE VERBUIGING.

§ 40. Bij de zwakke verbuiging konden de nom. sing. neutr. en fem., de gen. en dat. sing. masc. en neutr., en de accus. sing. masc. en fem. worden samengevoegd; de overige vormen moesten in het enkelvoud worden gescheiden. In het meervoud heb ik, daar accenten op de buigingsuitgangen ontbreken, geen onderscheid gemaakt tusschen de geslachten. Meestal kan men aan den vorm der Lat. woorden zien, welk geslacht de Duitsche woorden hebben.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

an-stammen.

hantago seuvs 670_{3}, *horsco* prępes 654_{69}, *mihilfahso* crinitus 648_{8}, *stéinago* saxosus 644_{71}, *tiupho* altus 664_{13}, *zago* vane (voc.) 669_{30}, gretigisco gnosia [stella] 628_{13}, snello pernix 636_{74}.

jan-stammen.

michilmuoto animosum [pectus] 636_{61}, chuono (acer) 639_{29}.

Neutr. Fem.

an-, *ôn*-stammen.

listiga (dedala) 659_{38}, *unaruuartliha* [2]) non uiolabile [numen] 648_{60}, *unfruota* (cecum [consilium]) 661_{10}, *unlutra* (insincerus [cruor]) 644_{29},

---

[1]) 'transversas Ed.' [2]) 'die corr. von zweiter hand.'

unsupra sordidus [amictus] 656_{56}, *uuênaga* infelix 632_{59}, *uvenaga* [1]) infelix 647_{63}, falauahsa (flaua) 644_{58}.

jôn-stam.

draitta rapidus [sol], uelox, feruidv^{s} 634_{10}.

Genitief.

Masc. Neutr.

an-stammen.

Uitgang *-in*. *finstrin* opaci, densi 627_{14}, *liceiskin* lycei 662_{68}, *melibeiskin* [2]) Meliboei 651_{63}.

Uitgang *-un*. ungipartun inpubis 655_{39}.

wan-stam.

grauvin glauci 636_{63}.

Femininum.

ôn-stammen.

vuafanlutun [3]) armisonę 652_{31}, *opaztragun* (maliferę) 661_{58}.

Datief.

Masc. neutr.

an-stam.

liupun dulci 647_{50}.

wan-stam.

garivun parto, proparato 629_{4}.

Accusatief.

Masc. fem.

an-, *ôn*-stammen.

agezilinun lętheum [amnem] 658_{8}, *driu:altun* tergeminam 654_{18}, *fatirlihvn* [4]) patriam 644_{76}, *mihhilun* [5]) ingentem 627_{54}, *uvarplihun* uolubile [buxum] 660_{8}.

---

1) hs. *uvenagan*; de corr. is van St. 2) '*skin* von zweiter hand.' 3) '*l* von zweiter hand?' 4) hs. *fartilihvn*; de corr. is van St. 5) hs. *mihhilum*; de corr. is van St.

Neutrum.

an-stammen.

vnarpetanliha inexorabile 635_{65}, *unarrahintliha* non enarrabile 663_{52}, *ungistralta* inpexum 661_{38}.

Pluralis.

Masc. neutr. fem.

Nominatief.

an-, *ôn*-stammen.

Uitgang *-un.* *alpîscun* Alpini 654_8, *rotun* spadices [equi] 636_{62}, *sarfun* seuę 632_{19}, *scarfvn* aspera 635_{25}, *trinahtigun* (?) triaterica 653_{61}, *turritragun* turrigere 661_{26}, *vueichun* lente 631_{11}, *vuilligun* [1]) uolentes 637_{24}.
Uitgang *-en.* *zuivalten* ancipites 655_{55}.

jan-, *jôn*-stammen.

ch°unun duri 665_{32}, prôdụn leues [stipulae] 628_{64}.

Datief.

an-, *ôn*-stammen.

chronlihun [per] loquacia 668_{41}, *uvalihiscun* [*pir°n*] [uolemis] 631_{62}, *zvhtigvn* (fętis) 643_{22}, âhtlinun sequatibus 654_{52}.

jan-, *jôn*-stammen.

chuo°nun [ad] feroces [turmas] 637_{66}, *smâhun* angustis, humillimis 638_{65}, *tragun* [inter] inercia 653_{35}, *vuildun* (uanis) 628_{14}, elilentun (exulibus) 659_{69}.

Accusatief.

an-, *ôn*-stammen.

Uitgang *-un.* *vv̂lun* putres 642_2, *horscun* (concita) 651_{18}, *livpvn* dulcis [animas] 641_{40}, *l°upun* [2]) dulcis 648_{52}, *mihilorohtun* [3]) (auritos) 629_{10}, *sarapun* horrentis 639_8, *slechtun* leues 634_{35}, *tiuphun* pręcipites 669_{49}, *vuitun* uacuas 656_{49}, *uuolcporanun* nubigenas 662_{59}, aftanentigun imos 627_{37}, leidsamvn inuisos 642_3.
Uitgang *-en.* *fornantigen* primas 659_3.

---

1) hs. *vulligun*; de corr. is van St. 2) 'von zweiter hand nachgezogen.' 3) Soms naar de *ja(n)*-decl.

jan-, *jôn*-stammen.

Uitgang *-un*. *festvn* (tenaces) 643$_{38}$, *riphun* mites 630$_{40}$, produn putres 630$_{4}$.

Uitgang *-on*. sconon lęta 629$_{31}$.

wan-stam.

lavun fumantia 632$_{54}$.

II. HET TEGENWOORDIG DEELWOORD.

§ 41. De vormen van het part. praes. en van het part. praet., die in deze glossen voorkomen, zijn gerangschikt in deze volgorde: 1. participia van de sterke (ablautende en redupliceerende) werkwoorden; 2. part. van de zwakke werkw.; 3. part. van de onregelmatige werkw. Door een ; zijn de verschillende onderafdeelingen van deze drie groepen, voor zoover ze hier voorkomen, van elkander gescheiden.

Gaarne had ik oudere en jongere glossen afzonderlijk vermeld. Dit was echter niet gemakkelijk wegens de aangenomen indeeling en de alphabetische volgorde, waarin ik de woorden opgeef. Bovendien komen er vormen voor met oudere middenvocalen en jongere buigingsuitgangen en omgekeerd, terwijl ook het consonantisme natuurlijk in het oog moest worden gehouden. Een zuivere maatstaf, om oudère en jongere bestanddeelen te scheiden, ontbrak dus in vele gevallen. Evenals bij de adjectieven, heb ik ook bij de deelwoorden vooral gelet op dẹ buigingsuitgangen.

Bij sommige glossen heb ik, om verschillende redenen, eene korte aanteekening gevoegd; eene bespreking er van in de Inl. was niet noodig.

A. DE STERKE VERBUIGING.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

1. *slihenter* (lapsus) 659$_{63}$, *slizenter* abscindens, amputans 631$_{22}$, *snident̄* attondens 635$_{18}$, *strih̦ʰent̄* fouens, plectens 642$_{33}$; *niozenter* potitus 667$_{15}$, *vuidarziohenter* reuertens 628$_{48}$, anasciozanter iaculatus 649$_{16}$; *arfindenter* (?) (expertus) 659$_{25}$, *arrinnenter* ẹˣoriens 630$_{29}$, *dvingent̄* premens,

seminans 643_{17}, *uuintenter* torquens 639_{34}, *uuirdaruverfanter* retorquens 663_{30}, uvintent̄ torquens 640_{63}; *forasprechenter* [1]) prȩfatus 668_{18}; *fn:hanter* [2]) spirans 660_{57}, *intvvetanter* abiungens 641_{52}, *pitenter* memorans [3]) 656_{21}; *tragenter* torquens 661_{37}; *ingagangangenter* [4]) congressus 647_{9}, *pifahenter* inuoluens 656_{65}, *zesamanauuallenter* [5]) procurrens 669_{10}.

2. *afarenter* referens 670_{23}, *drozenter* (?) uuidus, pingvis 626_{24}, *druchenter* complexus 662_{50}, *intnichenter* subsidens 670_{43}, *leidezenter* exosus 655_{58}, *prut̨enter* [6]) (exterrens) 666_{53}, *smilenter* [7]) subridens 646_{27}, *wennent̄* crispans 646_{41}, *zellenter* recolens 658_{4}, *zurnanter* (indignatus) 661_{66}, uvidarzellant̄ repetens 646_{53}; *uasonter* uestigans 670_{51}, *iagonter* agens 640_{38}, *namonter* [8]) inplorans 670_{63}, iagont̄ agens 646_{13}; *(uuola)gihapanter* immobilis 670_{36}, *pipenter* pauit: ans 648_{42}, *vvartenter* obseruans 645_{40}, *zuolinenter* adnixa^vs [9]) 669_{73}, *zuospirdranter* [10]) (adnixus) 646_{5}.

3. *(tuon)scolanter* factura [arbos] 631_{32}; *ingagangaanter* congressus 667_{63}.

Neutrum.

1. *giozentaz* abundans [Amasenus] 668_{62}, *niozentaz* potitus [equus] 668_{52}; *querantaz* gemens 660_{52}.

3. *tuontaz* 663_{23}.

Femininum.

1. *pitriugantiu* [11]) frustrata 670_{1}; *flechtentiv* intexens 660_{45}, *prinnentiv* torrida 628_{18}, duingentiv (urgens) 627_{4}; *prechentiv* carpens 656_{43}; *fnȩhantiv* anhela 641_{43}; *pisuerientiu* [12]) increpitans 648_{6}.

2. *leitentiu* agens 668_{34}, uvenentiv quaciens 669_{23}, *zurnentiu* indig^nata 671_{20}, trouventiv intentans 657_{40}; chrazzentiv foedans 671_{42}; *fragentiu* rogitans 648_{13}, *spirdrentiu* conixa 655_{52}, *trurentiu* deiecta 668_{48}.

3. *scolantiu* 631_{38}, *scolontiu* 631_{68}.

Genitief.

Masc. neutrum.

1. *cherrentes* [*rades*] gementem [rotam] 637_{67}; uvallantes undantis 660_{33}.

---

1) '*foraspr* auf rasur.' 2) 'dh. *fnehanter*.' 3) 'orans Ed.; am rande von and. hand idem orans.' 4) '*gangenter*] das zweite *g* aus *t* corr.' 5) vgl. uvallantes undantis 660_{33}. Waarschijnlijk redupl. ww.; anders zou de vorm wel *-uuallonter* moeten zijn; evenwel komen ook vaak vormen als *hantalentemo* 641_{46} voor. 6) 'die corr. von ? zweiter hand.' 7) Onzekere vorm; het kan een ww. op *-jan* of op *-ēn* zijn. 8) '*a* aus ? *o* corr.' 9) 'vs vom glossator übergeschr.' 10) '*i* aus *e* corr.' 11) 'das letzte *u* auf rasur von zweiter hand; ebenso hat dieselbe dem letzten *t* nachgeholfen.' 12) '*r* von zweiter hand, es stand urspr. *n* statt *ri*.'

Datief.

Masc. neutrum.

1. *rinnentemo* labente 669_{14}.

2. *lohenzentemo* [1]) corusco 628_{17}, *plechentemo* corusco 649_{36}; *hantalentemo* tractanti 641_{46}, *iagontemo* turbanti 665_{69}, eiskentemo (poscente) 627_{1}.

Femininum.

1. *tripentero* pulsante 644_{49}; *rinnentero* currenti 639_{46}, *rinnentero* secundo [amni] 641_{5}, *rinnantero* [2]) secundo [fluvio] 660_{49}; *gangentero* [ad] cadentem 633_{72}.

2. *chlaffantero* quassante 626_{49}, *ruzuntero* stridente 661_{1}.

Accusatief.

Masculinum.

Uitgang *-an*. 1. *arrinnentan* nascentem 630_{31}.

Uitgang *-en*. 1. *springanten* comantem 643_{15}, *uverdanten* 663_{45}, *vuintenten* torquentem 629_{14}; *upartrefanten* extantem 658_{1}.

2. *fnesgezentē* [3]) singultantem 664_{69}, *leitenten* agentem, agitantem 645_{39}, *slihtenten* mulcentem 645_{38}, *spriuzenten* nitentem 670_{32}; *greiphonten* prensantem 645_{35}, *tualonten* [4]) (cunctantem) 656_{34}, *tvuallenten* [5]) cessantem 652_{3}, pár$\overset{a}{u}$nten exertantem 651_{70}; *darpenten* (cassum) 648_{37}.

3. *scolonten* 671_{11}.

Neutrum.

2. *gluentaz* candentem [ensem] 669_{70}; *ruzentaz* rudentem [proram] 652_{39}, fnattontaz (frementem [equum]) 626_{33}.

Femininum.

1. *dihenta* florentem 663_{33}; *missahellenta* [6]) discordia 649_{65}; *danafaranta* ex^{c}edentem 664_{61}.

3. *scolonta* [7]) 663_{37}.

Instrumentalis (?).

Uitgang *-o*. 1. *vverdento* 633_{28}, *vuerdantëro* [8]) 641_{14}; *dvruhvuesanto* durando 633_{68}, *uvesanto* 638_{24}, *vvesento* habēndo 633_{41}.

2. *giarnento* merendo 657_{69}.

Uitgang *-a*. 2. *tualonta* cunctando 658_{40}, een twijfelachtige vorm.

---

[1]) l. *lohezzentemo*. [2]) '*ntero* von zweiter hand nachgezogen.' [3]) 'das erste *e* corr. und radiert aus *o*.' [4]) hs. *tualoten*; de corr. is van St. [5]) '*a* aus *e* corr. von zweiter hand; von derselben das erste *t* und die puncte.' [6]) 'das erste *a* aus corr. von zweiter hand.' [7]) '*nt* scheint von zweiter hand aus *m* corr.' [8]) 'die corr. von zweiter hand.'

Pluralis.

Nominatief.

Masculinum.

Uitgang *-a*. 1. *sliphenta* lapsi 649_{14}; *helfenta* (fauentes) 648_{2}, charrenta [1]) stridentes 657_{41}; *strozenta* trudentes 639_{63}.

2. *furihtenta* ueriti 657_{52}, *luonta* rudentes 639_{64}, *planta* spirantes, adferentes 639_{42}, *teilenta* sortiti 663_{22}; *namonta* vocantes 637_{40}; *linenta* adnixi 664_{53}.

Uitgang *-e*. 2. *ingaganspirdarente* obnixi 642_{63}.

Neutrum.

1. risantiv lapsa 656_{59}; *diozantiv* stridentia 644_{47}.

2. flogerezentiv (uolantes) 629_{29}; *atamontiv* spirantia 636_{30}; *grauventiu* canentia 631_{13}.

3. *scolontiv* 643_{5}.

Femininum.

1. *niderslihento* [2]) dilapsę 651_{37}; *vvintanto* torquentia [flumina] 638_{47}; perinto enixe 651_{48}; *zeisento* [3]) carpentes 629_{67}.

Genitief.

2. *darapentero* carentum 645_{29}, *darbentero* carentum, mortvorum 644_{8}.

Datief.

Masc. neutr. fem.

1. *fnehanten* anhelis 628_{33}.

2. *glizinonten* squalentibus 642_{71}, *chlafonten* fragosis 661_{6}, *tvalenten* [inter] cunctantes 641_{34}, vuagonten (spirantibus) 629_{33}; *scorrenten* (precisis) 662_{45}, scorrenten procurrentibus 654_{56}.

3. *scholonten* [4]) 641_{44}.

Accusatief.

Masculinum.

Uitgang *-a*. 1. *tripenta* agentis 629_{48}; *diozanta* fractos, collisos 642_{52} sonantis 644_{69}; *zeisenta* (comantis) 639_{4}.

2. *lohezenta* corusca [fulmina] 629_{34}; *clafonta* sonantis 637_{68}, *chlafenta* sonantia [saxa] 657_{35}, *lochonta* [comantis] 639_{4}, *offanonta* [5]) (prodentia [murmura]) 666_{40}.

Uitgang *-e*. 2. *geinente* [6]) coniuratos 628_{55}.

---

[1]) Daarnaast staat *cherrentes* 637_{67}, cherre 637_{60}. Volgens Graff IV, 461 van *kërran*, *chërran*; waarschijnlijk is dit juist; *a* voor *e* is dialectisch Beiersch; vgl. Weinhold, Bair. gr. § 6. [2]) hs. *nader-*; de corr. is van St. [3]) hs. *ziesento*; de corr. is van St. [4]) '*sch* auf rasur.' [5]) 'das erste *a* aus *o* corr.' [6]) Is in den regel een ww. op *-ôn*.

Neutrum.

Uitgang *-iu.* 2. *peitentiu* furentes [equos] 669_{4}; *clingilont*^{i}*vu* crepitantia 643_{30}, *susontiu* spirantia 658_{42}.

Uitgang *-u.* 1. *diozentv* fractas [voces] 652_{36}.

Femininum.

Uitgang *-o.* 1. *rinnanto* labentia [flumina] 632_{32}.

Uitgang *-e.* 2. *clizinonte* squalenti^{s} 634_{26}.

B. DE ZWAKKE VERBUIGING.

§ 42. De volgende vormen komen in deze glossen voor.

Singularis.

Nominatief.

2. *spirdrenta* nitens, subsistens 637_{58}.

Genitief.

2. *iagontin* uenantis 660_{47}.

Accusatief.

2. *uvoftentun* luctificam 659_{57}; machentun 659_{57}.

Pluralis.

Nominatief.

1. *perantun* (feraces) 631_{56}.

Datief.

1. *clizentun* [1]) [inter] nitentia 627_{10}.

Accusatief.

Uitgang *-un.* 1. *ringentun* luctantes 634_{34}; (*zi uilo*) *vvahsentun* (fluentes, nimium crescentes) 634_{53}.

2. *spolchentun* [2]) elisos 662_{52}; *susentv̄* stridentia 643_{46}; *kinentun* (hiulca) 634_{30}.

Uitgang *-on.* 2. *tualonton* (cunctantes) 633_{25}.

---

[1]) hs. *dizentun*; de corr. is van St. [2]) Deze vorm is mij niet duidelijk. Graff VI, 335 geeft een werkwoord *spolchen* op, dat mij niet bekend is.

III. HET VERLEDEN DEELWOORD.

§ 43. Zonder het praefix *ga-*, *gi-* komt het part. praet. in deze glossen voor in de vormen *quemana* 663_{64}; *nív prochana* recentis 644_{4}, waarop Braune, ahd. gr.[2] § 323 anm. 2 de aandacht vestigde, naast *apagiprochinaz* 645_{46}; *runnanero* orto [sole] 637_{48}, naast girunnana concretę 628_{20}, en in *scruntanun* (rimosa) 642_{32}.

A. DE STERKE VERBUIGING.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

Uitgang *-er*. 1. *gitripaner* [1]) (actus) 660_{5}, *pisuichaner* captus 667_{69}, apagapizaner (prereptus) 654_{20}, fartripaner pulsatus 657_{50}; *kizoganer* [2]) ductus 635_{7}, gipoganer flexilis 655_{41}; *givvntaner* (tortus) 643_{13}, apafaruvorfaner excussus 669_{20}; *ginomaner* sublata [mens] 667_{16}, *ziprohc: aner* [3]) distractus 661_{65}; *gil*^{e}*ganger* [4]) consanguinevs 656_{52}; *anagislaganer* [5]) illisa [prora] 654_{59}, *furifarener* elapsus 655_{17}, enpharaner elapsus 649_{29}; *giuallaner* delapsus 667_{34}, *nidergilazzaner* (inmissa [barba]) 652_{48}, *piuallaner* conlapsa [cervix] 665_{24}, *piuanganer* (innexus) 661_{40}.

2. *danagacherter* diuersus 654_{45}, *farstracter* porrecta [Rhodope] 639_{37}, *gihufarter*(?) exstructus 664_{65}, *giprutter* [6]) attonitus 636_{2}, *gitroster* (fretus) 662_{18}, *zuogahafter* affixus 666_{43}, *zuscter* exustus 626_{66}; *gimahoter* ([via] secta) 628_{22}, *gispiloter* bacchata [Taugeta] 635_{64}, *guzoter* exclusus 643_{28}, *giuvarnoter* [7]) instructus 658_{37}, *giu*^{v}*arnet* instructus 648_{59}; *ungêreter* non donatus 655_{10}.

Uitgang *-ar*. 1. *unuvidarpollanar* [8]) inoffensum [mare] 666_{59}.

Neutrum.

Uitgang *-az*. 1. *apagiprochinaz* reuvlsum 645_{46}.

2. *gihalitaz* (?) excitum 652_{54}, *gineiztaz* confecta [forma] 652_{46}, *gisteintaz* stel!atus [ensis] 653_{54}, *gistiurtaz* (sustentata [puppis]) 666_{63}, aritaletaz girtaz excussa [navis] 656_{67}, ufarleintaz arduus [sonipes] 669_{19}; *giuuarnotaz* instructa [legio] 665_{9}.

---

[1]) 'das zweite *i* aus *a* corr.' [2]) hs. *kizonaner*; de corr. is van St. [3]) '*o* aus corr. von zweiter hand.' [4]) 'die corr. von zweiter hand.' [5]) 'über prora, das letzte *a* aus *e* corr.' [6]) 'von zweiter hand?' [7]) hs. *giuvarnoten*; de corr. is van St. [8]) '*unuvidar* auf rasur.'

Uitgang *-as.* 1. *uvidarpollanas* repulsum 650_{38}; *angislaganas* [1]) adactus [ensis] 665_{23}, *inpharnas* [2]) elapsus [ignis] 634_{2}; *anagistozanas* (inflicta [puppis]) 666_{62}.

2. *inspenitas* depulsus 638_{3}.

Uitgang *-ez.* 2. *gigrvoztez* sollicitum 644_{13}.

Femininum.

Uitgang *-iu.* 1. *gitripaniv* acta 641_{28}, arlitaniu acta 652_{26}, pisuichaniu capta 653_{66}; *arzoganiu* stricta 649_{37}, *gizoganiu* ducta 647_{45}, *ungizoganiu* (effrena) 640_{4}; *vurpollaniv* offensa 642_{35}, *gipuntiniu* [3]) innexa 656_{53}, *giuvnnaniv* [4]) captiua 651_{2}, arpolganiv infesta 659_{42}, giduunganiv collecta 671_{40}; *gitrophaniv* concussus [aether] 637_{43}; unpisehaniv inculta 656_{55}; *arscaphaniv* [5]) exhausta [6]) 640_{59}, *arschaphaniŏ* [7]) effeta 660_{26}, *arslaganiu* cesa 667_{14}; firlazaniu deserta 653_{67}.

2. *arsuohtiu* spectata 662_{20}, *gigremitiu* ::: irrita^{ta} 653_{40}, *gihufa:tiu* (?) turrita 658_{28}, *gipe:ztiv* spectata 662_{20}, *giprahtiu* signata 634_{60}, *unarchantiu* incognita 671_{39}, *ungigruoztiu* (inexcita) 661_{20}, *zisamenegihaftiu* (commissa) 652_{1}; *giiagotiu* agitata 669_{26}, *inparotiu* exerta 669_{22}, *gipolotiv* uolutus [amnis] 641_{53}; *giriphetiv* rubicunda 628_{71}, ardorretiu exhausta [6]) 640_{59}.

Uitgang *-u.* 2. *gigrŏoztu* (exercita) 655_{70}.

Genitief.

Masc. neutrum.

1. *giridanes* torti 663_{18}; givuntenes obtorti 655_{42}; *unpigrapanes* inhumati 646_{51}.

2. *giuuorahtes* facti 667_{20}, *ungauuorahtes* infecti 667_{21}, girozetes(?) pinguis 626_{64}; *gisneitotes* tonsę [olivae] 636_{22}, gitollotes (plausę [cervicis]) 638_{1}.

3. *ungitorranes* [8]) ([nil] inausvm) 659_{46}.

Femininum.

1. *arlitanero* abactę 663_{7}, *gitripanero* acti [ponderis] 669_{8}.

2. *nidergisantero* dimissę [9]) 636_{32}; *kisneitotero* [10]) rasę 634_{37}.

---

[1]) '*an* auf rasur.' [2]) hs. *ingipharnas*; de corr. is van Graff III, 564. [3]) hs. *gipuntiu*; de corr. is van St. [4]) 'am *a* radiert und corr. von zweiter hand.' [5]) '*r* nachträglich eingefügt.' [6]) 'exusta Ed., s. die varr.' [7]) 'die corr. von zweiter hand.' [8]) Braune, ahd. gr.[2] § 373, sub 6) dezen vorm aanhalende, verwijst naar Graff IV (l. V), 443. [9]) 'demissae Ed., s. die varr.' [10]) 'auf rasur.'

Datief.

Masc. neutrum.

1. arpizzanemo occiso 669_{45}, gipizanemo (admorso) 634_{59}; *floranemo* (amisso) 643_{62}, *gigoz?anemo* liquefacto 665_{51}, *gisotanemo* [1]) 631_{65}; armolchanemo exhausto 639_{2}; *armezanemo* emenso 630_{43}.

2. *farstrattemo* [2]) (proiecto) 667_{31}, *ingaganchertemo* aduerso 665_{29}, *inneigtemo* deuexo 662_{54}, *ungagurtemo* [3]) recincta [veste] 654_{22}, givurptemo leuato 655_{11}, giruortemo (libato) 648_{4}, gisaztemo posito 631_{15}, zusctemo obusto 660_{54}; *gifiolotemo* polita [parte] 663_{16}, *gihufotemo* [4]) conferto 639_{57}, *gimachotemo* [5]) exstructo 655_{9}, *gistruhotemo* suffuso 669_{24}.

3. *fartanemo* sacrilego 661_{13}.

Femininum.

1. *givuntanero* [6]) torta 629_{45}, *givvntanero* [7]) torto [uerbere] 637_{10}, *runnanero* orto [sole] 637_{48}.

2. *gidingotero* pacto [foedere] 643_{34}; *gimi&ero* conducta 670_{47}, gitaretero lęso [numine] 645_{64}.

Accusatief.

Masculinum.

Uitgang *-an*. 1. *arlitanan* exactum 630_{26}, *gitripanan* actum 634_{17}; danaginomanan refixum 655_{27}; *givaranan* profectum 659_{29}.

Uitgang *-en*. 1. *ziprochanen* discerptum 645_{45}; *giladanen* grauidam [segetem], maturam 629_{22}.

2. *arfårten* exceptum 656_{25}, *archriphten* (correptum) 645_{4}, *aruvalz?en* conuvlsum 663_{68}, *furigistacten* [8]) prefixtum 667_{11}, *giuueniten* contortum [hastile] 668_{67}, *pizuscten* ambustum 670_{18}; *giholeten* (?) (incusum) 628_{49}.

Neutrum.

1. *arzoganaz* strictam [aciem] 656_{54}; *hintarstantanaz* susceptum 657_{60}.

2. *gizaltaz* [9]) actum 670_{49}.

Femininum.

1. arlitana [10]) exhausta 653_{2}; *giuuntana* perplexum [iter] 665_{16}; *pifangana* [11]) clausam 668_{65}, *duruhstozana* petitum [thoraca] 667_{66}.

2. *gihafta* consertam 652_{15}; *giparota* [12]) exertam 669_{43}, *giluppota* armatam [felle veneni] 671_{38}.

---

[1]) In de glosse: passo *gisotanemo vvine*. [2]) 'die corr. und *mo* von zweiter hand.' [3]) '*mo* von zweiter hand, über *e* rasur von ‾.' [4]) 'das letzte *o* von zweiter hand aus *e* corr.' [5]) 'die corr. von zweiter hand.' [6]) '*ero* von zweiter hand aus corr.' [7]) '*nta* auf rasur.' [8]) 'die corr. von zweiter hand.' [9]) 'das zweite *a* scheint aus corr.' [10]) Heeft betrekking op *deganheit*, de vertaling van bella. [11]) '*p* von zweiter hand nachgezogen.' [12]) '*par* grÖstenteils ausgewischt.'

Pluralis.

Nominatief.

Masculinum.

1. *gitripana* (concita [saxa]) 671_{53}, pisuichina (capti) 627_{51}; *ginúo:na* [1]) tunsa 644_{39}, *gisotana* incocta [vellera] 638_{73}, *gisótana* tepefacta [flumina] 645_{16}, *pirozana* fleti 657_{18}; *ziprottana* districti 657_{55}, *ziuvorfana* (diuersi) 658_{72}, girunnana concretę 628_{20}; *hinagiuarana* [2]) defuncta [corpora] 656_{58}; *piuangana* [3]) clausi 651_{34}, *piuangana* inclusa [litora] 654_{38}.

2. *giuarota* suffecti 648_{66}, *giprvtta* attoniti, stvpefacti 641_{69}, *gispreita* effusi 650_{61}, *givuanta* suspecti 630_{33}; *givuizaneta* damnati 657_{11}.

Neutrum.

1. *arlitaniu* exhausta 668_{13}, *piscinaniv* lacessita [aera sole] 660_{65}, gisnitaniu messę [herbae] 654_{19}; *pidugunganiv* [4]) (pressę [carinae]) 629_{5}, *giflohtaniv* texta 642_{27}, *giporganiv* (repostę [epulae]) 641_{57}.

2. *giertiu* aeratę [peltae] 661_{62}, *gifalztiu* falcati [enses] 661_{57}, *giflanztiu* [5]) lacessita [aera sole] 660_{65}, *vzaruuegitiu* emoti [postes], pulsi 650_{27}; *gimaho:tiv* [6]) condita 626_{28}, *pistūpilotiv* trunca 644_{46}.

Femininum.

1. *giuvnnano* captiui [currus] 659_{13}, *ziuuorfano* (disiectę) 662_{33}.

2. *giuueihto* infractę 665_{34}, *pihafto* conexę 644_{9}, giuveihto fractę 651_{10}; *giiagoto* [7]) deiectę 653_{33}.

Genitief.

Hiervan komen geene vormen voor.

Datief.

Masc. neutr. fem.

Uitgang *-en*. 1. *hinagilitanen* [8]) (actis) 630_{14}, *arlitanen* actis 652_{67}; *givvntanen* (nexis) 644_{22}; *frezanen* [9]) accisis 658_{69}; *farstantanen* animaduersis 633_{47}, *ingislaganen* (coactis) 660_{55}, *giladanen* oneratis 662_{55}, givaranen profectis 648_{1}; *pivanganen* [10]) deprensis 645_{11}, *anagilazanen* [11]) inmissis 639_{61}, *giscrôtanen* tonsis 644_{73}, *giscrotanen* tonsis 647_{57}.

---

[1]) Deze, eenigszins vreemde, vorm is zeker hieruit te verklaren, dat het ww. vroeger redupliceerend was; vgl. tunditur *ginuan uuirdit* 640_{3}, en Braune, ahd. gr.[2] § 334 anm. 5. [2]) 'das vorletzte *a* aus? *e* corr.' [3]) 'das mittlere *a* aus corr.' [4]) 'die beiden puncte und *iv* scheinen von zweiter hand.' [5]) 'l. *giglanztiu*?' [6]) 'rasur von *t*.' [7]) 'zwischen *ii* radiert.' [8]) 'die correcturen von zweiter hand.' [9]) '*a* aus *e* corr.' [10]) 'teilweise ausradiert.' [11]) 'das letzte *n* aus? *m* radiert.'

2. *gistoupten* [1]) turbatis 664_{32}, *lohezten* (rutulis) 642_{72}, *piduhten* pressis 643_{24}, *ungistralten* inpexis 639_{55}, *zuogicherten* uersis 635_{10}, *zisto^u^pten* (turbatis) 661_{64}; *gagártoten* [2]) (virgatis) 663_{61}; *giuvarneten* [3]) instructis 649_{10}.

Uitgang *-an*. 1. arzoganan: (strictis) 650_{7}.

Accusatief.

Masculinum.

1. *arlitana* [4]) effectus [5]), compositus 635_{29}, *gitripana* pulsos 640_{35}; *fargozana* [6]) fusos 660_{23}, *gizogâna* adultos 646_{68}; *gizuo̧hana* [7]) tristia [ora] 633_{31}, (*níu*) *prochana* recentis 644_{42}, *quemana* lapsa [ancilia] 663_{64}; *frezdńa* ambesas [mensas] 651_{40}; *arfarana* errata [litora] 652_{63}, *givuassana* actas [pinus] 668_{5}.

2. *zismalzta* liquefacta [saxa] 630_{51}; *giuzota* exclusos 666_{8}; *pistūpl&a* populata [tempora] 657_{21}, intvonata desuet:a [agmina] 658_{35}.

Neutrum.

Uitgang *-iu*. 1. *arlitaniu* exhausta 653_{2}; *pidu̧unganiu* [8]) arta 648_{56}, inpuntaniv solùtos [crinis] 671_{41}; *gigrapaniu* [9]) secto 652_{12}, *giuuahsaniu* excretos [haedos], adultos 640_{14}; *gispannaniu* (re^li^gatos [equos]) 665_{4}.

2. *danagichertiu* diuersos [equos] 670_{44}, *zismalztiu* liquęfacta 642_{29}, arlôstiu excussos [rudentes] 651_{42}, gidenitiv contenta 655_{38}; *giprortotiu* [10]) picturatas [vestes] 652_{21}, *gisatalotiv* instratos [alipedes] 659_{34}, *gispilotiv* illusas [vestes] 635_{57}, *gisuntrotiu* seclusa 652_{6}; *uuidarigiuuartetiu* obseruata 665_{17}.

Uitgang *-u*. 2. gofanetu prodita 647_{7}.

Femininum.

1. *gizogano* adultos 643_{39}.

2. *arlôsto* reuvlsas 663_{69}.

---

[1]) '*u* radiert aus ansatz von *p*.' [2]) 'das zweite *a* aus ? *o* corr., das letzte *n* von zweiter hand.' [3]) 'das letzte *e* aus ? *o* corr.' [4]) 'gehört zum gleich folgenden extremos oder ist für die lesart effectos berechnet.' [5]) 'effectos Ed., s. die varr.' [6]) 'das zweite *a* aus *e* corr.' [7]) Van een infinitief **zwëchan*, mhd. **zwëchen*. Slechts deze vorm komt van het ww. voor. Zie Schade [2] 1309. [8]) 'die corr. von zweiter hand.' [9]) 'nach dem sinne construiert.' [10]) 'das erste *t* von zweiter hand nachgezogen.'

B. DE ZWAKKE VERBUIGING.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

§ 44. Substantivisch is der pisp^{r}ochana (culpatus) 650_{47}. De uitgang *a*, in plaats van *o*, is in het jongere Beiersch, waartoe de glossen van B behooren, niet zeldzaam.

2. (voc.) gimuoto [1]) (exercite) 651_{27}.

Neutr. fem.

1. *anagislagana* [2]) inlisa 666_{5}.

2. *danagicherta* diuersa 645_{34}, *givuehta* infracta 659_{60}; *gisuntrota* secreta [domus] 649_{24}.

Genitief.

1. gipôganin [3]) inflexi, curui 627_{16}.

Datief.

1. (*demo*) g¦uunninin [4]) captiuo 669_{41}.

Femininum.

Uitgang *-un*. 1. *giuvnnenun* [5]) captę 650_{57}.

2. *gipiheizotun* coniurato [ab Histro] 635_{66}.

Uitgang *-on*. 2. *danagicherton* [6]) auerso [astro] 628_{11}.

Accusatief.

1. unarloscanun uigilem [ignem] 653_{44}.

Pluralis.

Nominatief.

2. *glizinonten* [7]) squalentia 642_{12}.

Datief.

1. *ziuuorafanun* [per] disiecta 670_{42}, *ziuuorfanun* [per] disiecta 670_{68}.

---

[1]) Vgl. Graff II, 602. De Lat. woorden luiden (Aen. III, 182—83): 'nate, Iliacis exercite fatis, sola mihi talis casus Cassandra canebat.' Graff's opvatting is dus wel juist. [2]) 'das letzte *a* auf rasur.' [3]) l. gipoganin. [4]) 'das zweite *u* auf rasur.' [5]) hs. ***giuvnnun***; de corr. is van St. [6]) 'das zweite *a* angehängt, *ton* von zweiter hand teilweise nachgezogen.' [7]) '*z* aus çorr.'

Accusatief.

Uitgang *-un*. 1. *fartripanun* (pulsatos) 670_{13}; (*dio*) *scruntanun* (rimosa) 642_{32}; *pirohhanun* [1]) sopitos 663_{11}.

2. *zistortun* [2]) sparsos 653_{6}, ungigurtun discinctos 664_{7}; *gihuofotun* exstruct$\overset{o}{\text{i}}$s 628_{57}; *gidrehanetun* [3]) sopitas 663_{40}.

Uitgang *-en*. 1. *aroquomanen* [4]) tremefacta 648_{70}.

IV. DE TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

§ 45. Slechts een klein aantal comparatief- en superlatiefvormen komen voor, waaronder twee van part. praet., de overige van adjectieven, adverbiën en praeposities.

Het suffix van den comparatief is in den regel *-ôr-*; éénmaal is het *-ir-*. Indien *festinara* tenax 653_{43} een comparatiefvorm is, dan is de *ô* van het suffix geassimileerd aan de *a* van den uitgang. *fordrun* 659_{72} en herrun 648_{7}, oorspronkelijk comparatiefvormen, heb ik tot de zwakke substantieven gerekend, zie § 33.

Het suffix van den superlatief is meestal *-ôst-*, driemaal *-ist-*, waarvan éénmaal met syncope der *i*.

A. DE COMPARATIEF.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

aftroro secundus 668_{37} inferior 670_{60} [5]), *gidiganoro* grauior 650_{4}, *gimeitoro* iactantior 658_{36}, *gizeliro* melior 665_{44}, *hantagoro* (acrior) 637_{46}.

Neutr. fem.

festinara (?) tenax 653_{43}, *hantagora* [6]) acrior 641_{67}, *vvidarpluanora* obtunsior 637_{32}, *vukrdkgprb* [7]) lętior 661_{33}, rihora lętior 661_{33}.

Pluralis.

Accusatief.

uvntarlihorun grauiora 654_{13}.

---

[1]) hs. *pirchhanun*; de corr. is van St. [2]) '*o* von zweiter hand nachgezogen.' [3]) Door Graff V, 504 terecht opgevat als part. praet. van een infinitief **trehanên* — niet van **trehenen*, omdat de middenvocaal *a* zonder umlaut bleef —, met *dr* in den anlaut in plaats van *tr*, zie § 29. [4]) 'das erste *a* und die puncte von zweiter hand?' [5]) Op deze plaats 'das letzte *o* aus *a* radiert.' [6]) 'das letzte *a* aus *o* corr.' [7]) 'dh. *vuirdigora*, *d* aus corr.? von ansatz von *g*.'

B. DE SUPERLATIEF.

Singularis.

Nominatief.

Masculinum.

aftrosto postremus 635_{23}, *oparosto* summa [dies] 649_{31}, snellisto acerrimus 649_{57}.

Neutr. fem.

herosta maxima 657_{49}, *hintrosta* postrema 640_{26}, entrosta ultima [Thule] 626_{35}; over het laatste woord zie Braune, ahd. gr.[2] § 266 anm. 3.

Pluralis.

Nominatief.

Uitgang *-un.* *eristun* primi 656_{60}, *mammantigostun* mollissima 629_{39}.
Uitgang *-on.* entroston extremi 664_{8}.

Datief.

(*den*) *furistun* primis 660_{36}.

Accusatief.

Uitgang *-un.* *herostun* Quirites, duces 643_{56}, *uzrostun* ultima 655_{15}, aftrostun extremos 654_{55}.
Uitgang *-an.* (dei) furstan prima 654_{53}.

HOOFDSTUK VI.

DE TELWOORDEN.

§ 46. Slechts twee hoofdtelwoorden komen voor: *sipun* 664_{11}, in de glosse *sipun stillen r*^{vn}*ịsun* septem sedatis amnibus, en *niun* 646_{22}, in *aftar niun gimundin* (per ora nouem). Voorts komt *sipun* voor in de samenstelling *sipunfalta* septenos 663_{24}.

Andere samenstellingen zijn: accus. fem. *eina* in het onbepaalde voornaamwoord *einaiouveliha* quemuis 663_{44}; *zui-* (*zvi-*) in *zuiiarigemo* bima [fronte] 644_{37}, *ẓuivalten* ancipites 655_{55}, *zuiuvassemo* ancipiti 660_{62}, *zuifaltes* biforem [cantum] 665_{59}, *zvipiriges* biferi 643_{12}; *zuui-* in *zuuiliha* (bilicem) 670_{30}; *ziuvi-* in *ziuv*^{iv}*alta* [1]) ambiguam 651_{26}; *dri-* in *driliha* trilicem 652_{17}, *driu:altun* tergeminam 654_{18}, *drisspissi* (tripodes) 654_{32} (over *tri-* in *trispaltigen* trisulcis 640_{70} en *trinahtigun* triaterica 653_{61}, zie Inl. cap. VIII); *fior-* in *uioribchiga* quadriiugos 636_{20}.

Van de rangtelwoorden komt alleen voor *der sibanto* septima [aestas] 643_{60}.

---

[1]) 'die corr. von zweiter hand.'

HOOFDSTUK VII.

DE VOORNAAMWOORDEN.

I. PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

1ste persoon.

Singularis.

§ 47. nom. De vorm luidt *ih* 659_{47}, 667_{58}, 667_{60}, 668_{7}; met *waz* saamgetrokken tot *uueih* 658_{6}.

accus. *mih* 645_{67}, 664_{46}, 666_{32}, 667_{42}.

Pluralis.

nom. *uvir* 649_{50}, *uuîr* [1]) 666_{37}.
dat. *uns* 649_{9}.

2de persoon.

Singularis.

nom. *du* 654_{23}, 669_{30}.
dat. *dir* 663_{32}.
accus. *dih* 668_{28}, 668_{72}.

Pluralis.

accus. *ivuih* 663_{34}, *iuuih* 671_{17}, ivuich 655_{50}. Boven Iliaci 650_{3} (in den regel: „Iliaci cineres et flamma extrema meorum, testor" Aen. II, 431) staat iu^i*ch* [2]); dit is de vertaling van vos, dat hier in het Latijn kon worden weggelaten.

3de persoon.

Singularis.

nom. masc. *er* 668_{66}.
dat. fem. *iro* 647_{67}.

---

[1]) l. *uuir*. [2]) '*iui* von zweiter hand.'

Pluralis.

nom. masc. sa [1]) (d. i. sia, sie) 652_{60}.

Als in de glosse: hoc denique pacto *zi derro vvis ivrovvis* 633_{34} in plaats van het onverstaanbare *ivro* volgens Steinmeyer's gissing *ciro* (d. i. *ci* = *zi iro*) moet worden gelezen, dan is *iro* wel gen. plur.

Het wederkeerig voornaamwoord.

accus. *sih* 649_{1}, 668_{46} [2]), 670_{56}.

II. BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 48. Van het pron. van den 1sten pers. sing. komt tweemaal de accus. sing. fem. voor: *mina* (*zagaheit*) mea (tristia facta) 650_{41}, en mina (gagangenni) meos (congressus) 655_{64}; de laatstgenoemde plaats toch kan moeilijk anders dan als accus. sing. fem. worden verklaard, vgl. Inl. cap. VIII.

III. AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 49. *a*. Van het aanwijzend voornaamwoord *dër*, dat in deze glossen nu eens aanwijzend (of betrekkelijk) voornaamwoord is, dan weer bepalend lidwoord, komen de volgende vormen voor.

Singularis.

Nominatief.

masc. *der* 643_{60}, 654_{70}, 659_{65}, 662_{43}; der 650_{47}, 655_{31}.
neutr. *daz* 630_{22}, 633_{59}, 664_{30}; daz 654_{44}, 659_{50}.
fem. *diu* vna 649_{44}, *diu* 631_{66}, 668_{6}.

Genitief.

masc. neutr. *des* 656_{64} [3]), 656_{69}, 662_{68}, 669_{42}; *dez* 669_{27}; des 661_{2}
fem. *dero* 653_{5}, 657_{51}, 664_{55}.

Datief.

masc. neutr. *demo* 628_{29}, 629_{4}, 661_{44}, 661_{63}, 664_{41}, 669_{41}; demo 638_{14}. Twijfelachtig is *temo* [4]) 655_{40}, en zoo ook *temo* hyic 668_{64}.
fem. *dero* 628_{61}, 631_{25}, 635_{66}, 642_{17}, 644_{65}, 670_{31}.

---

[1]) In de glosse: das sa niet hapan ni teneant. [2]) Op deze plaats '*ih* auf rasur.'
[3]) In het hs. luidt deze glosse: dii cuius *degotespi*, door St. gecorrigeerd in *des gotes pi*.
[4]) Zie pag. 30 aant. [1].

Accusatief.

neutr. das 652_{60}.

fem. *dia* 649_{2}; *die* 644_{76}, 654_{18}, 655_{14}.

Instrumentalis.

Zelfstandig komt deze vorm niet voor, maar in de samenstellingen *pidiu* 626_{43}, 630_{61}, 633_{66}, 635_{4}, 637_{5}, 641_{60}; (*in*)*div* hoc 635_{35}, en (fonna)div quo 639_{12}.

Pluralis.

Nominatief.

masc. *die* 660_{9}, $661_{49, 51}$, en waarschijnlijk *diea* [sc. *strîta*] quę [proelia] 629_{21}.

neutr. *dei* 653_{20}.

fem. *dio* 661_{26}.

Datief.

masc. neutr. fem. *den* 629_{60}, 633_{19}, 638_{4}, 649_{43}, 660_{36}, 662_{4}, 663_{25}. Met de praepositie *zi* samengetrokken tot *zen* 643_{42}, *zin* 644_{10}.

Accusatief.

masc. *die* 629_{10}, 633_{18} [1]).

neutr. *dei* 637_{50}, dei 654_{53}.

fem. *dio* 642_{32}, 649_{30}, dio [2]) 649_{55}.

In de glossen: *die hohi* fastigia 649_{26} en die gilegida situs 652_{9} zoude, met het oog op de Lat. woorden, *die* beschouwd moeten worden als accus. plur. Vooral de eerstgenoemde glosse is twijfelachtig. Misschien is *die* in beide gevallen accus. sing. fem.

b. Het voornaamwoord 'deze'. Hiervan komen de volgende vormen voor.

Singularis.

nom. neutr. *dezi* hoc 647_{29}.

dat. fem. *derro* 633_{34}.

Pluralis.

accus. masc. *desa* hos 642_{64}.

nom. fem. *deso* hę: [3]) 638_{72}.

dat. *desen* his 664_{59}.

---

[1]) De glosse luidt: ora *die enti*. Ik beschouw *die* niet als neutr., maar als masc, waarbij dan *enti* niet past. Vgl. Inl. cap. VII. [2]) Speciem dio gisith. Als accus. sing. is *dio* mij niet bekend, ik verklaar deze glosse op soortgelijke wijze als in aant. [1].
[3]) 'rasur von *c*.'

c. Van het Opperd. voornaamwoord *enêr* komt de accus. plur. masc. *ena* hos 642_{65} voor.

d. Een merkwaardige vorm is *daz sama* tam[-quam], nom. sing. neutr. 628_{1}, overeenstemmende met het Gotische *þata samô*, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 290 anm. 1.

IV. VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 50. *a.* Het voornaamwoord *hwër.*

Singularis.

nom. *uuer* quisquam 666_{34} (als indefin.).

dat. *vuemo* cui 636_{14}.

accus. *uvaz* quid 662_{10}, en in samentrekking *uueih* (= *waz ih*) quam 658_{6}.

De instrum., samengetrokken met de praepositie *zi*, komt voor: *ziiv* quid 635_{60}, *ziv* quod 644_{53} [1]), 656_{70}, *zivuiv* quid 638_{53} quo 671_{45}, zivuiv quid 648_{10}, (oda)ziuviv quid(ue) 669_{36}.

b. *hwëdar* 'wie van beiden?'

nom. masc. *uuedarer* quis [utrius] 671_{3}.

c. De interrogatieve adjectieven *hwelîh* (quis) en *hweolîh* (qualis).

Singularis.

Nominatief.

fem. *vuilichiv* quę 633_{33}.

Datief.

fem. *vviliero* 633_{20}, *vuilihero* 633_{52} en *vvelierô* 644_{28}, telkens voorafgegaan door de praepositie *zi* en gevolgd door het substantief *wîs*, ter vertaling van quo-modo.

Accusatief.

masc. *vuielihen* quem 667_{42}.

fem. *uueliha* 653_{1}.

Pluralis.

Nominatief.

masc. *uuiliha* qui 665_{54}.

---

[1]) 'quid Ed.'

Datief.

uvelihen (quibus) 653_{71}.

Accusatief.

masc. vueliha quas [gentes] 656_{18}.
neutr. *uvelihu* quas [poenas] 663_{39}, uvelihiv quę 653_{70}.
fem. *vuelihho* quę 651_{56}, *uveliho* quę 657_{39}.

V. HET VOORNAAMWOORD *solih* 'talis'.

Singularis.

Nominatief.

§ 51. masc. *solih* qualis 646_{67} is 666_{14}. Hiermede wisselen af *suslih* hic 646_{26}, 653_{21}, *suhslic* hi 667_{70}, suslih hic 653_{50}.

Datief.

(*zi*) *solihemo* (*ungimeze*) tantum-nimium 665_{21}.

Pluralis.

Nominatief.

masc. *svslicha* hi 642_{66}.

Datief.

suslihen istis 650_{32}.

VI. ONBEPAALDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 52. Hiervan komen slechts de volgende vormen voor: *nivuviht* [1]) 629_{53}, *iou¦uiht* [2]) quicquam 668_{36}, niet [3]) 652_{60}; dat. sing. fem. (mit) ett^{a}uvelihera (quacumque) 626_{17}; accus. fem. sing. *einaiouveliha* quemuis [laborem] 663_{44}.

---

[1]) In de glosse: *nivuviht ni terida* [numquam] obfuit. [2]) 'die corr. von zweiter hand.' [3]) Zie pag. 80 aant. [1].

HOOFDSTUK VIII.

DE WERKWOORDEN.

I. DE STERKE WERKWOORDEN.

A. ABLAUTENDE WERKWOORDEN.

§ 53. Bij de behandeling der ablautende werkwoorden heb ik de splitsing van de verschillende klassen in onderafdeelingen achterwege gelaten.

Eene volkomen scheiding van oudere en jongere vormen was ook hier in vele gevallen niet mogelijk, evenmin als bij de deelwoorden. Alleen op de persoonsuitgangen heb ik gelet.

De onverbogen vormen der tegenwoordige en der verleden deelwoorden heb ik hier vermeld; over de verbogen vormen, zie § 41—44.

Enkele opmerkingen, die mij niet overbodig schenen, vindt men in de aanteekeningen.

KLASSE I, ablautsreeks: *î*, — *ei* of *ê*, *i*, — *i*.

Praesens.

Indicatief.

sing. 2. *danatribes* arcebis, prohibebis 637_{47}.

3. *arscinit* inardescit 663_{51}, *arzihit* (abnegat) 660_{24}, *intrisit* (eccidit) 633_{74}, *rîpit* fricat 638_{50}, *risit* pluit 642_{61}, *slichit* elabitur, currit, uoluit 628_{27}, *sniuuit* ningvit 639_{56}, *trip:it* [1]) 634_{45}, *uftripit* subigit 627_{66}, *uphtripit* subigit 656_{57}, *umpitriphit* [2]) egit 635_{3}.

plur. 3. Uitgang *-ent.* *arzihent* negabunt 638_{15}, *tripent* [3]) (arcent) 637_{27}.

Uitgang *-int.* intvîchint cessere 641_{71}.

Conjunctief.

sing. 3. *gitripe* adigat 653_{9}.

---

[1]) 'rasur von *t*.' [2]) l. *umpitripit*? [3]) '*p* aus *b* corr.'

Imperatief.

sing. 2. *gisuih* absiste 662_{12}, *gisuihc* defice 656_{28}, *snîd* [1]) tonde, incîde 634_{52}, *strit* tende 671_{58}.

Infinitief.

Uitgang *-an*. *garizan* incidere 626_{29}, *g'izzan* [2]) splendescere 626_{39}, *untarlidan* succedere 640_{43}.

Uitgang *-en*. *danatripen* [3]) agitare 640_{40}, *spriten* [4]) diffundere 646_{44}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 3. *farmeid* exit 669_{38}, *scein* apparet 650_{22}, *sleih* (perlabitur) 646_{9}, *treip* agebat, efficiebat 630_{21}, 634_{21} [5]) arcet 656_{63} egit 666_{15}, *zitreip* (dispulit) 647_{28}, indeh excepit 653_{18}, zitreip (dispulerat) 647_{17}.

plur. 3. *intuichun* residunt 665_{40}, *pichlipun* heserunt, svrrexerunt 635_{34}.

Conjunctief.

sing. 3. *tripi* egerit 637_{20} [6]) moueret 662_{38}.

Part. praet.

girizzan uvart inscribitur 647_{11}.

§ 54. Klasse II, ablautsreeks: *eo* (*io*), *iu*, — *ou* of *ô*, *u*, — *o*.

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. *gipivto* edico 638_{67}.

2. *sciuzist* torques 653_{47}.

3. *argiuzit* (proluit) 670_{66}, *fliuzit* aluit 632_{33}, *nidarflvizit* [7]) deflûit 641_{6}, *pidruzzit* [8]) piget 627_{40}, *sciuzit* radit 654_{66}, *ziuhit* educet 658_{25}.

plur. 3. *diozent* mussant, sonant 643_{53} stridunt 649_{61} fremunt 661_{9} [9]), 666_{39}.

Conjunctief.

sing. 3. *rivue* pęniteat 626_{22}.

Imperatief.

sing. 2. *arpivt* impende 636_{55}, *gipiut* edice 668_{43}, *nivz* sortire 636_{51}, *sivd* incoque 644_{24}.

---

1) '*d* aus *o* corr.' 2) 'die corr. von zweiter hand.' 3) '*r* nachträglich eingefügt.' 4) Vgl. Mhd. wb. II, 2, 550a; Lexer II, 1119. Graff VI, 394 vereenzelvigt dezen vorm ten onrechte met het zwakke ww. *spreiten*. 5) hs. *treio*; de corr. is van St. 6) Op deze plaats 'über dem vorhergehenden u e r s o s'. 7) Over het vocalisme van dezen vorm zie § 12. 8) '*r* aus corr.' Vgl. § 12. 9) '*t* auf rasur von zweiter hand.'

Infinitief.

arpietan prebere 633_{9}, *gipiotan* indicere 661_{18}, *piziuhan* [1]) duxisse 666_{49}, *sciozan* torquere 661_{60} sequi [telo] 671_{16} [2]), *uzziohan* vellere 667_{62}, fliezzan fluere 632_{3}.

Gerundium.

Datief. *zi arpiotenne* (inpendendus) 631_{36}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 3. *forlôs* [3]) amisit, dimisit 632_{60}, *gichos* legit 669_{17}, *chloup* scindebat 660_{56}, *chou* mandit 653_{26}, *scôz* [4]) contorsit 657_{45}, *scoz* intorquet 666_{12}, 671_{52}, *zisamanagizoch* obduxerat 641_{29}, *zisaminazoh* contrahit 626_{36}, *zoh* trahit 627_{3}, argoz proluit 630_{55}, giscoz contorsit 648_{32}, trouc frustratur 657_{20}.

plur. 3. Uitgang *-un.*. *duzun* [5]) [cum] gemerent 656_{2}, *chuvn* mandunt 659_{36}, *scuzzun* fundunt [tela] 669_{6}, *úzzugvn* deuoluunt 644_{63}, *zugun* duxere 632_{27} uerrunt 651_{31}, 654_{25}, 655_{69} [6]) uerrunt, sulcant 651_{45}, scuzzun contorquent 659_{8}, zugun ducunt 661_{29}.

Uitgang *-en.* *zistupen* diffugiunt 637_{42}.

Conjunctief.

sing. 3. *zugi* stringeret 667_{27}.

Part. praet.

ginoszan uuart (teritur) 670_{10}, *ginozan uvirdit* teritur 665_{55}, *ginuan* [7]) *uuirdit* tunditur 640_{3}, *pidrozan* pertesum 653_{3}, 655_{62}, floran vuerdan capi 659_{41}.

§ 55. KLASSE III, ablautsreeks: *ë, i, — a, u, — u, o.*

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. Uitgang *-o.* *darapringo* (sistam) 658_{2}, *uvirdo* 659_{48}, 661_{14}.

Uitgang *-a.* firgilta rependam 648_{61}.

2. Uitgang *-is.* *aruvindis* experiere 633_{16}.

Uitgang *-ist.* *firgiltist* lues 645_{24}, *gipergist* [8]) repones 627_{26}, *vuirdist* 652_{4}.

---

[1]) l. *piziohan*? zie § 12. [2]) '*a* aus *e* mit rasur corr.' [3]) '*s* von zweiter hand.' [4]) '*z* auf rasur.' [5]) 'am *n* radiert.' [6]) Op deze plaats '*n* aus *m* radiert.' [7]) Vgl. pag. 73 aant. 1. [8]) Over dezen vorm zie § 2.

3. Uitgang *-it.* *driskit* terit, battat [1]) 628_{72}, *firgiltit* reponit 671_{44}, *flihtit* intexet, uestiet 633_{14}, *gisinchit* [2]) persedit 640_{72}, *chrīmit* euiscerat 669_{32} hęsit 669_{39}, *līmit* infremuit 667_{46}, *missihillit* [3]) dissidet 659_{70}, *pivindit* discit 657_{13}, *pillit* personat [latratu] 657_{7}, *pringit* rettulit 668_{33}, *scrintit* fatiscit 633_{38}, *ufuuirfit* superiacit 669_{12}, *uzdringit* eluctabitur 633_{29}, *vzpringit* (explicuit) 633_{55}, *uzpringit* explicat 634_{20}, *uzvvirphit* (ruit) 634_{4}, *vvidarvvirfit* reponit 636_{57}, *vvīntit* torquebit 633_{32}, *uuirdit* 640_{3}, *vuirdit* 644_{38}, *uvirdit* 658_{17}, 659_{71}, 665_{55}, *vuirfit* iacit 644_{31}, piduingit cohibet 651_{68}, pringit attulit 638_{45}, trinchit libat 653_{46}, uvirdit 652_{65}.

Uitgang *-et.* *dvinget* urget 643_{49}, duing& (urget) 630_{35}.

plur. 1. Uitgang *-emês.* *piuvindemes* discimus 633_{36}.

Uitgang *-en.* *vverden* 638_{61}, *uverden* 646_{25}, 661_{11}.

2. *fargelt&* [4]) luetis 646_{4}.

3. Uitgang *-ant.* *vverdant* 635_{48}, fargeltant piabunt 648_{53}.

Uitgang *-ent.* *gipergent* reponunt 640_{25}, *giprestent* deerunt 633_{23}, *ringent* [5]) confligunt, conluctantur 649_{60}, *rinnent* [6]) nascentur 630_{25}, *suellent* turgent, eleuant 629_{20}, *vuerdent* 643_{55}, *zispringent* dissiliunt 639_{50}, crīment attondent, pascuntur 626_{20}, scrintent dehiscunt 640_{62}.

Uitgang *-int.* *dringint* stipant 643_{41}.

Conjunctief.

sing. 3. Uitgang *-e.* *pringe* (referto) 666_{58}, *scrinte* fatiscat, aperiat 627_{47}, *uverde* erit 645_{8}, cherre instrepat 637_{60}, pringe ferat 640_{11}.

Uitgang *-a.* *uuerda* 633_{51}.

Imperatief.

sing. 2. *aruuirf* reice 640_{8}, *gipirach* occule 634_{25}, *vzvuírf* erue 644_{55}, pivilih trade 655_{61}, pivilah manda 656_{15}.

plur. 2. *fargeltet* [7]) instaurate 657_{29}, *pring&* properate 670_{39}.

Infinitief.

Uitgang *-an.* *anauṿellan* [8]) imponere 628_{56}, *fehtan* contendere 665_{37}, *furipringan* expromere 649_{18}, *gisinchan* considere 650_{49}, *giuverran* exscindere 659_{52} (uersare) 659_{61} uertisse 660_{17}, *gvvinnan* arcessere 643_{67}, *nidaruverfan* eruere 650_{50}, *piduingan* premere 668_{29}, *pivindan* discere 629_{47}, *pringan* uenire 660_{38}, *untarvuerphan* (subiciunt) 644_{40}, *uparsuimman* innare 668_{63}, *uverdan* 628_{30}, 645_{57}, *uuerdan* 647_{66}, 664_{1} [9]), feruverfan

---

[1]) 'battat von zweiter hand, lateinisch.' [2]) '*s* von zweiter hand.' [3]) Vgl. Braune, ahd. gr. [2] § 337 anm. [6]. [4]) '*e* von zweiter hand aus *i* corr.' [5]) '*t* von zweiter hand.' [6]) '*nt* aus *t* von zweiter hand.' [7]) 'das erste *t* von zweiter hand auf rasur.' [8]) 'die corr. von zweiter hand.' [9]) Op deze plaats uit *uuesan* gecorrigeerd 'von zweiter hand.'

euertere 628_{36}, pivindan discere 632_{7}, uverdan fore 646_{18}, vuerdan 659_{41}.

Uitgang *-en*. *arsterapen* [1]) 641_{44}, *dringen* stipant 646_{69}, *gipresten* deerunt 632_{61}, *pringen* referunt 640_{13}.

Gerundium.

Datief. *zi fargeltanne* luere 670_{70}, *zi pringanne* ferre 647_{46}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 1. *vuart* 650_{55}.

3. *anapant* innectit 660_{22}, *anasuanh* inuergit 656_{41}, *duang* angit 662_{51}, *gihal* [2]) respondet 657_{17}, *giran* coit 667_{6} concreuit 671_{51}, *half* iuuant 641_{56} succurrit 649_{28} sustentat 668_{11}, *char* stridebat 647_{1}, *uvard* 633_{50}, 647_{20}, 648_{28}, *uvart* 647_{11}, *uuart* 670_{10}, *uuarf* emittit 667_{8} immittit 668_{68}, *zisamaneran* [3]) coit 651_{6}, *zuogipant* accommodat 649_{52}, uuard 663_{71}.

plur. 1. *fargultun mez* [4]) luimus 630_{65}, *uurtun* 649_{49}, uvrtun 649_{56}, 651_{29}.

3. *influhtun* intexunt 648_{21}, *prastun* [5]) fatiscunt 666_{24}, *prvnnvn* adolescunt 644_{75}, *uuraphun* subiciunt 670_{15}, *uvidarpullun* resultant 666_{65}, *zirucke uurfun* reiciunt 669_{9}.

Conjunctief.

sing. 1. *uurti* 626_{27}.

3. zivurfi disiecerit 662_{58}.

Part. praet.

fargoltan uvirdit eluitur 658_{17}, *givuntan vverdant* torquentur, curvantur 635_{48}, pivuorfan uvrtun obruimur 649_{56}.

§ 56. Klasse IV, ablautsreeks: *ë*, *i*, — *a*, *â*, — *o*.

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. *farnimo* accipio 662_{22}.

2. *nimis* premes 643_{3}.

3. *ginimit* (eximet) 665_{30}, *gizimit* conuenit 670_{6}, *nimit* carpit 638_{23}, 639_{31}, *prichit* carpit, colligit 631_{63}, *qvirit* gemit 643_{48}, *upartriphit* supereminet 647_{15}.

---

[1]) In de glosse: *arsterapen scholonten* morituris. [2]) Zie pag. 87 aant.[3]. [3]) 'das zweite *a* aus *e* corr.' [4]) '*r* aus *l* corr.' Over dezen vorm zie § 31. [5]) Analogievorm naar de volgende klasse, vgl. Braune, ahd. gr.[2] § 338 anm. 1.

plur. 1. firneman accipimus 658_{58}.

3. *furistechent* prefigunt 640_{18}, *ozprehhent* [1]) rumpent, spargent 630_{38}, *uzprechent* (se) trudunt, eiciunt 631_{47}.

Conjunctief.

sing. 3. gineme exemit 658_{19}.

Imperatief.

sing. 2. *farnī* accipe 647_{54}, *firnim* hauri 669_{61}, *nim* cape $640_{46,47}$, ginim eripe 643_6.

Infinitief.

gineman demittere 671_{28}, *gisprechan* compellare 649_{17}, *neman* [2]) superare 637_{34}, *néman* carpere 640_{66}, *neman* uellere 643_8 (carpere) 643_{19}, *neaman* [3]) cepisse 656_{66}, *prechan* uiolare 658_{66}, *prehhan* uellere 663_{58}, *queman* ruere, cadere 627_{64}, *upartrefan* exstant 639_{60}, *uzarprechan* euoluere 656_3.

Gerundium.

Genitief. *sprechannes* fandi 647_{20}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 3. *apaprah* [4]) reuellit 665_{46}, *danaginam* remouit, occultauit 627_2, *farnā* excepit 653_{60}, *firnā* hausit 657_{37}, *ginam* detraxit 645_{42}, emouet 657_{26}, *gipar* creat 628_{54}, *gitual* cessatum est 668_{15}, *nám* hauserat 645_{14}, *prah* ferit 646_2, *quam* venit 626_{23}, *quar* gemuit 657_5 gemit 663_{28}, *scar* radit 654_{46}, farpar abstinuit 650_{37}, gisprah compellat 647_{37}.

plur. 3. *farnamun* accepere 670_{55}, *parun* genuere 647_{39}, *rahhun* (?) ruebant 668_8, *sprachun* locutae 630_{52}, *ziprahun* rapiunt 667_{29}.

Part. praet.

·farholan uvas delitui 648_{50}.

§ 57. KLASSE V, ablautsreeks: *ë*, *i*, — *a*, *â*, — *ë*.

Praesens.

Indicatief.

sing. 2. *gipis* [5]) cessas 656_{13}.

---

[1]) '*nt* ligiert.' [2]) 'mit verweisung auf passus.' [3]) 'die puncte und ein tupf am *e* von zweiter hand.' [4]) hs. *aprah*; de corr. is van St. [5]) 'sc. *stal*'; vgl. *stalgip* absiste 663_5, 668_{31}.

3. *giligit* procubet, immineat 637_{38}, *izzit* depascitur 641_{18}, *ligit* ingruit 635_{24} recumbit 666_{6}, *opavuisit* imminet 657_{48}, *pilgipit* substitit 667_{45}, *vvisit* [1]) 633_{24}.

plur. 3. *ezent* pascuntur 639_{6}, *gilicceͤnt* [2]) procubuere 664_{47}, *sehent* [3]) uiderent 630_{2}.

Conjunctief.

sing. 3. *trete* atterat 642_{11}, *uuese* esto 666_{57}, 670_{52}.

plur. 3. *chresen* serpant, repant 641_{21}.

Imperatief.

sing. 2. *stalgip* absiste 663_{5}, 668_{31}.

Infinitief.

Uitgang *-an*. *gisehan* [4]) 631_{38}, *pisæhan* tueri 660_{27}, *uzstredan* (efferuere) 645_{56}, *vuesan* 630_{60}, *uuesan* 648_{57}, 665_{5}, analiccan ingruere 669_{51}.

Uitgang *-en*. *pitten* orabunt 658_{43}.

Gerundium.

Datief. *zi gafnehanne* respirare 666_{27}, (*iouh zuntar*) *lesanne* (interque) legendae 634_{47}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 1. uvas 648_{50}.

3. *analac* ingruit 649_{25}, *az* depascitur 648_{67}, *faz* [5]) labat 650_{25}, *lac* procumbit 649_{66}, *pisaz* subsedit 668_{14}, *vuas* fuerit 656_{14}, *uvas* 659_{25}, vuas 655_{31}, 657_{46}.

plur. 3. *uuagun* nutant 665_{66}, *vuarun* sunt 652_{19}.

Conjunctief.

sing. 1. *gisahi* cernam 650_{64}.

3. *analagi* ingrueret 663_{38}.

Part. praet.

gigepan uvard data 647_{20}, *gisehan uvesanto* uidendo 638_{24}, gisehan uuard uidebatur 663_{71}.

---

[1]) In de glosse: *zi leipo vvisit* superauit. [2]) 'das untere *e* undeutlich, daher nochmals übergeschr.' [3]) '*nt* ligiert.' [4]) In de glosse: *gisehan scolantiu* uisura. [5]) Een vorm van het niet voorkomende **fëzzan*. Braune, ahd. gr.[2] § 343 anm. 1 vermeldt de samenstelling *gifëzzan* 'hinfallen', met de bijvoeging: 'selten'. Graff III, 727 is niet geheel juist. De beteekenis *faz* 'labat' komt overeen met die van *gifëzzan*.

§ 58. KLASSE VI, ablautsreeks: *a*, — *uo*, *uo*, — *a*.

Praesens.

Indicatief.

sing. 3. *uerit* ruit 669_{11}, *grepit* prosubigit 638_{49}, *slehit* (haurit) 637_{8}, *spenit* [1]) suadet 668_{12} agitat 664_{46}, *zuouüerit* [2]) adit 640_{23}, uvidarferit [3]) repetit 659_{26}.

plur. 3. *ánauarent* ineunt 634_{62}, *arǔarent* experiuntur 643_{33}, *furivarent* transierint 646_{32}, *spanent* suadent 648_{19}.

Conjunctief.

sing. 2. aruarest lustres 651_{58}.
3. *spáne* persuadeat 634_{6}.
plur. 3. untaruaren (subeant) 627_{45}.

Imperatief.

sing. 2. *far* effuge 669_{48}.

Infinitief.

ubaruaran superare 637_{34}, *uparfaran* 654_{42}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 3. *arhûop* (extuderat) 663_{65}, *gistuont* restitit 645_{33}, *intfuor* euasit 650_{36} elabitur 654_{39} eu·dit 657_{10} [4]), *lvod* onerabat, replebat 643_{18}, *sluoc* [5]) ferit 646_{2}.

plur. 3. *giluodun* augent 658_{64}, *stǒntun* sistunt 630_{54}.

B. DE REDUPLICEERENDE WERKWOORDEN.

§ 59. KLASSE I. Tot deze klasse behooren: *a.* de werkwoorden met de praesensvocaal *ă*, gevolgd door een dubbelen medeklinker, of *â* uit ouder *an*; *b.* de werkwoorden met de praesensvocaal *â*; *c.* de werkwoorden met de praesensvocaal *ei*.

---

[1]) *spenit* suadet is zeer zeker een vorm van *spanan*, en niet van het zw. ww. *spennen*, wat Graff VI, 340 mogelijk acht, vgl. *spanent* suadent 648_{19}, *spáne* persuadeat 634_{6}. Hetzelfde geldt ook van *spenit* agitat, want de beteekenis 'suadere' gaat gemakkelijk in 'agitare' over. [2]) 'die puncte von zweiter hand.' [3]) 'über huc.' [4]) Op deze plaats staat in het hs. *intfuor*; de correctie is van St. [5]) '*u* von zweiter hand auf rasur.'

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. *uffarscalto* (mouebo) 646_{30}.

3. *spaltit* findit 634_{31}, *inpfállit* excidet 645_{5}, *pivahit* [1]) uestit 633_{12}, *piuahit* inuoluit 634_{3} cohibet 666_{11}, *piphahit* vrget 661_{4}, *inlazit* relaxat, recrescit 630_{20} remittit 633_{11}, *plasit* [2]) inflauit, bucinabit 632_{51}, gisceidit seduxerit 653_{73}, cisceidit submouet 659_{18}.

plur. 3. Uitgang *-ant. infallant* excedunt 658_{16}.

Uitgang *-ænt. gilieͣzzænt* [3]) dedere 628_{63}.

Uitgang *-ent. giuallent* recedunt 630_{10}, *gilazent* annuerint 667_{68}.

Conjunctief.

sing. 3. *gilaze* cędat 668_{26}, *intʰlaze* remittat 668_{27}.

plur. 1. *uuesan lazamen* [4]) (absistamus) 665_{5}.

Imperatief.

sing. 2. *inlaz* (ignosce) 637_{2}, *niderlaz* demitte 645_{50}, la mitte 636_{50} sine 654_{43}.

Infinitief.

Uitgang *an. piuahan* uestire, implere 631_{28}.

Uitgang *-en. hahen* suspendunt 634_{70}.

Gerundium.

Datief. *zi piuahanne* [5]) concludere 646_{63}, *piuvahanne* cingere 647_{53}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 1. *anagigiench* insequor 651_{8}, *hiench* figo 651_{43}.

3. *zispielt* (dissicit) 670_{20}, *gigienc* cessit 651_{52}, *gigiench* (cessit) 661_{30}, *furifieng* [6]) pręcipit 668_{51}, *inpifienc* innectit 659_{68}, *pivieng* cingit 659_{6}, *pif!enc* uestibat 662_{23}, *pifienc* occupat 666_{18} inclusit 670_{8}, *giliez* transmisit 651_{50} misit 667_{38}, *inliez* laxauerat 656_{9}, *liez* reliquit 626_{37} misit 644_{67}, *pl . es* [7]) canit 660_{59}, *gihiez* indicit 651_{41} adnuit 664_{28}, spien nectit 653_{53}, pivieng intendit 654_{15}, piuiienc occupat 657_{9}.

plur. 3. *apaschieltun* (detrudunt) 646_{7}, *pifiengun* coronant 665_{14} inum-

---

[1]) hs. *pivvaih*; de corr. is van St. [2]) 'über *a* scheint ein circumflex ausradiert.' [3]) 'das übergeschr. *a* von zweiter hand.' [4]) Vgl. over dezen vorm § 31. [5]) '*p* nachträglich eingefügt, in der weise, dass *pi* aus einem *u* gemacht wurde.' [6]) 'am *u* radiert.' [7]) 'dh. *plies*.'

brant 667_{73}, *iêrun* inuertere, arare 632_{21}, *pih:eizzun* [1]) exhortantur 660_{39}, piuiengun inuoluere 651_{28}, piviengun pretexunt 656_{11}.

Conjunctief.

sing. 3. *piuie*^{n}*egi* [2]) occupat [3]) 659_{30}, *pifiengi* velet 662_{7}, spieni contenderet 671_{23}.

Part. praet.

gispaltan finditur 631_{53}, *pivuangan* cinguntur 657_{70}, *giarn vverdento* arando 633_{28}, *gisceidan uvard* scinditur 648_{28}.

§ 60. Klasse II. Hiertoe behooren de werkwoorden, die *ou*, *ô* of *uo* als praesensvocaal hebben; alleen van de beide eerste groepen komen in deze glossen vormen voor.

Praesens.

Indicatief.

sing. 3. *durihloiphit* [4]) percurrit 628_{67}, *anagistozit* impulit 652_{7}, *uzstozit* trudit 634_{18}.

plur. 3. *stozent* trudunt 629_{17}.

Imperatief.

sing. 2. scrot eripe 643_{6}.

Infinitief.

lovfan currere 629_{65}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 3. *liuf* cucurrit 648_{45}, *stiez* deturbat 654_{47}, 657_{3}, 667_{26} impulit 654_{68} impedit 667_{25}, *st:eraz* (arietat) 669_{50}. De laatste vorm is twijfelachtig. Gewoonlijk ziet men hierin, evenals in andere praeterita met *r*, een overblijfsel van vroegere reduplicatie, maar Zarncke, Beitr. XV, 350 vlg., heeft de meening van Lachmann en Grimm met groote scherpzinnigheid verdedigd en *r* opgevat als 'hiatusdeckender zwischenlaut'. Het betoog van Zarncke komt mij juist voor. Waarschijnlijk moet in onze glosse ook de *a* uitgestooten worden, en luidt de vorm dan *st:eraz* = *stiez*.

plur. 3. *stiezun* proturbant 665_{27} pulsabant 671_{1}.

Part. praet.

duruhstozan perfossum 667_{67}.

---

1) 'die corr. von zweiter hand.' 2) 'die corr. von zweiter hand.' 3) 'die corr. vom glossator.' 4) Over dezen vorm vgl. § 11.

II. DE ZWAKKE WERKWOORDEN.

§ 61. De zwakke werkwoorden heb ik natuurlijk onder 3 rubrieken gebracht. Met volkomen zekerheid kon dit echter niet altijd geschieden, omdat de oorspronkelijke midden- en eindvocalen te veel veranderd zijn. Vooral geldt dit van de werkwoorden op *-ôn* en *-ên*. Bovendien kan een werkwoord op *-jan* overgegaan zijn tot de analogie der werkwoorden op *-ôn* of *-ên*, en omgekeerd. Zoo b.v. 1 p. s. falsco 653_{72}, dat zeker tot de verba op *-jan* behoort, vgl. mhd. *felschen* (Mhd. wb. III, 229^a; Lexer III, 56), naast 1 p. s. *gifalscon* 669_{58}, 670_{61}.

Bij sommige vormen heb ik, indien ik het noodig oordeelde, eene aanteekening gevoegd. Onzekere vormen zijn in de Inl. besproken.

A. DE WERKWOORDEN OP *-jan.*

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. *garauuo* [1]) parem 668_{55}, *muo mih* moueor 666_{32}, *uvenno* libro 667_5, 667_{52}, duello demoror 650_{60}, falsco refello 653_{72}, gisparo [2]) reseruo 653_{69}, uvertliho [3]) dignor 646_{46}.

2. Uitgang *-is.* *gistoupis* turbabis 640_{37}.

Uitgang *-es.* bruttes terrebis, minaberis 627_{13}.

3. Uitgang *-it.* *apaleˌ̇tit* [4]) deducit 626_{69}, *apascutit* discutit 639_{44}, *fuotit* pascit, nutrit 632_{47}, *gauarit* reddet 658_{26}, *giüuariuuit* violauerit [ostro] 669_{66}, *gifrumit* ediderit 666_{21}, *g:igrvozit* [5]) sollicitat 637_{26}, *gichundit* indixit 669_{37}, *gipurit* [6]) 644_{12}, *giruspit* inhorruit 667_{47}, *gistoupit* turbauit 652_8, *gisueigit* [7]) pressit 658_{68}, *gunfrovuit* incestat 656_{23}, *gruozit* ciet 626_{68}, *grvozit* ciet 641_{51}, *ilit* ruit 638_{48}, *insparrit* reclusit, apervit 642_{37}, *chlāmezit* (increpuit [malis]) 671_{10}, *chradimit* increpuit, sonuit 629_{59}, *chʳipphit* rapit 632_{30}, *lezit* [8]) retentat 655_5, *muoit* fatigat 657_{31}, *nezit* lauit 638_{27}, 639_{45}, *picherit* uerterit 628_{23}, *pitunchilit* (contristat) 666_{56}, *rennit* fatigat 646_{43}, *riutit* euertit, eradicauit 632_{67}, *rŏozzit* mouit [agros] 626_{70}, *scurfit* euiscerat 669_{32}, *slágezit* tremit 636_{67}, *suohit* uocat 664_{63}, *vvâit* nascitur [auster] 638_{56}, *uuecˌᶻit* [9]) mouet 669_{54}, *uvotit* (furit)

---

[1]) Een bijvorm op *-ón*, zoodat *garauuo*, in overeenstemming met den Lat. tekst, een conjunctiefvorm zou kunnen zijn, is mij niet bekend. Daarom beschouw ik het als indicatiefvorm. [2]) Volgens den Lat. tekst moet gisparo indicatief wezen, ofschoon mij van dit werkwoord slechts vormen op *-ón* en *-én* bekend zijn. Het zal dus wel een jongere analogievorm naar de werkwoorden op *-jan* wezen. [3]) Niet op te vatten als een ww. op *-ón*, zooals Graff I, 1013 doet. [4]) 'die corr. von zweiter hand.' [5]) 'rasur von *r*.' [6]) In de glosse: *io sophto gipurit* ut quondam. [7]) 'das zweite *g* aus *d* corr.' [8]) '*z* auf rasur.' [9]) 'die corr. von zweiter hand.'

637_{4}, *ziflozit* diluit, abstraxit 629_{32}, apauuiorit deuexit 632_{66}, cherit uerrit 636_{45}, piderpit refert 632_{6}, pitunchlit (ebetat) 650_{48}, ruozit suscitat 626_{61}, uzuuorit (extulit) 629_{57}, uvegit agitat 658_{11}.

Uitgang *-at.* *lecheezat* (?) (micat) 640_{69}.

plur. 1. *arsûochemen* [1]) imitamur 632_{64}.

3. Uitgang *-ent.* *duhent* [2]) premunt 640_{20}, *furihtent* horrent 658_{29}, *gilezësent* [3]) retardent 638_{46}, *ilent* nituntur 635_{37} ruunt 643_{51}, *inspennent* prohibent 640_{16}, *cruozent* [4]) pertemptant 647_{16}, *lohezent* coruscant 643_{1}, *nezent* tingunt 643_{47}, *pilident* imitantur 639_{67}, *tunclent* hebetant 658_{15}, *uzfuorent* exportant 640_{22}, *zeinnent* excudent 658_{41}.

Uitgang *-ant.* *cruozant* sollicitant 635_{71}, *unsuprant* squalent 630_{70}, *zierrant* coronant, circumdant 636_{12}, spreitant pandunt 630_{9}.

Conjunctief.

sing. 2. *aruvelles* [5]) (capies) 633_{21}, *frv̄mes* [5]) mittes 639_{15}, *gifrūmes* (expedias) 662_{14}, uvihohes (?) (sustuleris) 626_{55}.

3. *arsŏoche* explorat 627_{38}, *fuôtte* (pascat) 633_{60}, *girihte* secundet, prosperetur 645_{1}, *chere* torqueat, flectat 627_{36}, *leideze* exhorrescat 659_{32}, *picleipe* (oblimet) 637_{33}.

plur. 3. *illen* properent 648_{11}, *lohe^z^nzen* curruscant [6]) 642_{54}.

Imperatief.

sing. 2. *arsuochi* expecta, proba 633_{26}, *aruueli* lege 640_{6}, *déni* contende, tene 645_{6}, *felli* (effunde) 668_{50}, *frumi dih* age 668_{72}, *fuôri* referto 635_{22}, *giloubi dih* abi 668_{28}, *gisuochi* petito 632_{57}, *grvozi* cie 642_{48}, *suochi* [7]) quere 657_{54}, *untar^c^nuphi* subnecte 637_{55}, *vvezzi* molire [bipennem] 644_{56}, *zistori* excute 670_{5}, anezi hortare 637_{53}, frumi dimitte 655_{59}.

plur. 2. *vuannd&* sperate 638_{64}, erscein& promite 654_{51}, giiaez& (fauete) 654_{31}.

Infinitief.

Uitgang *-en.* *arselchen* (passos) 644_{19}, *prahten* fremunt 653_{29}, *svohen* petunt 642_{43}, gilihten lenire 654_{1}.

Uitgang *-an.* *anagisteiphan* [8]) (insistere) 657_{38}, *arleccan* [9]) uoluere 645_{66}, *aruvartan* foedare 651_{38}, *frūman* transmittere 656_{61}, *g:ns:n* [10])

---

[1]) 'über arando.' [2]) 'über dem vorhergehenden nocte.' [3]) 'die puncte von zweiter hand.' [4]) '*c* auf rasur von zweiter hand?' [5]) Deze vormen zijn niet geheel zeker. Graff I, 836 en III, 651 vat ze op als conjunctiefvormen. Een fut. kan door den conj. worden vertaald, vgl. *uverde* erit 645_{8}. [6]) 'coruscant Ed.' Vgl. *lohezent* coruscant 643_{1}. [7]) In dezelfde glosse staat nog de foutieve vorm *so^v^chi*, dien de schrijver zelf verbeterde. [8]) 'die puncte von ? zweiter hand; dasselbe wort scheint über insistere ausradiert.' [9]) 'das zweite *c* aus ? *k* radiert.' [10]) 'dh. *gansan* ?' De vorm is mij niet duidelijk.

albescere 660_{67}, *gilengan* trahere 659_{51}, *gispildan* (furere) 670_{65}, *induhan* discludere 671_{19}, *chuman* [1]) (euoluisse) 645_{37}, *leitan* tolerare [vitam] 663_{9}, *nezan* [2]) tingere 648_{12}, *pisezan* conserere 631_{27}, *raskezzan* scintillare 630_{3}, *rennan* cogere 643_{23}, *rouchan* adolere 647_{59}, *sentan* [3]) 663_{37}, *uzgizuchan* [4]) subducere 647_{31}, *zisamaneziheftan* committere 669_{65}, *zistoran* [5]) 671_{11}, arrettan excutere 650_{67}, aruvartan violari 671_{21}, gilengan ex$\overset{t}{\text{p}}$endere [6]) 669_{60}, lescan restringere 650_{68}, zistoaran ex$\overset{sc}{\text{t}}$inguere [7]) 664_{37}.

Gerundium.

Datief. Uitgang *-anne*. *zarsuohanne* temptare 648_{27}, *zi gisezanne* inponere 631_{46}, *zi rvochan^{o}e* [8]) sollicitanda 635_{31}, *zi scuttanne* stringere, decutere 629_{7}.

Uitgang *-anna*. *zi gilichtanna* (leuandum) 635_{13}, zi anazzanna accendere 656_{24}.

Part. praes.

trettenti te$\overset{r}{\text{n}}$ens 629_{58}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 1. *zuopimeinta* (addixi) 652_{51}, *zurnta* indignabar 648_{39}; van *bringan* de vorm *pratha* extuleram 651_{23}.

3. Suffix *-ta*. *auarta* rettulit 655_{47}, *anagapicta* (aspirat) 670_{25}, *arfarta* excipit 651_{51}, *archanta* (hausit [oculis]) 671_{60}, *arleitta* exegit 668_{69}, *danacherta* detorsit 666_{13} [9]), 670_{29}, *fardulta* tulit 662_{49}, *uirvvarta* infecit 641_{26}, *giiazta* (a$\overset{n}{\text{b}}$nuit) 653_{22}, *gicherta* intorsit 645_{23}, *ginazta* madefecerat 655_{20}, *gineizta* (affecit) 670_{24}, *gi^{u}ota* [10]) agebat 655_{1}, *girizta* perstrinxit 666_{67}, *gisazta* composuit 647_{55}, *giscutta* tremefecit 664_{29}, *gistulta* substitit 649_{6} (reuocat) 664_{34}, *gistvncta* impulit 644_{64}, *gistŏncta* impulit, cogit 653_{7}, *gisuohta* exigit 654_{11}, *gitrosta* permulsit 656_{4}, *guzta* libauit, profudit 648_{3}, *harta* tinxerat 669_{72}, *ilta* ruit 648_{35}, *ingipuo:sita sih* insinuat 649_{1}, *inslouphta* excidit 650_{63}, *irstouita* reppulit 660_{28}, *cherta* torquet 646_{3}, *leinta* posuit 663_{50}, *leitta* agitabat 645_{49}, rapit 666_{46} [11]) ciet 666_{51} [12]), *muota* [13]) quatit 670_{21}, *muotta* agit 660_{12}, *nazta* lauit 667_{49}, *nidirlegita* [14]) (resoluit) 657_{8}, *pischirāta* [15]) superoccupat 666_{71}, *piscirmta* obumbrat 668_{10}, *pi:s^{p}arpta* [16]) obstruit

---

[1]) 'dasselbe vielleicht ausradiert über dem vorhergehenden fleuisse.' [2]) 'am *e* mit zweiter hand corr.' [3]) In de glosse: *sentan scolonta* missuram. [4]) hs. *uzgizuohan*; de corr. is van Graff V, 622. [5]) In de glosse: *zistoran scolonten* (excisurum). [6]) 'die corr. vom glossator.' [7]) 'sc vom glossator übergeschr. excindere Ed.' [8]) 'vgl. die randgl.: curanda, fodienda est.' [9]) 'das letzte *a* aus *o* corr.' [10]) 'die corr. von zweiter hand.' [11]) Op deze plaats '*itta* auf rasur von zweiter hand.' [12]) 'unter *i* rasur' in deze glosse. [13]) '*a* aus *o* corr.' [14]) 'corr. von zweiter hand aus *nidirligit*.' [15]) 'die gl. durchstrichen.' [16]) 'die correcturen von zweiter hand, rasur von *p*.'

654_{6}, *pivuerita* uetuit 628_{42}, *pouchenta* significat 670_{69}, *rizta* strinxerat 665_{49} strinxit 667_{10}, *ruahta* curat 664_{50}, *ruōta* [1]) ferebat 665_{53}, *sazta* locat 662_{25}, *sc?icta* [2]) emicuit 648_{62}, *scricta* emicat 655_{16}, *scurfta* (excudit) 646_{11}, *sprangta* [3]) quassat 656_{8}, *stoupta* turbabat 646_{56}, *s:·oht:* [4]) intendit 660_{60}, *touuita* refert [moriens] 665_{3}, *tualta* moratur 649_{21}, *uparsazta* exponit 657_{6}, *uvalzta* uellit 666_{70}, *uuarpta* rotat 665_{28}, *vuarpta* rotat 667_{30}, *uvennenta* coruscat 655_{53}, faruvorta transtulit 649_{34}, fircnusita eliserit 662_{57}, ilta tendit 648_{68}, irstivfta uiduasset 663_{42}, cherta contorsit 652_{40}, moita agit 660_{16}, trosta mulcet 646_{14}, uvenita sollicitat 670_{37}, uvotta perfurit 665_{1}, uvŏtta fremit 669_{1}.

Hierbij behooren nog de volgende vormen van het werkwoord *bringan* en zijne samenstellingen: *prâhta* tulit 647_{25}, *prahta* extulit 634_{23} (rapit) 661_{54}, *durihprahta* pertulit 667_{54}, *uzprahta* extulerat 649_{11}, *zuoprahta* (agebat) 665_{70}.

Suffix *-da*. *chlap?da* intonat 666_{3}, *stouuida* incusat 670_{53}, *terida* obfuit 629_{53}.

plur. 1. arleittun egerimus 657_{23}, dultun [5]) tulimus 651_{49}, spreittun pandimus 652_{29}. De vorm *frumitun es* demittimus 649_{54} staat zeker voor ouder *frumitumes*.

3. Suffix *-tun*. *anaztun* hortantur 651_{19}, *arfaltun* effudere 661_{68}, *arlostun* expediunt 647_{56}, 654_{63}, *arruortun* commouere 660_{48}, *aruuartun* fecere profanos 671_{18}, *draitun* triuere 635_{43}, *fuortun* tulere 655_{44}, *furptun* tergunt 661_{23}, *gilegitun* [6]) disponunt 651_{36}, *hanctun* parent 660_{43}, *cheritun* [7]) uerrebant 663_{67}, *chertun* torquent 652_{30}, *chuntun* [8]) accipiunt 649_{15}, *legitun* posuere 665_{67}, *naztun* tingunt 663_{27}, *neritun* pauere 643_{31}, *peiztun* infrenant 670_{14}, *pimeintun* sacrarunt 667_{4}, *ríztun* secuerunt 641_{2}, *rouhtun* uaporant 668_{49}, *runeztun* mussant 668_{39}, *scanctun* [9]) ministrant 662_{30}, *scractun* exhortantur 669_{5}, *scurftun* rescindant 670_{35}, *straltun* pectunt 669_{69}, *uvatun* (adspirant) 658_{54}, *uvaztun* subigunt 661_{25}, *zisamanemihaftun* impediunt 655_{46}, *zisamanehaftun* (impediunt) 663_{26}, *zouuitun* exercebant 663_{15}, arlostun expediunt 646_{12}, ueimtun spumant 654_{35}, girihtun secundarent 651_{9}, prahtun fremebant 647_{33}, zisamanahaftun impediunt 655_{45}.

---

1) 'der strich über *o* von zweiter hand?' 2) 'das zweite *c* von zweiter hand aus corr.' 3) '*g*, von den darunter stehenden buchstaben fast bedeckt, sieht wie *o* aus.' 4) 'dh. *suohta*.' Elders zegt Steinmeyer: „dies scheint *suohta* zu sein; ich verstehe aber dann nicht, wie es sich der bedeutung nach mit dem lateinischen worte vereinigt." ZfdA XV, 117. 5) '*d* aus *t* radiert.' 6) hs. *gilegitum*; de corr. is van St. 7) hs. *cheritunt*; de corr. is van St. 8) 'Von Graff IV, 416 zum folgenden socios bezogen.' 't Is zeker het praet. van *chunden*, zie § 30. 9) 'darauf längere rasur.'

Hierbij behooren ook *prahtun* tulere 655_{44} en *uzprahtun* promunt 649_{13} expediunt 656_{35}.

Suffix *-ton*. *zigiranton* [1]) requoqunt 661_{31}.

Conjunctief.

sing. 3. *gifrumiti* ediderit 665_{38}, *gigruozti* [voce] moueret 645_{36}, *gilihti* leuaret 660_{50}, *gilutarti* piaret 648_{63}, *gistilti* [2]) placarit 658_{32}, *muoti* agitet 652_{49}.

plur. 3. *gruoztin* uocarent 664_{44}, *irleittin* [3]) traherent 657_{33}.

Part. praet.

Uitgang *-it*. *arlivtit vuesan* resonare 630_{60}, *arlosit vuart* expedior 650_{55}, *aruvrigit vuirdit* (obstruitur) 644_{38}, *farspildit uverden* prodimur 646_{25}, *giuuorit uuesan* [4]) ferri 664_{1}, *gifrumit* [5]) *vuirdist* mittere 652_{4}, *gichoofit* [6]) *hapen* emptum 667_{17}, *gilihtit* [7]) *uuesan* leuari 648_{57}, *ginezzit* tinguntur 641_{37}, *gistedit sint* conduntur 659_{43}, *giuveihit uverden* frangimur 661_{11}, arvullit *uuerdan* (expleri) 647_{66}, girrit uvrtun excutimur 651_{29}, gimiscit uvirdit confunditur 652_{65}, gistrechit vuas porrigitur 657_{46}.

Uitgang *-t*. *gimuot* agitur 660_{10}, *gizalt uvirdit* repetatur 659_{71}.

Uitgang *-et*. *pidechet vuerdantero* [8]) tegendo 641_{14}.

Uitgang *-at*. *ginezzat uverdan* tingui 628_{30}.

B. DE WERKWOORDEN OP *-ôn*.

§ 62. De *ô* blijft over het geheel goed bewaard; het aantal gevallen waarin *u* of *a* geschreven wordt is betrekkelijk gering. In het oog vallend zijn daarom *araemizigen* [9]) 629_{50} en *pichorn* 631_{68}, die zonder twijfel beide tot de werkwoorden op *-ôn* behooren; bijvormen op *-jan* of *-ên* heb ik althans niet gevonden.

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. Uitgang *-ôn*. *gifalscon* [10]) refellam 669_{58}, 670_{61}, *gistillon* refellam 669_{58}, *redinon* reuoluo 648_{41} reuocabo 658_{57}.

Uitgang *-an*. *peitan* [11]) demoror 666_{31}.

---

[1]) 'Es sollte zuerst *ziranton* geschrieben werden.' Elders zegt Steinmeyer: „die form ist dadurch entstanden, dass der glossator zuerst *ziranton* schreiben wollte, dann von neuem beginnend *giranton* verzeichnete. Graff thut daher recht daran, wenn er nur *giranton* aufweist." ZfdA XV, 117. [2]) 'oben am ersten *i* radiert.' [3]) 'corr. von zweiter hand aus *irlentin*.' [4]) 'die corr. von zweiter hand.' [5]) 'die corr. von zweiter hand.' [6]) 'corr. aus *gichuofit*.' [7]) 'der lange balken des *h* von zweiter hand.' [8]) 'die corr. von zweiter hand.' [9]) 'die puncte von zweiter hand.' [10]) vgl. p. 94. [11]) „Graff zieht (III, 65) das wort wohl mit recht zu *peitôn*. vgl. Serv.: demoror, exspecto, sustineo." Steinmeyer, ZfdA XV, 117.

2. Uitgang *-ôs.* *iagos* uenabere 640_{32}.

Uitgang *-ôst.* *eiscost* petis 645_{21}, *uvidarost* retractas 671_{47}, halost uocaueris 627_{15}.

3. *arglicinot* enituit 632_{70}, *archráchot* ruinam [traxit] 650_{53}, *drâsot* voluit [ignem] 636_{68}, *eiscot* poscat 648_{46}, *fartigilot* (?) abolescit 659_{22}, *gimachót* instruitur 647_{44}, *gipelzot* inseritur, inmittitur 631_{39}, *hasnot* fingit, conponit 635_{19}, *machot* suscitat 645_{26} affectat 645_{61}, *pullot* signa mouet 638_{35}, *sáruisot* seuit 640_{64}, *screchot* salit 630_{42}, *spehot* explorat 641_{65}, *sperzipeinot* spaciatur 629_{66}, *sprizalot* inspicat 628_{65}, *tumilot* [1]) estuat 644_{14}, *umbigangarot* obambulat 641_{66}, *uzfeimot* despumat 628_{70}, *uuagot* minatur 650_{51}, *uueigot* fremit 668_{54}, arstropolot inhorruit 629_{19}, ellentot exulat 638_{30}, gistatigot sistet 658_{45}, machot molitur 629_{35}, zalôt percurrit 628_{67}.

plur. 3. Uitgang *-ont.* *azont* rimantur 629_{61}, *gista* : : : : [2]) (subsidunt) 671_{27}, *heigrasont* [3]) (?) (secant) 637_{21}, *iagont* agitant 639_{62}, *chlaphont* [4]) morantur 668_{17}, *crvpilont* rimantur, fodiunt 641_{62}, *machont* excudunt 642_{40}, *námont* [5]) uocant, laudant 634_{67}, *panont* quatiunt 637_{20}, *p.h:zont* [6]) conspirant 661_{17}, *samonont* cogunt 643_{70}, *snapalont* rimantur 629_{61}, *uuarapont* [ni] recursent 671_{22}, *zeigont* [7]) describent 658_{44}, gisuntront relegant 638_{21}.

Uitgang *-onth.* *dolonth* expectant 657_{53}, *redinonth* orabunt 658_{43}.

Uitgang *-unt.* *darapunt* carebunt 630_{27}, *crupilunt* rimantur 629_{61}, *machunt* sufficiunt 643_{57}, *tárunt* illudunt, decipiunt 634_{58}, *uueidinunt* pascuntur 643_{50}, tripunt urgent 638_{11}, uvivmidunt (horrescunt) 638_{9}.

Conjunctief.

sing. 3. *gisuarzo* infuscet 640_{10}, *uzcesso* exęstuat 638_{40}, *uuidaro* refutet 669_{63}.

plur. 1. *machomes* texamus 668_{20}, *scidomen* dirimamus 669_{67}; over den laatsten vorm, zie § 31.

3. *uuidaron* retractent 669_{56}, halon [8]) uocent 629_{44}.

Imperatief.

sing. 2. Uitgang *-ó.* *gisamono* (contrahe) 671_{48}, *zuhto* nutritor, pro nutrito 635_{36}.

Uitgang *-a.* sprizala [9]) incide 626_{16}.

plur. 2. *giuzot* secludite 647_{34}, *kischarot* (diffundite) 668_{44}.

---

[1]) '*o* aus corr.' [2]) 'rasur von *tont.*' [3]) 'der rechte obere strich des *h* von zweiter hand.' [4]) '*nt* auf rasur; die gl. sollte wohl zu fremunt v. 299 gehören.' [5]) '*a* auf rasur.' [6]) 'l. *p.h:zont*, dh. *pihezont.*' [7]) '*gont* auf rasur von zweiter hand?' [8]) '*n* auf rasur.' [9]) '*spri* auf rasur.'

Infinitief.

Uitgang *-ôn.* *arredinon* percurrere 657_{59}, *duopon* [1]) 643_{5}, *eiscon* poscunt 634_{12}, *gidingon* pacisci 669_{64}, *gieischon* discere 657_{19}, *gihovvon* concidere 633_{48}, *gilon* [2]) ululare 656_{47}, *gimachon* aptare 647_{32} conponere 662_{62}, *machon* aptant 642_{56}, *samanon* [3]) (glome^r^are) 637_{17}, *screchon* insultare 637_{15}, *zuiflon* indubitare 663_{6}, gimachon [4]) conponent 671_{25}, givuantalon uertere 671_{26}, kilîhinon [5]) contende 632_{1}, tempron medicare 627_{60}.

Uitgang *-un.* *giskidun* decernere 668_{9}, *sûsvn* stridere 645_{55}, machun molliri, excogitare, preparare 628_{43}.

Uitgang *-en.* *araemizigen* [6]) increbrescere 629_{50}, *susen* [7]) (stridunt) 663_{13}.

Syncope der *ô* in *pichorn scolontiu* temptatura 631_{68}.

Gerundium.

Datief. Uitgang *-oonne.* machoonne struere 647_{58}.

Uitgang *-onne.* *zi giscidonne* decernere 670_{71}, *zi lupponne* unguere 666_{19}.

Uitgang *-anna.* *zi ¦aganna* [8]) sequi 629_{12}.

Uitgang *-ande.* *zi giscidande* decernere 670_{12}.

Niet geheel zeker is er demo zamne [9]) ante domandum 638_{14}.

Part. praes.

holanti (?) (in solido) 633_{22}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 1. *gidingota* pepigi 662_{19}, *uvirdrota* [10]) abnueram 666_{29}.

3. *eisgota* poposcit 647_{70}, *eiscota* flagitat 648_{48}, *firpilidota* transformat 660_{19}, *gidillota* instrauerat 670_{64}, *gioffanota* nudauit 646_{52}, *gipiheizota* coniurat 662_{8}, *giufslagota* [11]) rettulit [vestigia] 668_{16}, *giuntarscidota* discerneret 671_{49}, *giuvarnota* instruit 652_{20}, 662_{16}, *hantalota* [12]) retractat 661_{48}, *hasnota* fingit 656_{17}, *heriperagato* [13]) tendebat 648_{23}, *iagota* uertit 666_{22}, *crupilota* rimatur 657_{47}, *liudota* obloquitur 657_{63}, *offanota* [14]) aperit 646_{8}, *rísota* minatur 666_{50}, *tualota* cunctatur 664_{33}, *ufslagota* differt 668_{45}, *uvadalota* [15]) uagatur 648_{22}, *uvagota* minatur 666_{50}, *uuarapota* [16]) moratur 665_{10}, *uveidota* errabat 660_{46}, *vverfota* torsit

---

[1]) In de glosse: *duopon scolontiv* domitura. [2]) Deze vorm is mij niet duidelijk. [3]) 'das zweite *a* aus *o* corr.' [4]) Kan ook 3 p. plur. conj. zijn ter vertaling van het fut. [5]) hs. *kilîdmon*; de corr. is van Graff II, 118. [6]) 'die puncte von zweiter hand.' [7]) 'das zweite *s* aus corr.' [8]) '*z*, das übergeschriebene *i* und das komma, sowie *nna* von zweiter hand.' [9]) Toch wel eene verkorting van *zamonne*. [10]) Vgl. § 30. [11]) '*s* aus *f* radiert.' [12]) 'das zweite *a* aus *o* corr.' [13]) l. *heriperagota*? [14]) hs. *affanota*; de corr. is van St. [15]) hs. *uvadanota*; de corr. is van St. [16]) 'das letzte *a* von zweiter hand aus *o* corr.'

645_{47}, gidingota (pepigit) 667_{65}, gimachota creauit 659_{39}, iagota agit 652_{55} sequitur 669_{25}, uvarpota uersat 647_{49}.

plur. 1. *iagotun* [1]) agitauimus 649_{63}.

3. Suffix *-tun*. *gidingotun* pepigere 668_{3} pipigere 669_{57}, *hasnotun* polibant 663_{20}, *iagotun* egere 662_{17}, 669_{15}, *chlafotun* crepitabant 656_{32}, *samanotun* [2]) cogunt 662_{9}, *scidotun* decernunt 660_{63}, *statotun* condunt 664_{16}, *tollotun* lacessunt 669_{68}, *uualgotun* [3]) uoluʸntur 669_{18}, *uvalzotun* [4]) uolutę 667_{55}, *uvaⁿchotvn* labant 655_{34}.

Suffix *-ton*. *spratuloton* [5]) micant 667_{2}.

C. DE WERKWOORDEN OP *-ên*.

§ 63. Als vocaal der eindlettergreep werd *ê* eenige malen *a*. Onzeker is *kirastan* 626_{45}, omdat naast *girastên* ook *girastôn* voorkomt.

In de middenlettergreep verschijnt de *ê* als *a* in *uronata* 659_{28}, als *i* in *spilita* 650_{17}.

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. intueren (?) resoluo 653_{10}.

3. Uitgang *-êt*. *gifolg&* persequitur 664_{49}, *hap&* capit 660_{35}, *inthâb&* sustinet 633_{70}, *chlep&* lentiscit, coheret 633_{40}, *lin&* nititur 658_{23}, *loupet* frondet 631_{16}, *scorr&* prodit 667_{44}, inthap& torquet 654_{12}.

Uitgang *-at*. *inthap;*ᵃᵗ [6]) sustinet 639_{48}.

plur. 3. tunnent rarescent 651_{64}.

Conjunctief.

plur. 3. Uitgang *-ên*. *halden* uergant 633_{71}, *crᵃvven* [7]) canæent 639_{18}.

Uitgang *-an*. *sagan* referant 637_{22}, hapan teneant 652_{60}.

Imperatief.

sing. 2. *sage* fare 657_{30}, *spare* parce 667_{22}.

Infinitief.

Uitgang *-ên*. *giuuonen* gaudere 637_{69}, *hapen* 667_{17}, *inthapen* subsistere 666_{23}, *pisorgen* curare 630_{69}, *sagen* referʳe 627_{39}.

Uitgang *-an*. *darapan* uacare 651_{16}, *givnneʳnan* [8]) incestare

---

[1]) 'von zweiter hand corr. aus *iagonin*.' [2]) 'das zweite *a* aus *o* corr. von zweiter hand.' [3]) 'das zweite *u* aus corr.' [4]) hs. *uvalzotunt*; de corr. is van St. [5]) 'das letzte *o* aus corr.' [6]) 'die corr. von zweiter hand.' [7]) 'die corr. von zweiter hand.' [8]) '*r* und punct von zweiter hand.'

667_{1}, *givuonan* (consuescere) 633_{53}, *kirastan* cessare 626_{45}, *spirdran* (eniti) 634_{38}.

Gerundium.

Datief. *zi habenne* habendo 637_{51}, *zi pisoragenne* curandis, exercendis 635_{9}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 1. losketa delitui 648_{50}.

3. *aregislicheta* [1]) (horruit) 632_{22}, *firsuig&a* premit 658_{60}, *hafteta* heret 647_{10} (tenebat) 671_{15}, *inthap&a* sustinet 662_{2} [2]) sustinuit 666_{1} substiterat 669_{3}, *clep&a* [3]) resedit 654_{49}, *loscheta* delituit 640_{42}, *sageta* perfert 655_{57}, *spilita* (exultat) 650_{17}, *stillohâb&a* tenuit 645_{32}, *storr&a* stat 657_{36}, *uuereta* [4]) (suffecit) 671_{6}, *uvonata* moratur 659_{28}, pipeta tremit 669_{21}.

plur. 3. *pip&un* tremunt 666_{9}, *spirdretun* nituntur 650_{6}.

Conjunctief.

sing. 3. *uuass*eti [5]) horreret 627_{6}.

Part. praet.

*pihap*it *uurtun uvir* [6]) circumfundimur 649_{40}.

III. DE ONREGELMATIGE WERKWOORDEN.

A. DE PRAETERITO—PRAESENTIA.

§ 64. Hiervan komen de volgende vormen voor, die gerangschikt zijn naar de ablautsreeks, waartoe ze oorspronkelijk behoorden.

Ablautsreeks III. Praes. conj. sing. 2. *giturris* aude 662_{71}, *inchunnis* incuses 670_{4}.

Praet. ind. sing. 3. *sih inchunda* se incusat 668_{46} se incusa$\overset{t}{n}$s [7]) 670_{56}; vgl. de part. praet. § 43, gen. sing. sub 3.

Ablautsreeks IV. Zie de verbuiging der part. praes. § 41.

Ablautsreeks V. Praes. conj. plur. 1. *megin* possimus 629_{46}.

Praet. ind. sing. 2. *mahtost* potes 666_{35}.

Ablautsreeks VI. Over *muoz*^{v}*n* licet 645_{48}, door Graff II, 905 opgevat als 1. p. plur., zie § 36, p. 45 vlg.

---

[1]) hs. *aregilslicheta*; de corr. is van Graff I, 104. [2]) '*nt* von zweiter hand aus *m* corr.' [3]) '*l* auf rasur.' [4]) hs. *uuerera*; de corr. is van Graff I, 941. [5]) '*eti* von zweiter hand corr. aus *iu*.' [6]) '*it* auf rasur von zweiter hand, das letzte *u* teilweise nachgezogen von zweiter hand.' [7]) 'die corr. vom glossator.'

B. DE WERKWOORDEN OP *-mi.*

§ 65. Van de werkwoorden op *-mi* komen de volgende vormen voor.

a. Het verbum substantivum.

Praesens.

Indicatief.

sing. 2. *pist* es 654_{23}.
3. *ist* 642_{51}, 644_{32}, 647_{35}, 655_{62}, 663_{21}, 667_{37}, ist 659_{49}.
plur. 1. *pirun* 632_{43}.
3. *sint* 629_{40}, 659_{43}.

Conjunctief.

sing. 3. daz si nu so (esto) 659_{50}.

b. Het werkwoord *tuon.*

Praesens.

Indicatief.

sing. 1. tuon gero 645_{69}.
3. *anagituot* (inicit) 665_{43}, *uftŏit* (subicit) 631_{19}.

Infinitief.

tuon 631_{32}, zŏgitŏan affectare 652_{53}.

Praeteritum.

Indicatief.

sing. 3. *téita* facessit, implet 645_{52}.
plur. 3. *zuopitatun* obiiciunt 664_{19}.

Part. praet.

gitan ist agetur 647_{35}, *gitan* exhaustum 665_{7}. Zie verder de verbuiging der part. praes. en praet. § 41 en 43.

c. d. De werkwoorden *gân* en *stân.*

Van het werkwoord *gân* komt het part. praes. voor, zie § 41; voorts nog de samenstelling *zuogen* [1]) cessisse 651_{46}. Voor het overige kennen deze glossen alleen vormen van *gangan.*

Van het werkwoord *stân* ontbreken vormen met *â*; het afkortingsteeken *&* = *êt* in 3. p. s. ind. praes. *ufarst&* assurgit 639_{40} en gist& consurgit 628_{25}. De overige vormen zijn die van het werkwoord *stantan.*

---

1) 'auf rasur.'

HOOFDSTUK IX.

DE KLEINERE REDEDEELEN.

A. BIJWOORDEN.

§ 66. De bijwoorden heb ik onder twee rubrieken gebracht:

1. casusvormen en afgeleide adverbia op *-o*;
2. oudere adverbiale formaties.

1. Oude naamvalsvormen zijn de volgende: *éịnezzun* minutatim 641$_{31}$, *faringun* clam 646$_{50}$, *volchin* (?) cateruatim 641$_{72}$, *in gimeitun* nequiquam, frustra 626$_{60}$, 627$_{57}$ nequi'̧cquam 630$_{11}$, *io uvedar halpun* [1]) utrimque 661$_{5}$, *nalesandres* non secus 639$_{27}$, *nionoltres* haud umquam 639$_{43}$, *teilun* partim 666$_{64}$, *unmŏozun* infandum 630$_{53}$, *umpiturna* circum 650$_{12}$, *nivuviht ni* numquam 629$_{53}$, *zi uuís* modo 664$_{31}$, s o in g i r i v n o ex alto 663$_{2}$, i o n a l t r e s quondam 658$_{51}$ en misschien *niv̧uines* [2]) recens 637$_{48}$. Als accus. sing. neutr. zijn op te vatten *epan* eque 633$_{8}$ [3]) vgl. 642$_{60}$, *epanlih* tantum 639$_{25}$, *nív* (*prochana*) recentes 644$_{42}$, *unredihapt* [4]) haut temere 665$_{12}$. Eveneens accus. sing. neutr. zijn de vormen *filo* 633$_{64}$ longe 665$_{44}$ multa 668$_{46}$, *fílo* magnumque, pro magne 636$_{29}$, *fila* penitus 658$_{3}$, *so vilo* tantum 626$_{12}$, 645$_{22}$ quam magis 639$_{1}$ usque adeo 642$_{62}$, *so filo* adeo 668$_{35}$, *epan uilo* tantum 642$_{60}$, *nio nu so filo* vsque adeone 670$_{62}$, *uvie filo so* (quam) 657$_{14}$, *zi uilo* nimium 633$_{42}$, 634$_{53}$, z i v i l o nimium 658$_{50}$. Met het adj. *giniuzi* (Graff II, 1125) hangt zeker *in giniuz* inpune, sine damno 631$_{23}$ samen.

Door den uitgang *-o* zijn van adj. gevormd de bijwoorden van wijze *eipro* acerba 637$_{41}$, *giuvisso* nimirum 652$_{37}$, *iligo* certatim 629$_{63}$, *chumo* egrę 641$_{61}$, *samanthafto* comminus 665$_{26}$, *samat* h a f t o [5]) protinus 660$_{61}$, s a m a n t h a f t o (protinus) 651$_{67}$, *sichiro* tuto 634$_{16}$, *stritigo* certatim 642$_{31}$, *ticcho* penitus 662$_{46}$, *tiupho* penitus 659$_{73}$ alte 667$_{59}$, *xngkmfzkgp* [6])

---

[1]) '*d* auf rasur von zweiter hand.' [2]) 'die corr. mit dunklerer tinte.' [3]) 'über c u r u a s der folgenden zeile.' [4]) Over dezen vorm zie § 24. [5]) '*thafto* auf rasur von zweiter hand.' [6]) 'dh. *ungimezigo*.'

(immane) 660_{58}, *unchuscho* foedę 656_{1}, 667_{14}. De uitgang werd *-a* in *unredahapta* [1]) temere 664_{68} en samathafta comminus 665_{2}.

Van adj. op *-lih* zijn gevormd de bijwoorden *fernaliho* longinqua 632_{58}, *gilihho* pariter 668_{74}, *honliho* infandum 646_{24}, *chlagalⁱho* (lugubrę) 666_{55}, *chunnilicho* [2]) generatim 631_{26}.

Van een part. praet. is gevormd *farholano* [3]) furtim 665_{42}.

Comparativi: *fona fornor* a uertice 645_{74}, *giuuaralihor* inpensius 669_{59}, *hantigore:* [4]) acrius [5]) 626_{59}, *hôhor* altius 636_{56}, *hohora* [6]) altius 660_{68}, *lázzor* ignauivs 641_{20}; met den uitgang *-ar:filo tiufar* [7]) 633_{64}; voorts nog *mer* immo 664_{26}.

Superlativi: *zerist* primum 631_{20}, 634_{1}, *zi erist* primum 632_{40}, *zi iungist* supremum 650_{52}, *zoporost* summotenus 648_{5}.

Bij *guot* is het bijw. *uuola* fere, certe 632_{62}, *uuola gihapanter* immobilis 670_{36}.

2. Als adverbia van plaats komen voor: *dâr* hic 638_{57}, 639_{65}, 647_{69} qua 658_{52}, *dar* qua 644_{66}, 670_{27} istinc 657_{1}, *dar* hic in 't geheel 12 maal; *dara* hic 647_{23} quo 649_{38} [8]), 651_{14}, 664_{48}, 665_{20} hoc 663_{14} huc 631_{50}, 632_{44}, *dardar* qua 639_{36}, *danna* hinc 641_{39}, 643_{2}, 652_{35}, 659_{11}, *dannan* hinc 635_{41}, 638_{63}, 642_{39}, 643_{66}, *dan* ubi 661_{67}, *hîer* hac 662_{36}, *hier* hac 647_{5}, 670_{58} hic 652_{69}, 670_{50}, *hierdar* qua 670_{59}, *uuare* quo 648_{58}, 663_{3}, ettisuvara quocunque 652_{56}, suar soso sicubi 639_{23}, *dar opana* supra 660_{7}, *ópand* super 634_{28}, *opana* super 655_{19}, *opanan* insuper 652_{44} super 662_{47}, *hinnan* deinde 660_{20}, nidanan infra 632_{34}, *nioner* nusquam 643_{52}, ionar vsquam 659_{49}. *nider* [uoluere] 668_{58}, *nidar* [demittere] 645_{60}, nider [posuit] 662_{65} en *hinna* [indigenę] 662_{60} zijn bijwoorden, waarbij de glossator het werkw. wegliet.

Adverbia van tijd: *dárinach* hinc 635_{1}, *darnahc* hinc 636_{28}, *duo hîtamvn* (tandem) 644_{59}, *duoa hitamún* tandem 650_{34}, *duoa* tum 663_{14} [9]) nunc 655_{29}, ettivuenna quando 628_{37}, *giu* iam 663_{16}, *inni des* interea 628_{66}, *îo-îo* semper-semper 639_{41}, *iomer* et absit 666_{36} aeternum 635_{11}, *nohio* etiam nunc 643_{20}, *nohuuenne* olim 632_{48}, 646_{15}, *nochᵛenna* [10]) olim 631_{69}, nu 655_{31}, 659_{50}, *ofto* quondam 637_{3}, 660_{1} olim 645_{18}, 662_{74}, *opʰto* quondam 644_{12}, ofto quondam 649_{59}, *sar* iam dudum, quam primum, primitus 628_{9} iam pridem 630_{67} dudum 652_{70}, 653_{68}, 664_{45} ocius 653_{59} modo 655_{37} olim 635_{15} protinus 642_{6} [11]), sar simul 658_{7}.

---

[1]) Over dezen vorm zie § 24. [2]) 'das zweite *c* aus *h* radiert.' [3]) hs. *faholanc*; de corr. is van Graff IV, 842. [4]) 'rasur von *s*.' [5]) 'acrior Ed.' [6]) '*a* von zweiter hand.' [7]) 'steht über dem folgenden poenitus.' [8]) Op deze plaats '*d* von zweiter hand aus corr.' [9]) '*o* aus *a* corr.' [10]) 'das erste *n* teilweise und die corr. von zweiter hand.' [11]) Op deze plaats 'von and. hand.'

Adverbia van wijze: *daragagan* vicissim 668_{1}, *darazuo* ultro 664_{36}, *echrodo* modo 633_{59}, *ecchrod* modo 636_{54}, *mittun* modo 664_{26}, *nóh* modo 664_{38}, odovuan forte 627_{67}, *sâr* ilicet 662_{42}, sar ilicet, scilicet 661_{7}, *so* 643_{4}, 643_{25}, 650_{30} quam 665_{64}, so quam 664_{6}, *suedar sosa* tantum 664_{60}, *untar in* inuicem 643_{43}, 670_{46}, *uvie* quanta 659_{16}, *zisamane* comminus 667_{7}.

Ontkenningen: *nein* ne 658_{38}, *ni* ne 640_{10}, 656_{28}, 657_{54} haud 667_{54} nil 666_{32} non 639_{56}, 641_{65} nulla 665_{30}, *nio* haud unquam 633_{37}, *noh ni* non 666_{71}, ni ne 656_{15} non 650_{37}, noh non 656_{19}.

B. VOORZETSELS.

§ 67. De volgende voorzetsels komen in deze glossen voor. Welken naamval ze regeeren, is niet altijd met volkomen zekerheid te zeggen. Maar in gll. als b.v. ore *ar* 641_{50}, 655_{35}, 666_{68}, vgl. (ore) *ar munde* 638_{12}, cauatis *ar* 642_{26}, caueis *ar* 642_{42}, sicco *ar*, rupibus *ar* 646_{66}, a tergo *after* 640_{31}, ordine after 630_{23} en talrijke andere, ook met andere praeposities, mogen wij aannemen dat het voorzetsel met den datief ter vertaling van den Lat. ablativus moest dienen.

after per 636_{71} a 640_{31}, 650_{9}, after per $630_{8,23}$, aftar per 628_{2}, 646_{22}, regeert blijkbaar altijd den datief.

ar komt bij A 50, bij B 1 maal voor en regeert zonder twijfel altijd den datief. Foutief is *var* 632_{11}, door Steinmeyer verbeterd in *ar*.

duruh per 649_{46}.

er ante 638_{14} met den datief, *êr* ante 650_{45}.

fonna, de meest voorkomende vorm; *fona* 635_{66}, 645_{74}, 671_{4}; *fonno* a 636_{39}; uon (in: uon opani desuper) 648_{30}, met den datief. Daarentegen fonna div quo 639_{12}, vgl. § 49 *a*.

in regeert blijkbaar den accus. ter vertaling van den Lat. accus.; den datief ter vertaling van den Lat. ablativus. Vele voorbeelden komen voor; niet altijd is eene beslissing mogelijk. Over *in div* hoc 635_{35}, zie § 49 *a*.

inni met den genitief in het bijwoord *inni des* interea 628_{66}.

mit regeert den datief, bij A 18, bij B 2 maal.

opa super 661_{63} met den datief.

pi komt met den accusatief voor in *pi scult* ob meritum 645_{25}, *pi gold* auro 647_{12}, 657_{56}; in de overige (10) gevallen zeker of waarschijnlijk met den datief. Samenstellingen met het aanwijzend voornw., zie § 49 *a*.

ubar trans 638_{22}.

umpi sub 629_{38} super 664_{22}, vmpi sub 640_{21}, 656_{46}, naamval twijfelachtig. Onzeker is *umpi* 645_{43}, vgl. de aant. van St.

unter inter 630_{13}, *untar* inter 634_{47} sub 663_{48}, *untar in* inuicem 643_{43}, 670_{46}, zeker met den datief geconstruëerd.

za 632_{41}, *zi* in 't geheel 32 maal, met elisie der vocaal *z* of *c*, 9 maal. Deze praepositie regeert altijd den datief; den vorm *zi phalanza* ad pretoria 642_{57} vat ik nu op als dat. sing. en niet als accus. plur., vgl. hierover Inl. cap. X.

Samenstellingen met het vragend voornw., zie § 50 *a*.

zuoza super 662_{4} insuper 664_{59} regeert den datief.

C. VOEGWOORDEN.

§ 68. De voegwoorden heb ik gerangschikt naar de Lat. grammatica. Of bij eene volledige vertaling het ohd. zinsverband daarmede altijd zou overeenkomen, valt niet met zekerheid te zeggen.

a. Copulativae. *ioh* (*ioch*) en *iouh*, welke vormen zeer vaak voorkomen, dienen als vertaling van het Lat. -que, maar *iouh* quoque 630_{28}, *ioh* et 640_{12}. Het Lat. nec, neque wordt vertaald door *ni*; een paar malen is de vocaal geëlideerd. Voorts: *ouh* etiam 629_{30}, *ouch* -que 644_{42}, *unti* et 647_{19}, 648_{27}, 649_{32}, *noh ni* ni-que 627_{40}.

b. Disiunctivae. *oda* — *oda* aut — aut 639_{39}, *oda* seu 648_{25}, -que 662_{32}, oda [zi uviv] [quid] ue 669_{36}.

c. Adversativae. *auar* at 626_{13} autem 633_{27}, *io sosa* at 638_{39}, *suntar* sed 626_{58} uerum 642_{68}, *suntar sosa* [1]) uerum ubi 630_{18}.

d. Causales. *daz* (voor *umpi daz?*) quia 630_{16}, denne cum 651_{66}, *uuanta* nam 626_{21}, $_{38}$, 630_{6} quando 646_{29} [2]), *vuanto* quando 656_{20}, *uvanta nu* quandoquidem 666_{41}, *uuantasi* quandoquidem 668_{73}, uvanta ofta quondam 649_{47}, *uuenna* quando 662_{24}.

e. Conclusivae. *pidiu* ergo, zie § 49 *a*, *dez* quod 648_{54}.

f. Interrogativae. *ninu* [*mih*] [me]ne 645_{67}, *ninu* ne 650_{46}.

g. Finales. *ni* neve 633_{71} ne 637_{22}, $_{33}$, 670_{52}, met elisie der vocaal 670_{4}, ni ne 627_{45}, *nvba* ni iam 643_{10}, *nupa ouh* [3]) quin 667_{28}.

h. Comparativae. *also* uelut 645_{17}, alsosa ut 628_{24}, *denni* vt 631_{1}, *denne* ac 639_{28} cum 639_{30} quam 643_{60} [4]), 657_{15} atque 662_{74}, *iohso* ut 631_{9},

---

[1]) '*sa* von zweiter hand.' [2]) 'das zweite *a* scheint aus *o* corr.' op deze plaats. [3]) '*o* von zweiter hand aus corr.' [4]) In den tekst is quam onderstreept. Bij Vergilius ontbreekt het; de woorden luiden: „neque enim plus septima ducitur aestas," Georgica IV, 207. De glossator bedoelde wel: plus quam.

iôso uti 638_{37}, *ioso* ut 638_{38}, 642_{74}, *so* ut 654_{23}, *sose denne* cum 642_{76}, ioso ceu 649_{58}, sosa ut 657_{22} en het eenige malen voorkomende *uvie*, in den regel met de beteekenis 'ut'; vuſa ut 649_{20}.

i. Condicionales. *doh nales* (si non) 635_{54}, *ècchrot* modo 636_{18}, *suen sose* (si quando) 643_{68}, *suenne sosa* [1]) si quando 671_{37}, suenna sosa si quando 632_{18}, *upa* (si) 633_{23}, *vba* sin 635_{61}.

j. Temporales. *unzin* dum 626_{19}; *unzi*, mecstal met de beteekenis 'dum' komt veel voor, evenals *duo* cum en *sôse*, *sosa* 'ubi'.

D. TUSSCHENWERPSELS.

§ 69. Als eigenlijke interjectie komt alleen hui (pro) 654_{26} voor.

Oneigenlijke interjecties: [*pidiu*] *uvola* [ergo] age 626_{43}, *vvola* age 643_{29}, *uu*ola [2]) age 648_{14}, uvolnu (esto) 653_{12}, uvola o! 654_{54}. De vorm *uvól&* [*pi dero racha*] ([quare] agite) 631_{25} is mij niet duidelijk, omdat *&* altijd de verkorting is van *et* [3]); evenmin begrijp ik *uvole* (tot) 659_{20}, in de woorden: „tot vasta per aequora vecti...," Aen. VII, 228.

---

[1]) '*sa* von zweiter hand zugefügt.' [2]) '*ola* von zweiter hand auf rasur.' [3]) Ook Graff I, 834 is onzeker. Mag men in *uvól&* een vorm als got. *hirjiþ* zien, d. w. z. een meervoudsvorm (agite) naar de analogie van den 2. p. plur. imper.?

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Tegen de lezing *allswerein* (WULFILA, *Rom.* XII vs. 8), door COSIJN (*Taal- en Letterbode* VI, 239 vlg.) veranderd in *alawerein*, bestaat geen bezwaar.

II.

De meening van BEZZENBERGER (*Ueber die a-reihe der gotischen sprache*, p. 6), door KREMER (*Beitr.* VIII, 380) aanvaard, dat de taal van den Got. bijbel in hoofdzaak het dialect der Oost-Goten uit den tijd hunner heerschappij in Noord-Italië zou zijn, is voldoende weerlegd door WREDE.

III.

De *umlaut* van vocalen en diphthongen wordt over het algemeen in het Ohd. vroeger in het schrift uitgedrukt, dan volgens BRAUNE in zijne *Ahd. Gramm.* het geval is.

IV.

De theorie van JELLINEK (*Beitr.* XV, 268 vlg.) dat ausl. *ch* in het Beiersch als stemlooze affricata moet worden beschouwd, wordt door de Tegernseeër gll. op Vergilius bevestigd.

V.

De klankwaarde der letterteekens in eene oudere periode van een dialect vast te stellen op grond van de klankleer in het overeenkomstige hedendaagsche dialect is methodisch zeer gevaarlijk.

VI.

Het Reichenauer glossarium *Rb* is in hoofdzaak ouder dan het 2de decennium der 9de eeuw, in welken tijd OTTMANN (*Grammatische darstellung der sprache des althochdeutschen glossars Rb*) het plaatst.

VII.

De Ohd. vertaling van TATIANUS is waarschijnlijk niet bewerkt naar den Lat. tekst, die er in het hs. naast staat.

VIII.

Door de onderzoekingen van KELLE is voldoende gebleken dat er van eene 'school van Notker' geen sprake kan zijn, en dat alles, wat op NOTKERS naam doorgaat, ook van NOTKER is.

IX.

Het verband, door dr. KALFF (*Het lied in de middeleeuwen* p. 94 vlg.) gezocht tusschen het lied van *Mi Adel en Hir Alewyn* en het mhd. gedicht van *Kûdrûn*, is onaannemelijk.

X.

Ferguut (ed. VERWIJS), vs. 292, lees:

Doer sgoets wille *hise* ghewan.

XI.

Ib. vs. 387.

Ten onrechte beweert VERWIJS dat dit vers te lang is.

XII.

Ib. vs. 422.

De woorden *een* en *man* zijn hier niet uit te werpen.

XIII.

Ib. vs. 484.

Ten onrechte beweert de uitgever dat zonder de bijvoeging der twee regels van den Franschen tekst:

Car s'il fust sages, sans doutance
Il ne demandast que sa lance.

bovengenoemd vers in de vertaling vrij onverstaanbaar zou wezen.

XIV.

De borchgravinne van Vergi (ed. MULLER), vss. 314 en 315, lees met wijziging der interpunctie:

Van Vergi die borchgravinne,
Hier omme soe peinsde hi doe.

XV.

Ib. vs. 1062.

Er is geene reden hier met DE VRIES (*Tijdschrift van de Mij v. Letterk.* II, 317 vlg.) te lezen: *Ende ontfrouwet*, in plaats van *Entie joncfrouwen.*

XVI.

Ten onrechte kent het *Mndl. Woordenb.* II, 644 aan *ende* de beteekenissen toe van *wanneer* en *toen.*

XVII.

Dr. L. A. TE WINKEL'S verklaring van uitdrukkingen als *er wordt gedanst*, *er wordt geloopen* enz. (*Taalgids* II, 217 vlg.) is te verwerpen.

XVIII.

In sommige leerboeken wordt de klinker van het praet. sing. van de sterke ww. der 4de en 5de klasse *scherphelder*, die van het praet. plur. *zachthelder* genoemd. Voor deze onderscheiding bestaat geen grond.

XIX.

De beweging, die zich naar het schijnt tegen onze spelling begint te openbaren, is af te keuren.

XX.

Over de Aesopische fabels sprekende zegt MAERLANT (*Spieghel Historiael* P. I, B. I, c. 3, vs. 9—10):

„Die hevet Calfstaf ende Noydekijn
Ghedicht in rime scone ende fijn."

JONCKBLOET (*Gesch. d. Ned. Lett.*, 3de dr., II p. 6) meent dat het enkelvoud *hevet* de twee namen verdacht maakt en zou willen lezen:

„Die hevet Calfstafs *sone* Noydekijn
Ghedicht......"

Deze verandering is te verwerpen.

XXI.

De 'levensbijzonderheden' van Anna Bijns, uit hare gedichten opgediept door JONCKBLOET (*t. a. pl.* II, 486 vlg.), berusten op vergissingen van dezen geleerde.

XXII.

Aan invloed van VONDEL op MILTON kan niet getwijfeld worden.

XXIII.

Evenals met het Nederlandsch het geval is, moeten ook de aanstaande leeraren in de vreemde talen aan de Universiteit gevormd worden. Daarnaast kunnen de examens voor akten M. O. blijven bestaan, mits van de candidaten de waarborgen verlangd worden dat zij behoorlijk voorbereid zijn voor wetenschappelijke studie.

XXIV.

Het ware wenschelijk dat voor het doctoraalexamen in de Nederlandsche Letteren overlegging werd geeischt van een testimonium, verkregen na voorafgaand tentamen, waaruit blijkt dat de candidaat eenige kennis bezit van Oudfransche taal- en letterkunde.

XXV.

Een college over methodiek bij het onderwijs in de moderne talen aan Gymnasia en H. B. scholen is zeer wenschelijk voor de practische vorming van aanstaande docenten.

XXVI.

In den strijd tusschen MAURITS en OLDENBARNEVELT was het recht geheel aan de zijde van den Prins en van de Staten-Generaal.

XXVII.

Ten onrechte doet dr. D. C. NIJHOFF (*Staatkundige geschiedenis van Nederland*, II p. 1 vlg.) het voorkomen, alsof het verkrijgen der absolute macht het doel van Willem II was. De buitenlandsche politiek van den Prins verklaart zijn gedrag beter.

XXVIII.

Het oordeel van dr. NIJHOFF over den hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel (*De Hertog van Brunswijk. Eene bijdrage tot de geschiedenis van Nederland gedurende de jaren* 1750—1784) luidt veel te gunstig.